

АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

ТУРКИЙ ГУЛИСТОН
ЁХУД АХЛОҚ

ТОШКЕНТ "ЎҚИТУВЧИ" 1992

— МУНДАРИЖА

Абдулла Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китоби	Иқтисод	34
тўрисида 3	Виқор	35
Туркий гулистон ёхуд ахлоқ 10	Хавф ва ражо	35
Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм.	Итоат	36
Ахлоқ 11	Ҳақшунослик	36
Хулқ 11	Хайрихоҳлик	37
Яхши хулқ, ёмон хулқ 12	Мунислик	38
Тарбия 12	Садоқат	38
Тарбиянинг замони 13	Адолат	39
Бадан тарбияси 14	Муҳаббат	39
Фикр тарбияси 15	Олиҳиммат	40
Ахлоқ тарбияси 16	Афв	41
Яхши хулқлар 16	Ёмонхулқлар	41
Фатонат 17	Ғазаб	42
Диёнат 18	Шаҳват	43
Исломият 18	Ақсоми жаҳолат	43
Назофат 19	Жаҳолат	44
Саъй ва ғайрат 20	Сафоҳат балоси	45
Риёзат 21	Ҳамоқат	46
Шижоат 21	Атолат	47
Қаноат 22	Ҳасосат	48
Илм 22	Раҳоват	48
Ақсоми илм 23	Анонийят	49
Сабр 24	Адоват	49
Ҳилм 25	Намимат	50
Интизом 26	Ғийбат	51
Миқёсинафс 26	Ҳақорат	52
Виждон 27	Қаримталиқ дунёдир	52
Ватанни суймак 28	Жибонат	52
Ҳақдоният 29	Ҳасад	53
Назари ибрат 29	Кизб	54
Иффат 30	Нифоқ	55
Ҳаё 31	Тама	56
Идрок ва зако 32	Зулм	57
Ҳифзи лисон 32	Бир икки сўз	58
	Луғат	59

А 4602020400—179 196—92
353(04)—92

ISBN—5-645-01609-2

1992

АБДУЛЛА АВЛОНИЙНИНГ “ТУРКИЙ ГУЛИСТОН ЁХУД АХЛОҚ” КИТОБИ ТЎҒРИСИДА

Абдулла Авлонийнинг педагогикага оид асарлари ичида унинг 1913 йилда ёзган ва 1917 йилда иккинчи бор нашр қилинган “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари XX аср бошларидаги педагогик фикрлар тараққиётини ўрганиш соҳасида катта аҳамиятга моликдир. Бу асар мазмун томондан муаллифнинг бошқа ижтимоий ва педагогик асарлари билан узвий боғлиқдир.

“Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари ахлоқий ва таълимий асардир. Бу асарда Абдулла Авлоний ўз ижтимоий ва ахлоқий-таълимий қарашларини баён этади. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” Кайковуснинг “Қобуснома”, Юсуф Хос Хожибнинг “Қутадуғ билик”, Носир Хусравнинг “Саодатнома”, Саъдийнинг “Гулистон” ва “Бўстон”, Жомийнинг “Баҳористон”, Навоийнинг “Маҳбул қулуб”, Аҳмад Донишнинг “Ўғилларга насиҳат” каби асарлари тарзидаги ўзига хос асардир. XX аср бошларида бундай асарни ўзбек тилида биринчи бўлиб Абдулла Авлоний яратди ва таълим-тарбия ишларида уни татбиқ этди. Абдулла Авлоний араб, форс, рус ва озарбайжон тилларини яхши билган олим эди. Унинг қардош халқлар ва чет эл тилларини билиши педагогик ва поэтик ижодининг тараққиёти учун катта замин ҳозирлади.

Абдулла Авлоний “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобини яратишда ўзбек ва тожик адабиёти классикаларининг юқорида номлари зикр қилинган асарларидан ижодий фойдаланди. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китоби катта - кичик 64 бобдан иборат бўлиб, ҳар бир боб таълим-тарбия масаласига бағишланади ва бири иккинчисини тўлдирди, тақомиллаштиради. Ёзувчи бу асарини яратишда халқ педагогикасидан кенг фойдаланади.

Абдулла Авлоний одамларни хулқ-хатти-ҳаракат нуқтаи назаридан икки гуруҳга бўлади: бири яхши хулқли кишилар, иккинчиси ёмон хулқли кишилардир. У бундай дейди: “Ахлоқ уламиси инсонларнинг хулқларини иккига бўлмишлар: агар нафс тарбият топиб, яхши ишларни қилурга одат қилса, яхшиликка тавсиф бўлуб “яхши хулқ”, агар тарбиятсиз ўсуб, ёмон ишлар ишлайдурган бўлуб кетса, ёмонликка тавсиф бўлиб “ёмон хулқ” аталур”.

Абдулла Авлоний инсоннинг фатонат, назофат, саъй ва ғайрат, риёзат, шижоат, қапоат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанин севмак, ҳаққоният, назари ибрат, иффат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифзи лисон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоят, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, мунислик, садоқат, адолат, муҳаббат, олиҳиммат, афв каби ижобий хусусиятларининг ҳаммасини “Яхши хулқлар” сарлавҳаси остида беради. Ғазаб, шаҳват, жаҳолат, разолат, сафохат, ҳамоҳат, атолат, ҳасосат, раховат, аноният, адоват, намимат, ғийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, қизб, нифоқ, тама, зулм - буларнинг ҳаммасини муаллиф “Ёмон хулқлар” сарлавҳаси остида беради. Абдулла Авлоний педагог сифатида бола тарбиясига алоҳида эътибор беради ва тарбиянинг ролини тўғри аниқлайди. “Агар бир киши ёшлигида нафси бузулуб, тарбиясиз, ахлоқсиз бўлуб ўсдим, аллоҳу акбар, бундай кишилардан яхшилик кутмак ердан туруб юлдузларга қўл узатмак кабудур”, - дейди. Унинг фикрича, болаларда ахлоқий ҳислатларнинг таркиб топишида ижтимоий муҳит, оилавий шароит ва боланинг атрофидаги кишилар гоят катта аҳамиятга эга. Ҳақиқий инсоний ахлоқни ўзида барқарор қилган яхши кишилар ёшларга яхши таъсир кўрсатади ва уларни меҳр-шафқатли, софдил ва мақбул бўлиб тарбияланиши учун замин ҳозирлайди.

Ўзбек педагогикаси тарихида Абдулла Авлоний педагогикага биринчи марта тўғри таъриф беради. Ҳозирги давримизда совет педагогикасига “Педагогика ўсиб келаётган ёш авлодни тарбиялаш тўғрисидаги фандир” деб таъриф берилса, Абдулла Авлоний “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асарида “Педагогия”, яъни “бола тарбиясининг фани демакдир” деб таърифлайди. Табиий, бундай таъриф Авлонийнинг педагогика фанини яхши билганидан, бу соҳада кучли ва кенг маълумотга эга бўлганидан далолат беради.

Абдулла Авлоний "Тарбия" сарлавҳаси остида тарбия турлари қақида фикр юритади: 1. "Тарбиянинг замони", 2. "Бадан тарбияси", 3. "Фикр тарбияси", 4. "Ахлоқ тарбияси". Болани тарбиялашда бу тўрт масала роғат муҳим аҳамият касб қилишини таъкидлайди.

Бола тарбиясида муаллиф бола яшаб турган шароит, муҳит, кишиларнинг роли катта эканлигини кўрсатади ва бу соҳада оила, мактаб шароитини ҳам назар-эътибордан четда қолдирмайди. Тарбия боланинг ахлоқига, хулқ-атвориға кучли таъсир этишни эътироф қилади ва ота-оналарни ўз болаларини тарбия қилишға чақиради. Таълим билан тарбия бир-бири билан боғлиқ бир бутун жараён эканлигини таъкидлайди.

Абдулла Авлоний фикрича, соғлом фикр, яхши ахлоқ, илм-маърифатға эга бўлиш учун баданни тарбия қилиш зарур. "Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонға энг керакли нарсадур. Чунки ўқимоқ, ўқитмоқ ва ўргатмоқ учун инсонға кучли, касалсиз жасад лозимдур".

Муаллиф болани соғлом қилиб тарбиялашда дастлаб оилаға, ота-оналарға мурожаат қилади ва боланинг соғлиғи заифлашган, касал бўлган тақдирда табиб ёки доқторға (шифокорға) кўрсатишни таклиф қилади. Хусусан, соғлом баданға эга бўлиш учун муаллиф кишининг жисмоний томонига зарар келтирадиган нарсалардан сақланишни тавсия қилади: "Ичкилик, кўкнор, наша, афюн, тарёқ, чилим, нос, папирус каби баданнинг саломатлиғига зарарли оғулик нарсалардан қочмак, сақланмак шарият, ақл, ҳикмат юзасиндан лозимдур".

Абдулла Авлоний бадан тарбияси масаласида болани соғлом қилиб ўстиришда ота-оналарға мурожаат қилса, болани фикрий томондан тарбиялашда ўқитувчиларнинг фаолиятларига алоҳида эътибор беради.

Абдулла Авлоний боланинг фикрий тараққиётини оилаға эмас, мактабға, муаллимлар зиммасига юклайди: "Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақдир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган, виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадур. Фикр инсоннинг шарофатлик, ғайратлик бўлишига сабаб бўладур. Бу тарбия муаллимларнинг ёрламиға сўнг даража муҳтождирки, фикрнинг қуввати, зийнати, кенглиғи муаллимнинг тарбиясига боғлидур". Айни замонда муаллиф таълим билан тарбиянинг бир-бириға боғлиқ эканини ҳам таъкидлайди: "Дарс ила тарбия орасида бир оз фарқ бор бўлса ҳам, иккиси бир-биридан айрилмайдурган, бирининг вужуди бириға бойланган жон ила тан кабидур" дейди.

Шундай қилиб, машҳур педагог Авлоний ўзининг "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" китобида яхши ва ёмон хулқлар масаласиға ўтмасдан илгари тарбиянинг буюк ролиға кенг тўхталади ва болаларни ёшлик чоғидан бошлаб тарбиялаш зарур деб ўқтиради.

Абдулла Авлонийнинг "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" китобининг иккинчи боби инсоннинг ижобий хулқларига бағишланади. Буни "Яхши хулқлар" сарлавҳаси остида баён қиладики, яхши хулқлар фатонат, диёнат, назофат, ғайрат, риёзат, қаноат, шижоат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанши суймак, ҳаққоният, назари ибрат, ифғат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифаи инсон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоат, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, муносилик, садоқат, муҳаббат ва афвдан иборат.

"Яхши хулқлар" бобининг биринчи қисми "Фатонат" дир.

Авлоний фатонати "ақл эгаси бўлув демақдур" деб таърифлайди, айни замонда, Фирдавсий, Носир Хусрав, Рудакий, Саъдий, Навоий каби Авлоний ҳам ақлға катта эътибор беради. У: "Ҳукамолардан бири ақлнингнинг қўли нафснинг жилвини ушласа, сани ёмон йўлларға кирмоқдан сақлар" деган эди деб ўқтиради. Бу рационалист Декартнинг фикри бўлиб, "Ҳиссиёт бизни алдайди, фақат ақл орқалиғина биз мавжудликни фаҳмлаймиз" деган эди. Марксистик фалсафа ҳиссиёт ақлий ва логик тушунчалар тажриба билан ҳамда инсоннинг амалий фаолияти билан узвий равишда боғланган деб таълим беради.

Баъзан Авлоний ақлни инсон тажрибаси билан ҳам боғлаб талқин қилади: "ақл эса, - дейди у, - илм ва тажриба соясида қанча кўпайса, шунча қимматбаҳо бўлур".

Абдулла Авлоний ўз даврида кишиларда ёш авлодда чин инсоний ахлоқий хислатлар тарбиялашни истади. У таълим ва тарбия, илм ва маърифат олиш йўли билан ватандошларининг бахтли ва саодатли бўлишини орзу қилди.

Абдулла Авлоний фикрича, оламнинг яратилишидан мақсад инсондир. Инсон бутун борлиқнинг кўрки ва шарафидир. Инсон ўз гўзаллиги ва мураккаблиги билан ер юзидagi барча махлуқотлардан афзалдир. Бутун мавжудот инсонга хизмат қилиши керак: инсон унинг соҳибидир. Чунки инсоннинг ақли бор. У шу ақл ёрдамида илм эгаллайди, илми туфайли дунёни бошқаради. “Ақл, - дейди Авлоний, - инсонларнинг пири комили, муршиди ягонасидур. Руҳ ишловчи, ақл бошловчидир. Инсон ақл ва идроки соясида ўзига келадурган зарар ва зулмлардан сақланур, ер юзидagi қайвонларни асир қилуб, бўйнидан бойлаб, ипларининг учини қўлларига берган инсонларнинг ақлидур”. Авлоний инсонга ва унинг ақлига ана шундай юксак баҳо беради.

Унинг педагогик қарашлари фақат мактаб-маориф билан чекланмайди, аксинча, халқ ва унинг ҳаётий воқеалари, турмуш шароити ва маишати унинг эътиборидан четда қолмади. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобидаги “Назофат” боби бунга яққол мисол бўла олади. Чор Россияси замонасида меҳнаткашларнинг соғлиги ҳақида ҳеч ким ўйламас ва гамхўрлик қилмас эди. Ифлослик авж олган эди. Натижада турли хил касалликлар (вабо, ришта, тиф, безгак, чечак) тарқала бошлади. Абдулла Авлоний каби илгор зиёлилар бунга қарши жиддий фикрлар билан майдонга чиқдилар ва халқ орасида озодликни тарғиб қилдилар.

Абдулла Авлоний “Назофат” бобида кишининг соғлиги билан узвий боғланган тозалик ва озодликни тарғиб қилади. “Пок бўлмак саломатимиз, саодатимиз учун энг керакли нарсадур... Назофат деб аъзоларимизни, кийимларимизни, асбобларимизни пок ва тоза тутмоқни айтилур”, дейди.

Муаллиф тозаликни медицина нуқтаи назаридан тўғри ҳал қилади: “Агар тан пок бўлиб ювилиб турмаса, қулоқ кир бўлса эшитмагани каби, бадан ҳам ўзига керак бўлган ҳавони ичига ололмас, ичидagi рутубат ҳам кирдан ўтиб чиқиб кетолмас, чунки бадан элак каби кўзликдур... Тамизи бўлмаган кишилар қўрқинчли касалларга тезгина гирифтор бўладилар...”

Абдулла Авлоний меҳнат, ҳаракат ҳақида ҳам кенг мулоҳаза юритади. Муаллиф бу ўринда дангасалик, ялқовлик билан меҳнатни, ҳаракатни таққослайди ва меҳнат, ҳаракатни олқишлайди: “Сихатимиз, саодатимиз, сарватимиз, қаноатимиз, сабримиз, фазилатимиз, алҳосил, бутун ҳаётимиз ҳаракатимизга боғлидур. Ҳаракатли кишилар тезгина мақсулларига етурлар, ялқов кишилар ҳар нарсадан маҳрум, доим бошқаларнинг ёрдамига муҳтож бўлиб хорликка қолурлар”. Шу билан бирга, Авлоний меҳнатни улуғлаб, болаларни ҳунар урга-нишга қақиради, кишиларни бирор касб билан шуғулланишга ундайди “... бу кўмурчилик, бу темирчилик менга муносиб иш эмас деб дангасалик қилуб ишсиз юрса, зўр айб, ғайратсизликдур”, дейди.

Болаларни жасоратли, қўрқмас, довюрак қилиб тарбиялашда “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари роият муҳим аҳамиятга эгадир. Бу китобда муаллиф “Шижоат” бобида болани жасоратли қилиб тарбиялашни илгари суради ва қўрқоқликни қоралайди. Бу тарбия бола учун ниҳоят муҳим ва аҳамиятлидир. Шунинг учун муаллиф: “Шажий киши ҳеч нарсадан қўрқмайдурган ботир ва юракли бўлур... Ҳар ишда шижоатни қўлдан бермаслик лозимдур. Шижоат инсоннинг соф ойинаси, иффат, ғайрат, истиқомат каби яхши хулқларнинг нуруний-сидур” дейди. Шижоатга шундай юксак баҳо бериш Авлонийнинг бола тарбиясига катта аҳамият берганлигидир.

Авлоний инсоннинг энг гўзал хислати бўлган қаноат, сабр, ҳилм, интизом каби фазилатларни мақтайди. Муаллиф инсонга хос бўлган ҳилмнинг икки хил хусусиятини кўрсатади: бири ҳилмнинг ижобий фазилати, иккинчиси ҳилмнинг салбий хусусияти. Ҳилмнинг ижобий фазилати ҳақида шундай дейди: “Ҳилм инсонларнинг таъбидан хусумат, адоват, ғазаб, ҳиддат каби ёмон хулқларни йўқ қиладурган ҳар кимга мақбул бир сифатдур. Ҳилм илми ахлоқ юзасидан инсонга энг керакли нарсадур. Нафснинг роҳати, қалбнинг матонати, фикрнинг салоҳати, виждоннинг ҳаловати ҳилм табиат бўлмоқ ила ҳосил бўлур”. Аммо муаллиф

ҳалим табиат бўлиб, бошқаларга лаганбардор, мутиъ бўлиб қолишни рад қилади. Авлоний инсоннинг иззат-нафсини поймол қилувчи ҳалимликни қоралайди. У Суқрот ҳақимдан мисол келтиради: "Суқрот ҳақим" Шиддат ила муомила қилган кишиларга ман виқор ва ҳалимлик ила муомила қилурман, чунки ҳалим шиддатни ва хусуматни паст қилур. Лекин кишини ожиз ва хорлик даражасига тушурадурган ҳалимликдан ман безор", демиш. Шунинг учун муаллиф ноўрин ҳалимлик қилишни қоралаб: "Ўринсиз ерда қилм истеъмол қилмак инсоннинг виқор ва эътиборини поймол қилур", - дейди.

Муаллиф ҳар бир фазилатни ўз ўрнида ишлатишни, яъни ғайрат, шижоатни ўз ўрнида, ҳалимликни ўз жойида ишлатишни талаб қилади: "... телса тебран-майдурган, туртса тинг этмайдурган бўлиб ғайрат, шижоат ўрунларига ҳам мулойимлик ишлатув ҳалимлик худудидан ошуб, бўшлик, анқовлик дунёсига чиқмакдур. Бундай ҳалимликдан қочмак, ҳазар қилмак керак", - дейди.

Авлоний илмнинг амалий ва ҳаётий фойдаларини назарда тутиб таърифлайди: (Илм) ёмон феъллардан, бузуг ишлардан қайтарур. Яхши хулқ ва одоб соҳиби қилур... Алҳосил, бутун ҳаётимиз, саломатимиз, саодатимиз, сарватимиз, маишатимиз, ҳимматимиз, ғайратимиз... илма боғлидур".

Кўрииб турибдики, Авлоний маърифатпарварлик қарашларида юксак инсоний принципларга, улур инсоний гояларга таянар эди. Бинобарин, адибнинг "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" асарида инсон мавзуи марказий ўрин эгаллайди.

Авлоний интизомни инсон хулқини тарбияловчи, мукаммаллаштирувчи манба деб билди ҳамда унга доимий равишда риоя қилиш кераклигини таъкидлайди: "Интизом деб қиладурган... ишларимизнинг ҳар бирини ўз вақтида тартиби ила қилмакни айтилур. Агар ер юзида интизом бўлмаса эди, инсонлар бир дақиқа яшолмас эдилар".

Авлоний интизомнинг инсоният жамияти учун қанчалик муҳим аҳамиятга эга бўлишини таъкидлаш билан бирга, ўқувчилар учун ҳам шунчалик зарур эканлигини ҳам уқтиради. У "Замонга мувофиқ равишда қурилмиш низом ва тартиблар"га риоя қилишни таъкидлайди. Илгор тартиб ва интизомларни тавсия қилади. Ана шундай замонавий тартиб ва интизомларга "риоя қилмаган кишиларнинг ишлари ҳамма вақт нотаомом, ўзлари паришон бўлишлари" ни эслатиб ўтади. Авлоний инсоннинг энг гўзал фазилатларидан бири бўлган виждон ҳақида тўхтаб, ўз замондошларини виждонли кишилар бўлишга чақиради. Шу нуқтаи назардан муаллифнинг "Виждон" бобида ёзган фикрлари диққатга сазовордир. Муаллиф виждон тўғрисида бундай дейди: "Виждон яхши хулқларнинг манбаи ўлдириндан виждон соҳиблари ҳар бир ишни бегараз, холис ният ила ишлар. Шу сабабли ҳар ким назарида мақбул ва суюкли бўлур".

Айниқса, Авлонийнинг "Алҳосил, виждон ҳар кимнинг аҳвол ва ҳаракотини кўрсатадурган мусаффо бир ойинадурки, бу кўзгуга чин назар қилган киши ўз айби ва камчиликларини тузатмак ҳаракатида бўлуб, бошқаларнинг айб ва қусурларини ахтармоққа вақти бўлмас", деб виждонни таърифлаб бериши ва ҳар бир кишининг ўз виждони олдида жавобгар эканлигини кўрсатиб бериши Авлонийнинг зўр бир мураббийлигидан далолат беради.

Абдулла Авлоний виждон ҳақидаги ўз қарашини Арасту, Ибн Сино каби машҳур олимларнинг фикрлари билан қувватлайди: "Ибн Сино ҳақим, виждон руҳ ва фикримизни туйғун қилмоққа биринчи воситадир, демиш".

Абдулла Авлоний "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" китобида ватан муҳаббати тўғрисида сўзлайди. Бу ғоя "Ватанни севмак" бобида баён этилади. Авлоний ҳар бир халқ, ҳар бир миллатда бўлган ватан муҳаббатини ҳурматлайди, у: "Биз туркистонликлар ўз ватанимизни жонимиздан ортуқ суйдиримиз каби араблар арабистонларини, қумлик иссиқ чўлларини, эскимулар шимол тарафларини, энг совуқ қор ва музлик ерларини бошқа ерлардан зиёда суюрлар", дейди.

Муаллиф "Назари ибрат" бўлимида ҳар бир воқеа ва ҳодисадан ибрат олиш ҳар бир шахснинг вазифасидир деб қарайди ва маърифатпарварлик нуқтаи назаридан масалани ҳал қилишга уринади: "Ҳозирги замондаги тараққий қилган миллатларнинг ҳунар ва санъатларининг барчаси илм ва назари ибрат соясида намоён ўлуб, оламни мунаввар ва мусаҳҳар қилмишлар".

Абдулла Авлоний инсон ақлига қандай юксак баҳо берса, идрок ва закога ҳам шу хилда юксак баҳо беради. У инсон ақлига маърифатпарварлик нуқтаи назаридан қараганидек, идрок ва закога ҳам маърифатпарварлик нуқтаи назаридан қарайди.

Авлоний идрок ва закони бундай таърифлайди: "Идрок ва зако деб очуқ фикрли, хушабиат, зийрак бўлмоқни айтилур". Шу билан бирга, идрок ва закони маърифатпарварлик билан боғлайди: "ёшликдан бошлаб зеҳн ва идрокимизни қувватландурмак учун азиз умримизни ўюн-қулги, сафсата, молоёғни каби беҳуда сўзлар ила ўткармай, ҳар хил китоб, газета ва журналларни ўқув, фикр-римизни очмоқ, зеҳнимизни қувватландурмоқ лозимдур".

Бундай қараш Авлонийнинг халқни маърифатга ташвиқ қилганидан далолат беради. Хусусан, шоирнинг ҳуйидаги шеъри фикримизнинг далили бўла олади:

Идрок ила ақлингга аюр яхши, ёмонни,
Беҳудага сарф этма, шу қимматли замонни.
Саъй эт, жадал эт, илм, фунуна ҳаракат қил,
Боқ, найладилар ҳикмат ила ушбу жаҳонни.

Абдулла Авлоний тил масаласига катта эътибор беради, тилни халқ билан боғлаб талқин қилади: "Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадурган ойинайи ҳаёти тил ва адабиётидур". У ўз асаридида ҳар бир кишининг ўз она тилини мақаммал билиши, ҳар бир сўзни ўз ўрнида ишлатиши, миллий-адабий тилнинг тараққийси учун жонқуярлик қилиши зарурлигини қайд қилади. "Ҳифзи лисон деб ҳар бир миллат ўз она тили ва адабиётини сақламакни айтилур".

Авлоний ўз ватандошларини халқ тилининг туганмас манбаларидан кенг фойдаланишга, унинг бойлигини янада ўстиришга, уни қадрлашга чақиради.

"Умумий миллий тилни сақламак ила баробар хусусий оғиз орасидидаги тилни ҳам сақламак лозимдур. Чунки сўз инсоннинг даража ва камолини, илм ва фазлини ўлчаб кўрсатадурган тарозусидир. Ақл соҳиблари кишининг дилидаги фикру ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қимматини сўзлаган сўзидан билурлар..." Ҳамма демократ маърифатпарвар шоир ва педагоглар рус тилини ўрганишга жуда катта эътибор берганлар. Фурқат, Аҳмад Дониш, Аваз Утар ўғли, Ҳамза Ҳакимзода, Ибрат ва бошқалар рус тилига ҳурмат билан қараб, ўзбек халқини бу тилни ўрганишга чақирган бўлсалар, Абдулла Авлоний ҳам буларнинг илгор анъанасини давом эттириб, рус тилини ўрганишга зўр эътибор беради ва XX аср бошларидаги илгор маърифатпарвар сифатида ўзбек халқини, ўзбек болаларини рус тилини ўрганишга чақирди.

Инсон такомили учун зарур бўлган омиллардан яна бири виқордир. Авлоний қайд қилишича, эл-улусдан, кишилардан ўзини холи тутишга ёки юқори тутишга уринган шахс элнинг, кишиларнинг назаридан тушиб, яққаланади ва унутилади. Кишининг камтар бўлиши зарурлиги таъкидланади: "Виқор деб кибр ва гурурлан, манманликдан ўз нафсини сақламакни айтилур", - деб ёзади Авлоний.

Абдулла Авлоний "Виқор" бобида инсоннинг икки хил хусусиятини очишга ҳаракат қилади. Бири кишидаги виқорнинг ижобий фазилати. Бу фазилатни у бундай ифода этади: "Виқорлик киши ёмон хулқлардан пок, адолатли, ишида, сўзидида тўғри, шафқат ва марҳаматли, ...арслон юракли бўлур". У такаббурликни қаттиқ қоралайди ва такаббурлик энг ёмон хусусият эканлигини фош қилади: "гурур, манманлик, такаббурлик кишини хор, халқ орасида безътибор қилур. Ҳар қанча илм ва давлат сарҳиби бўлса ҳам бир пулча қадр ва қиммати бўлмас..."

"Туркий гулистон ёхуд ахлоқ"нинг биринчи саҳифасидан то сўнгги саҳифасигача Авлонийнинг инсонпарварлик гоёлари ифодаланган. У ҳамма нарсадан аввал халқ манфаатини кўзлашни, халққа хизмат қилишни биринчи ўринга қўяди. Унинг назаридида кишига ғамхўрлик қилмаган, халқдан узоқ турган одам инсон эмас. Унинг бундай инсонпарварлик фикрлари "итоат", "ҳақшунослик", "хайрихоҳлик", "мунислик", "садоқат", "адолат", "муҳаббат", "олиҳиммат", "афв" бобларида баён қилинган.

Авлоний иттиҳ қаҳида сўзлаганда, бировга қул бўлиб бўйсунини кўзда тутмайди. Ақолат, ота-она, устод, ўқитувчиларнинг насиҳатларига итоат

қилишни, уларни ҳурматлашни таъкидлайди. Буни инсоннинг энг яхши фазилати деб билади: "Ота-она, устод, муаллим каби ўзидан улур кишиларга бўйсуниб итоат қилмак энг яхши сифатлардандир", дейди. "Ҳақшунослик" бўлимида инсонга доимо ердан бериш: яхшилик қилиш ва инсон яхшилигини асло унутмасликни таъкидлайди. У ўзининг бу инсонпарварлик фикрини машҳур тожик файласуф шоири Бедилнинг икки мисра шеърини келтириш билан тасдиқлайди:

Дилдан дил узра очиладур икки хил йўли,
Меҳра меҳр йўли очилур, кина кин йўли.

Бундай олижаноб фикрлар Авлониининг "Муносилик" бобида ёзган қарашларида ҳам ифода этилади. Бунда Авлониий дўстлик хусусида фикр юритади. "Муносилик" ҳақида тўхтаб, ҳақиқий ва сохта дўстлар бўлишини айтиди.

"Чин дўст бўлган киши бошинга кулфат ва қайғу келган вақтларда сан ила баробар қайғурур. Хотирингдаги қайғуни бўлишуб олур. Сирингни ноаҳил ва нодон кишиларга айтмас, айбингни орқандан сўйламасдан юзинга айтур, шодлик вақтингда сан ила баробар шодланур". Сохта дўст бутун сирларингни фош қилади, дейди. У бундай мунофиқ кишилардан эҳтиёт бўлишга чақиради: "Елгон дўст сандан бир фойда умидида ёки ўз бошига келган зарарни қайтармак учун мунофиқона дўстлик қилур. Сирингни ноаҳил кишиларга сўзлаб, қадр ва эътиборингни поймол қилур".

"Садоқат" бўлимида ҳам у тўғрилиқни, ватан ва халққа содиқ бўлишни, чин юракдан хизмат қилишни олқишлайди. Авлониий садоқат билан хиёнатни бир-бирига қарама-қарши қўяди. У дейди: "Садафдан инжу, илондан заҳар ҳосил бўлдиғи каби ростликдан фойда, хиёнатдан зарар ҳосил бўлур". Айни замонда муаллиф камбағалларнинг садоқатли, тўғри эканлиғига, бойларнинг эса ёлгончи, хиёнаткор эканлиғига қаттиқ ишонади. "Ахлоқ юзасидан тўғри фақир ёлгончи бойдан эътиборлидир. Чунки содиқ киши аҳдига вафо қилур. Ёлгончи эса ваъдасида турмай, ўзини хижолат, бошқаларни овора қилур".

Абдулла Авлониий адолатга катта баҳо беради: "Киши адолат ва инсоният вазифасини ёлғиз ўзи бузук ишлардан сақланмак ила адо қилмас, балки ўзи ила баробар жинсдошларини хато ва фаноликларини тузатмак ва яхши йўлга сазй қилмак ила адо қила билур. Адолатни риоя қилган кишилар ҳеч бир кишига жабр ва зулм хоҳламас. Давлат ва ҳукуматларнинг узун яшамоғи адолатга боғлиқдур".

Абдулла Авлониий ватан ва оилани бир-бири билан узвий боғлайди: "Кишини кеча ва кундуз тиндирмасдан... меҳнат ва машаққатларга кўкрак бериб ишлатадурган нарса ватан ва бола-чақаларининг меҳру муҳаббатига эмасми?" Маълумки, ватансиз оила, оиласиз ватан бўлмайди, жамиятдаги бу икки нарса бир-бири билан узвий боғланади ва бири иккинчисини тўлдирди.

Шундай қилиб, Абдулла Авлониий кишининг ижобий фазилатларини биринкетин санаб ўтади ва кишиларни яхши хулқлар соҳиби бўлишга чақиради.

Авлониий болаларни тарбиялаш, уларнинг ахлоқини тўғри йўлга солиш, ўша даврдаги ёш авлоднинг фикр ва тушунчасига демократик қарашларни сингдириш учун кўп ҳаракат қилди.

Шоир ва педагог Абдулла Авлониининг "Туркий гулистон ёхуд ахлоқ" китобининг "Ёмон хулқлар" боби 18 бўлимдан иборат:

Ғазав, шаҳват, жаҳолат, сафоҳат, ҳамоқат, атолат, ҳасосат, раховат, аноният, адоват, мамимат, ғийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, нифоқ, тама, зулм, кизб.

Инсонларнинг бу хулқини "Саодати абадидан маҳрум қилладурган... ва халқ назаридан мазмум, ҳаёти жовидонимиз учун масмум бўлган ахлоқи замималар", деб атайди.

Авлониий кишиларнинг ҳам ижобий хулқини, ҳам салбий хулқини баён қилиб, китобхоннинг мулоҳазасига ташлайди. У "бу санаган ёмон хулқларнинг фаноликларини юқорида санаган яхши хулқларнинг гўзаллигини инсоф мувозанаси ила ўлчаб, виждон муҳокамаси ила таҳқиқлаб, яхшиларини танлаб амал қилмак, ёмонларини англаб ҳазар қилмак лозимдур", - дейди.

Абдулла Авлониий разабининг икки хил хусусиятини баён қилади. Бири душмандан ўзини мудофаа қилишда инсоннинг ғазаби муҳим аҳамиятга эга бўлса, ик-

кинчиси бировни жабр-зулм йўли билан ишлатиш, одамларга унинг соvuқ муомаласи билан даҳшат солиг дан иборат булган салбий хусусиятдир. Ғазабнинг энг салбий томони шундаки, ғазаб қилувчи ўзининг хулқ-атворидан пушаймон қилади, зарар кўради. Бу соҳада Авлоний Суқрот ҳақимдан, Афлотундан мисоллар келтириб, ўз фикрларини исботлайди. Масалан, Суқрот ҳақим “Ғазабнинг аввали жунун, охири надоматдур” деса, Афлотун “Ҳаяжон ила пайдо булган бир ҳол, албатта, пушаймонлик ила тамом бўлур. Ғазаб ғазаб қилинувчидан кўпроқ ғазаб қилувчига зарар қилур...”, - дейди.

Жаҳолат билимсизлик ва подонлик демакдур. Авлоний маърифатни жаҳолатга қарши қўяди: “Илм ва маърифат соҳиблари фазлу камоллари соясида ҳар бир ишни тадқиқ ва мушоҳада ила қилурлар. Аммо жоҳиллар эса бир нарсанинг моҳиятини мушоҳада қилурга ақл ва фаросатлари етмас. Чунки жаҳл худбина ва зоҳирпарастдан иборатдур”. Абдулла Авлоний жаҳолатни “инсоният номина ярашмаган бир сифат...” деб талқин қилади.

Авлоний дангасалик ва ялқовликни қаттиқ қоралайди. Китобдаги “Атолат” бўлими шунга бағишланган. Бу бўлимда у дангасалик билан саъй-ҳаракатни бир-бирига қарама-қарши қўяди. Масалан: “Атолат инсоннинг саодатлигининг зўр офатидур” деса, саъй-ҳаракатга нисбатан: “Ҳар ишнинг самараси бир неча вақт чолишмоқ ва саъй қилмак сўнгидан зоҳир ва ҳувайдо бўлур”, - дейди. Бу фикрлари билан ялқов ва дангасаликни қоралайди. Авлоний бахтга, бирор муваффақиятга фақат саъй-ҳаракат ва меҳнат билангина эришиш мумкинлигини таъкидлайди.

Абдулла Авлоний инсоннинг энг ёмон хулқларидан ғийбат ва адоватнинг бир-бирига яқинлигини ва ғийбатнинг оқибати адоват билан тугагини кўрсатиб ўтади. У дейди: “Ғийбат соҳиби лаззат ўрнига ўз бошига ёки бир бошқа кишининг бошига бир бало ҳозирлайдур. Чунки сўз боруб ғийбат қилинмиш кишининг қулурига етар, ғазаб қони ҳаракатга кирар, ғийбатчидан ўч олмак фурсатини пойлар... Шул тариқа ғийбатдан тугилган адоват чўзилмоқга оид бўлуб, душманлик зўрайиб, ўз ораларидаги хусусий жанжаллар ила азиз умрларини ўздируб, умумий халқ фойдаси учун ишланадурган миллий ишлардан маҳрум булмаклари ила баробар аҳолининг орасидан иттифоқнинг йўқолувига сабаб бўлурлар”.

Авлоний ўзининг мазкур асарида: “Тама нони ила суяги қотган иш ва касбга бўйин қўймай, дангаса ва ялқовликка ўрганган” чор чиновниклари, қози ва руҳонийларнинг иш ёқмас кишилар эканлигини, инсоният тарихида энг ярамас урф-одат ва хулқнинг, яъни таманинг қурбони бўлганини қаттиқ танқид қилади.

АСАРИ АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

Туркий гулистон ёхуд ахлоқ

Мен бу асари ночизонимни биринчи мактабларимизнинг юқори синфларида таълим бермак ила баробар улур адабиёт муҳиблари, ахлоқ ҳаваскорларининг анзори олийларина тақдим қилдим.

Ҳар кун ўлурам шомгача мен гамга гирифтор,
Ҳар шаб ёнарам оташа парвона каби зор.
Ҳеч кимса эмас бу мени аҳволима воқиф,
Мен хастаяму миллатим ўлмиш нега бемор.

Ношири ва шоири АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

2- таъби
сана 1336 ҳ.
1917 м.

Ташкент

Тип. Лит. "Пар. Соц. революц" 1917 г.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМ

АХЛОҚ

Инсонларни яхшиликга чақиргувчи, ёмонликдан қайтаргувчи бир илмдур. Яхши хулқларнинг яхшилигини, ёмон хулқларнинг ёмонлигини далил ва мисоллар ила баён қиладурган китобни ахлоқ дейилур.

Ахлоқ илмини ўқуб, билуб амал қилган кишилар ўзининг ким эканин, жаноби ҳақ на учун халқ қилганин, ер юзида нима иш қилмак учун юрганин билур. Бир киши ўзидан хабардор бўлмаса, илми, уламони, яхши кишиларни, яхши нарсаларни, яхши ишларнинг қадрини, қимматини билмас. Ўз айбини билуб, иқдор қилуб, тузатмакга саъй ва кўшиш қилган киши ччн баҳодир ва паҳлавон кишидур. Расули акрам набиййи муҳтарам афандимиз: “Мезон тарозусига қўйиладурган амалларнинг ичида яхши хулқдан оғирроқи йўқдур. Мўъмин банда яхши хулқи сабабли кечаси ухламасдан, кундузлари рўза тутуб ибодат қилган кишилар даражасига етар”, демишлар.

Сўйласанг сўйла яхши сўзлардан,
Йўқса жим турмоқинг эрур яхши.
Ўйласанг яхши фикрлар, ўйла,
Йўқса гунг бўлмоқинг эрур яхши.
Ишласанг ишла яхши ишларни,
Йўқса бекорлигинг эрур яхши.

ХУЛҚ

Инсон икки нарсадан мураккабдур. Бирини жасад, иккинчиси нафсдур. Жасад кўз ила бор нарсаларни кўрур. Аммо нафс идрок ила яхшини ёмондан, оқни қорадан айирур. Жасаднинг ҳам, нафснинг ҳам бирор сурати бордурки, ё яхши ва ё ёмон бўладур. Жасаднинг сурати ҳаммага маълум бир нарсадурки, ҳар вақт кўзга кўриниб турадур. Аммо нафснинг сурати кўзга кўрунмайдурган, ақл ила ўлчанадурган бир нарсадурки, буни хулқ деб аталур. Агар бир киши ёшлигида нафси бузулуб тарбиясиз, ахлоқсиз бўлиб ўсди, “аллоҳу акбар”, бундай кишилардан яхшилиқ кутмак ердан туруб юлдузларга қўл узатмак кабидур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Бир тоғнинг ўрнидан кўчиб кетганини эшитсангиз, ишонингиз, аммо бир одамнинг хулқи бошқа бўлди деб эшитсангиз, ишонмангиз”, - демишлар.

Хулқи ёмон юз, кўзидин на суд.
Юз, кўзли хулқни қилмас кашуд.

Хулқ маризига, даво истасанг,
Марг давосин берилур қистасанг.

Хулқи ёмонинг кетурар кўп зарар,
Хулқинг ўзи бошинга калтак урар.
Хулқи фано бўлса дегил алҳазар,
Хору залилликда қолур дарбалар.

ЯХШИ ХУЛҚ, ЁМОН ХУЛҚ

Ахлоқ уламози инсонларнинг хулқларини иккига бўлмишлар: агар нафс тарбият топиб, яхши ишларни қилурга одат қилса, яхшиликга тавсиф бўлуб “яхши хулқ”, агар тарбиятсиз ўсуб, ёмон ишлайдурган бўлур кетса, ёмонликга тавсиф бўлуб “ёмон хулқ” деб аталур.

Жаноби ҳақ инсонларнинг асл хилқатда истеъдод ва қобилият ли, яхши ила ёмонни, фойда ила зарарни, оқ ила қорани айирадурган қилуб яратмишдур. Лекин бу инсондаги қобилиятни камолга еткурмак тарбия ила бўладур. “Қуш уясинда кўрганин қиладур”. Инсон жавҳари қобилдур. Агар яхши тарбия топиб, бузуқ хулқлардан сақлануб, гўзал хулқларга одатлануб катта бўлса, ҳар ким қошида мақбул, бахтиёр бир инсон бўлуб чиқар. Агар тарбиятсиз, ахлоқи бузулуб ўсса, аллоҳдан қўрқмайдурган, шариатга амал қилмайдурган, насиҳатни қулоғига олмайдурган, ҳар хил бузуқ ишларни қиладурган, нодон, жоҳил бир расвойи олам бўлиб қолур.

Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “имони комил бўлган кишилар яхши хулқли бўлурлар, сизнинг энг яхшиларингиз хотунларига яхшилик қилганларингиздур”, - демишлар.

Худонинг раҳмату файзи ҳама инсонга яқсардур,
Ва лекин тарбият бирла етушмак шарти акбардур.
Туғуб тошлов ила бўлмас бола, бўлгай бало сизга,
Вужуди тарбият топса, бўлур ул раҳнамо сизга.

Темурчининг боласи тарбият топса, бўлур олим,
Бузулса хулқи, Луқмон ўғли бўлса, бўлғуси золим.
Ёмонларга қўшулди Нуҳнинг ўғли ўлди беимон,
Юруди қаҳф ити хублар ила бўлди оти инсон.

ТАРБИЯ

Тарбия “Педагогия”, яъни бола тарбиясининг фани демакдур.

Илми ахлоқнинг асоси тарбия ўлдуғиндан шул хусусда бир оз сўз сўйлаймиз. Боланинг саломати ва саодати учун яхши тарбия қилмак, танини пок тутмак, ёш вақтидан маслакини тузатмак, яхши хулқларни ўргатмак, ёмон хулқлардан сақлаб ўсдурмакдур. Тарбия қилгувчилар табиб кабидурки, табиб хастанинг бада-нидаги касалига даво қилгани каби тарбияни боланинг вужудида-

ги жаҳл маразига “яхши хулқ” деган давони ичидан, “поклик” деган давони устидан беруб, катта қилмоғи лозимдур. Зероки, (Ҳассину ахлоқикўм) амри шарифи узра хулқимизни тузатмакға амр ўлинганмиз. Лекин хулқимизнинг яхши бўлишининг асосий панжаси тарбиядур.

Ахлоқимизнинг биносининг гўзал ва чиройли бўлишига тарбиянинг зўр таъсири бордур. Баъзилар “тарбиянинг ахлоққа таъсири йўқ, инсонлар асл яратилишида қандай бўлсалар, шундай ўсарлар, табиат ўзгармас”,

Ёмон хў тузалмайди дармон ила,
Ипак ўлмас ип, ранги алвон ила,
Боқинг, бир дарахт мевасидур ёмон,
Бўлур яхши пайванд, парво билан.
Билур ҳар киши аслини рангидан,
Ва ёким улангандаги зангидан”, - демишлар.

Лекин бу сўз тўғри эмасдур. Чунки тарбиянинг ахлоққа, албатта таъсири бўладур. Орамизда масал борки, “сут ила кирган, жон ила чиқар”, мана бу сўз тўғридур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Бешиқдан то мозорга боргунча илм ўрган”, - демишлар. Бу ҳадиси шарифнинг маъноси бизларга далилдур. Ҳукамолардан бири: “ҳар бир миллатнинг саодати, давлатларнинг тинч ва роҳати ёшларнинг яхши тарбиясига боғлидур”, - демиш. Шариа-ти исломияда ўз болаларини яхшилаб тарбия қилмак оталарга фарзи айн, ўз миллатининг етим қолган болаларини тарбия қилмак фарзи кифоядур. Пайгамбаримиз: “Болаларингизни етти ёшида намозга ўргатингиз. Агар ўн ёшида ўқумаса урингиз”, - демишлар.

Ҳар кишининг дунёда ороми жони тарбият,
Балки охирида эрур доруламони тарбият.
Тарбият ҳамроҳ этадур ҳур ила рузвонлара,
Гар десам бўлмас хато жаннат макони тарбият.
Эй, оталар! Жонларингиздан сучук фарзандингиз,
Файрат айланг ўтмасун вақт-замони тарбият.
Мояи зилли хумодур тарбиятнинг сояси,
Бизда анқо тухмидек йўқ ошёни тарбият.

ТАРБИЯНИНГ ЗАМОНИ

Эмди очиқ маълум бўлдики, тарбияни туғулган кундан бошламак, вужудимизи қувватландурмак, фикримизи нурландурмак, ахлоқимизи гўзалландурмак, зеҳнимизи равшанландурмак лозим экан. Тарбияни кимлар қилур? Қайда қилинур? деган савол келадур. Бу саволга, “биринчи уй тарбияси. Бу она вазифасидур. Иккинчи мактаб ва мадраса тарбияси. Бу ота, муаллим, мударрис ва ҳукумат вазифасидур”, деб жавоб берсак, бир киши дедурки, “қайси оналарни айтурсиз, билимсиз боши пақмоқ, қўли

тўқмоқ оналарми? Ўзларида йўқ тарбияни қайдан олиб берурлар”, дер. Мана, бу сўз кишини юрагини эзар, багрини ёндурар. Отасига нима дерсиз, десак “қайси ота? Тўйчи, улоқчи, базмчи, дўмбирачи, карнайчи, сурнайчи, илм қадрини билмаган, илм учун бир пулни кўзлари қиймаган, замондан хабарсиз оталарни айтурсизми? Аввал ўзларини ўқитмак, тарбия қилмак лозимдур”, - дер. Мана бу сўзни эшитгач, умид қўллари қўлтуқға урилуру.

Хайр, бўлмаса, муаллимчи десак, “қайси муаллим? Мақсади пул, маслаги шуҳрат, юқори мактабларда ўқимаган, “усули таълим” кўрмаган муаллимларни айтурсизми? Аввал ўзлари “дорилмуаллимин”ларда ўқимақлари, сўнгра дарс бермақлари лозимдур”, - дер. Мана бу сўз инсонни ҳайрат дарёсига фарқ қилур.

Мударрисларга на дерсиз десак, “қайси мударрис? Матлаблари ош, мақсадлари чопон, дарслари беимтиҳон, ислоҳ яқинидан юрмаган мударрисларни айтурсизми? Булар ўз вазифаларини билуб, нафсларидан кечуб, замонга мувофиқ равишда дарсларини ислоҳ қилуб, имтиҳон бирла ўқутмақлари лозимдур”, - дер. Мана бу сўз ҳар кимни “Алислоҳ” демакга мажбур қилур. Бўлмаса, ҳукумат-чи? десак, “хайр, ҳукумат ҳамманинг отасидур. Ўз фуқаросининг болаларини тарбия қилмак лозим. Шунинг учун бизнинг Русия ҳукумати ўгай бўлсак ҳам, ҳар ерда бизлар учун ҳам мактаблар очуб, болаларимизни текин ўқитур. Лекин ўзимиз иш билмаган, ялқов, уйда онамиз тарбияси, отадан пул тарбияси, муаллимдан ахлоқ тарбияси, мударрисдан фунун тарбияси кўрмаганимиздан, ҳукумат мактабларидан ҳам ўз ҳиссаларимизни ололмаймиз”, - дер. Мана бу сўз бизларни тарбиядан маҳрум, ҳуқуқнинг на эканин билмаганлигимизни билдируру.

Алҳосил, тарбия бизлар учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат ё фалокат масаласидур. Расули акрам набийийи муҳтарам саллолоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “инсонларнинг карами динидадур, муруввати ақлиндадур, ҳасаби ахлоқиндадур”, - демишлар.

Агар бир қушнинг ёш боласин олиб,
Бўлур тарбият бирла йўлга солиб.
Онасин олиб асрагон бирла ром,
Қилмас киши саъй қилса мудом.

Керак тарбият ёшликдан демак,
Улуғ бўлса лозим келур гам емак.
Эгур бемашаққат киши навдани,
Тўғунчи эгур куйдириб кавдани.

БАДАН ТАРБИЯСИ

Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқумоқ, ўқутмоқ, ўрганмоқ ва ўргатмоқ учун инсонга кучлик, касалсиз жасад лозимдур. Соғ баданга эга бўлмаган инсонлар амалларинда, ишларинда, ибодатларинда камчилик қилурлар. Маишатимизни роҳатда бўлмоғи жасадимизнинг соғлом бўлмоғига боғлидур. Биз сиҳатимизни сақламак ила амр

ўлинганиз, шунинг учун вужудимизи ҳифзи-сиҳатга зид бўлган ёмон одатлар ила чуритмакдан сақланмаклиғимиз лозимдур.

Бадан тарбиясининг фикр тарбиясига ҳам ёрдами бордур. Жисм ила руҳ иккиси бир чопоннинг ўнг ила териси кабидур. Агар жисм тозаллик ила зийнатланмаса, ёмон хулқлардан сақланмаса, чопонни устини қўйиб астарини ювуб овора бўлмоқ кабидурки, ҳар вақт устидаги кири ичига урадур. Фикр тарбияси учун маҳкам ва соғлом бир вужуд керакдур. Шунинг учун ота-оналар болалари касал бўлган замон бепарволик қилмай, тезлик ила табиб ёки дўхтурга боқизмак керак.

Имом Шофеъи ҳазратлари: “Илм икки хилдур: бири бадан илми, иккинчи дин илми”, - демишлар. Бунга қараганда энг аввал ҳифзи сиҳат қондаларини билмак, саломатликга терс бўлган нарсалардан сақланмак ила бўладур.

Ичкулик, кўкнор, наша, афюн, тарёк, чилим, нос, попирус каби баданнинг саломатликига зарарли, оғулик, баъзиси харом, баъзиси макруҳ, баъзиси исроф бўлган нарсалардан қочмак, сақланмак шариат, ақл, ҳикмат юзасидан лозимдур. Расули акрам набийи муҳтарам салл оллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳар нарса кўп ичганда маст қиладурган бўлса, ман сизни онинг озгинасидан ҳам наҳй қиламан”, - демишлар.

Саломатликни сақлов лозим ишдур,
 Гунаҳдин сақла жисминг ёзу қишдур.
 Касал бўлсанг, бўлур дунё қоронгу,
 Маишат талх ўлуб ҳасрат чекишдур.
 Харому шубҳадан пок эт ўзингни,
 Бу дунё айшу ишратдан кечишдур.
 Ҳама ишратчи ҳижронликда кетди,
 Бу оламда бир иш ишлаб кетишдур.

ФИКР ТАРБИЯСИ

Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақдир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган, виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадур. Фикр инсоннинг шарофатлик, ғайратлик бўлишига сабаб бўладур. Бу тарбия муаллимларнинг ёрдамига сўнг даража муҳтождурки, фикрнинг қуввати, зийнати, кенглиги муаллимнинг тарбиясига боғлидур. Дарс ила тарбия орасида бир оз фарқ бор булса ҳам, иккиси бир-биридан ойилмайдурган, бирининг вужуди бирига бойланган жон ила тан кабидур.

Масалан: жой солинмаган яхши бир уйнинг ичида ўтирмак мумкин ўлмадиғи каби, ичига ҳар хил янги ашёлар тўлдуруб зийнатланган эски иморат ҳам ўлтурушга ярамайдур. Башарти ўлтурса, инсонлар: “Эски уйга янги золдивор”, “кир кўйлакка жун жияк”, “мис қозонға лой тувоқ” деб ҳажв, кулги қилурлар.

Фикр агар яхши тарбият топса,
 Ханжар, олмосдан бўлур ўткур
 Фикрнинг ойинаси олурса занг,

Руҳи равшан замир ӯлур бенур.

АХЛОҚ ТАРБИЯСИ

Ахлоқ тарбияси: инсонларга энг муҳим, зиёда шараф, баланд даража бергувчи ахлоқ тарбиясидур. Биз аввалги дарсда тарбия ила дарс орасида фарқ бор, дедук, чунки дарс олувчи билувчи, тарбия олувчи амал қилувчи демакдур.

Шунинг учун тарбия қилувчи муаллимларнинг ўзлари илмларига омил бўлуб, шогирдларга ҳам берган дарсларини амал ила чақуштуруб ўргатмаклари лозимдур. Бу равиши таълим ила берилган дарс ва маълумот шогирдларнинг дилига тез таъсир қилуб, муллои боамал бўлурлар.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Энг ёмон кишилар илмига амал қилмайдурган кишилар”, - демишлар. Агар тарбия қилувчи муаллим ўзи олим бўлуб, амалсиз бўлса, бунинг ҳам шогирдларнинг ахлоқига зўр таъсири бўладур. “Домламнинг ўзи фалон жойда фалон ишни қилди. Аммо бизларга қилманглар, ҳаромдур, деб ваъз этадур”, деб фикр ва хаёлларига бўйла шак ва шубҳа тушуб қоладур.

Байт

Мишбар узра жилва айлаб ваъз этарлар қилма деб,
 Ҳазратин хилватда кўрсанг они қилмоқда эмиш.
 Ичма сув дерлар биза олгун-кумуш асбобда,
 Билсамиз мақсудлари қўлтуқга урмоқда эмиш.

ЯХШИ ХУЛҚЛАР

Яхши хулқ: бир қисми ўз нафсимизга, бир қисмини бир-биримизга қаршу ишлатмак учун керакли бўлган яхши хулқлар: фатонат, диёнат, исломият, назофат, ғайрат, риёзат, қаноат, шижоат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанни суймак, ҳаққоният, назари ибрат, иффат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифзи лисон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоат, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, мунислик, садоқат, муҳаббат ва афвдур. Мана бу ёздиғимиз яхши хулқлар ақл ва шаръи шарифга мувофиқ. Аллоҳ таоло ҳам бандалар қошида мақбул ва муътабардур. Эмди бу яхши хулқларни қўлга олмак учун ота-она, муаллим устодларимиз ҳазратларининг ҳикматли насиҳатларини жон қулоғи бирла тинглаб, доим хотирда тутмоқ, ахлоқи яхши кишилар бирла улфат бўлмак, ахлоқи бузуқ ёмон кишилардан қочмак лозимдур. Бизим шариасти исломияда “ахлоқи ҳасана” - яхши хулқлар ила хулқланмак, ҳар нарсага ибрат кўз ила боқуб, хулқини тузатмак вожибдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам “исломиятда бузуқлик йўқдур, бузуқликни устига олуб ҳам йўқдур. Исломиятда энг муътабар кишилар яхши хулқ эгаларидур”, - демишлар.

Байт

Яхши бирла юрса, ҳар ким мақсуди ҳосил бўлур.
Юрса нодонлар ила, бир кун бориб қотил бўлур.
Катталар қилган насиҳатни кичиклар олмаса,
Оқибат хулқи бузуқ бир беадаб жоҳил бўлур.

ФАТОНАТ

Фатонат ақл эгаси бўлув демакдир. Ақл инсонларнинг пири комили, муршиди яғонасидур. Руҳ ишловчи, ақл бошловчидур. Инсон ақли ила дин ва эътиқодини маҳкам қилур, шариат ҳукмларига бўюнсунар. Ақлсиз жинни кишилар буларга бўюн қўймас, шариатдан ташқари ишларни ҳам қилур. Жаноби ҳақ инсонни ҳайвонлардан сўз ва ақл ила айирмишдур. Ҳайвонлар ўзларига бўлаклар тарафидан келадурган зулм ва жабрларни шох, тиш, тумшуқ, тирноқлари ила қайтарурлар. Лекин инсон жаноби ҳақ тарафидан берилмиш ақл ва идроки соясида ўзига келадурган зарар ва зулмлардан сақланур. Ер юзидаги ҳайвонларни асир қилуб, бўйнидан бойлаб, ипларини учини қўлларига берган инсонларнинг ақлидур.

Илм инсонларнинг мадори ҳаёти, раҳбари нажотидур.

Илм ўрганмак, олим бўлмак учун мактабга кирмак, муаллимдан таълим олмак лозим, ақлсиз кишилар на мактабга кирар ва на муаллимни билар.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй инсонлар! Ақлингизга тавозеъ қилингиз. Сиз жаноби ҳақ буюрган ва қайтарган нарсаларни ақлингиз ила билурсиз”, - демишлар.

Ҳукамолардан бири: “Агар ақлингни қўли нафсингни жиловини ушласа, сани ёмон йўлларга кирмоқдан сақлар. Ҳар нарса кўп бўлса, баҳоси арзон бўлур, ақл эса илм ва тажриба соясида қанча кўпайса, шунча қимматбаҳо бўлур”, - демиш.

Ақлдек зебо сифатни кўрди ҳақ, инсонга эб,
Оқил инсонлар билан берди жаҳон-оламга зеб.
Ақл нури бирла тўлди дунёга илму ҳунар,
Ақлсиз инсон қачон билгусидур нафъу зарар.
Ақлсизлар билмағайлар дин надур, дунё надур?
Бўлмаса ақли билурми фарз ила суннат надур?

ДИЁНАТ

Диёнат аллоҳ ҳузурина яқин қиладурган муқаддас эътиқоддурки, оламда мундан суюкли нарса йўқдур.

Дин ва эътиқоди саломат бўлмаган кишилар ҳақни ботилдан, фойдани зарардан, оқни қорадан, яхшини ёмондан айира олмас, мундай кишилардан на ўзига ва на бошқа кишиларга, ва на мил-

латга тариқча фойда йўқдур. Дин жаноби ҳақ тарафидан бандалари учун қурилмиш тўғри йўлдурки, банда дунё ва охирадда бу йўл ила соҳили саломатга чиқар. Дин уламолари диний китобларда аллоҳ таолога ибодат қилишни йўл ва қоидаларини баён қилмишлар. Ибодат икки турли бўладур. Бири тан ибодати, иккинчи руҳ ибодати. Тан ибодати таҳорат, намоз, рўза, закот, ҳаж каби амаллардурки, буларнинг ҳар бирини ўз вақтида шариятга мувофиқ равишда миннат қилмасдан, риё қилмасдан дилни поклаб, ниятни холис қилуб, шавқ ва завқ ила адо қилмоқ лозимдур. Руҳ ибодати қалб ила адо қилинадурган ибодатдурки, эътиқодни маҳкам, дилни пок қилуб, Қуръон, Ҳадис, фикҳ каби диний китоблар ўқилганда жон қулоғи ила тинглаб асарланмакдур. Бир киши тан ибодатини қилуб, руҳ ибодатини қилмаса, ё руҳ ибодатини қилиб, тан ибодатини қилмаса ўз вазифасини адо қилмаган бўладур. Ақл дин ила, дин амал ила, амал тақво ила камол топар. Дин инсонларнинг дилидан саховат, марҳамат, шафқат, улфат, мурувват эшикларини очуб, саодат ва саломат бўстониға олиб борур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳни кўз олдиндан кўруб тургандек ибодат қил, зероки, сан они кўрмасанг ҳам, албатта, ул сани кўрадур, нафсингни ўлган ҳисоб эт”, - демишлар.

Байт

Пок қилтил динингни, имонингни,
Қул ҳувар-раҳмон оманно биҳ.
Динингни ёқмасун ҳавас зинҳор,
Ва қино раббано азобан-нор.

ИСЛОМИЯТ

Исломият бутун инсониятдур. Инсоният эса яхши хулқдан иборатдур. Исломиятни расули акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимизнинг ёлғуз ўзлари бутун дунё юзига яхши хулқлари соясида тарқатдилар. Саҳобалар ҳам пайғамбаримизнинг орқаларидан эргашуб, маҳкам эътиқодлари, яхши ахлоқлари, пок қалблари, ўткур шижоатлари ила ер юзини титратдилар. Кундан кун исломиятнинг шавкат ва қуввати ортди. Оламга маданият, маърифат, мусовот, адолат уруғлари Арабистон ярим отасидан ёйилди. Бунинг сабаби саҳобалардаги матин эътиқод, бузулмас иттифоқ, соф қалб, яхши амал, холис ният, туганмас ғайрат, гўзал ахлоқ эди. Ҳар нарсанинг офати ўлдиғи каби замонларнинг ўтуви ила исломиятнинг иттифоқина кўз тегди. Мусулмонлар орасига тафриқа тушди. Ҳикмат эгалари, фунун соҳиблари исломиятдан қувланди. Илму ҳикмат хазиналари қулфланди. Жаҳолат, адоват ҳукм сурди-да, бўйла ўлди:

Афсус экинзорни селоб олибдур,
Деҳқонни фалокат босуб, уйқуда қолибдур.

Мусулмонларнинг дилига игтифоқ ўрнига нифоқ, адолат ўрнига зулм, муҳаббат ўрнига адоват, ғайрат ўрнига атолат, мурувват ўрнига ғазаб, саховат ўрнига бухл, тавозуъ ўрнига кибр, садоқат ўрнига ифтиро, шафқат ўрнига ҳасад, ҳилм ўрнига ҳамоқат, ҳурмат ўрнига хусумат, қаноат ўрнига тама, сабр ўрнига ғурур, иқтисод ўрнига исроф, афв ўрнига даҳшат, саъй ўрнига сафоҳат, ғайрат ўрнига хурофот ерлашди. Мана, шул ёмон хулқлари сабабидин асри саодатдан буён исломият кейин қараб кетди. Ғариб миллатнинг чин хулафоси, уламози, ҳукамоси тахтиндан, мансабиндан, мазҳабиндан сурулди. Одиллар ерина зolimлар, олимлар ерина абу жаҳллар, булбуллар ерина қарғалар, қумрилар ерина бойқушлар, билмам ва ҳокимлар ерина кимлар ўтурди. Шул сабаблара мабни исломият дунёси инқироз саҳросина юзланди. Ислom ҳукуматларида бирин-кетин кўздин ниҳон ўлди.

Етса навбат ўлтурур бойқуш Сулаймон томига,
Ўрмагучлар ин қўяр Афросиёб айвониға.

НАЗОФАТ

Назофат деб аъзоларимизни, кийимларимизни, асбобларимизни пок ва тоза тутмоқни айтилур.

Поклик зеҳн ва идрокингни кенг ва ўткур қилур. Халқ орасида эътибор ва шуҳратга сабаб бўлур. Поклик ила ҳар хил касаллардан қутулуб, жонимизнинг қадрини билган бўлурмиз. Пок бўлмак саломатимиз, саодатимиз учун энг керакли нарсадур. Пок бўлмаган киши аллоҳ ҳам халқ қошида сеvimсиздур. Йиртиқ, эски кийимлар киймак айб эмас, янги кийимларни кир қилуб, ёғини чиқаруб юрмак зўр айб ва гуноҳдур. Чунки бу иш шариатга терс, тарбияти баданга зид, ажнабийлар кўзига исломиятни чиркин қилиб кўрсатмоқ бўладур, ҳам бир йилга етадурган кийимлар олти ойга етмай, қирқулуб тамом бўладур. Бу исроф, мол қадрини билмасликдур. Ифлослик балосидан поклик давоси ила қутулмоқ керак. Балиқнинг ҳаёти сув ила ўлдиғи каби, инсоннинг саломатлиғи ҳаво иладур. Агар тан пок бўлуб ювилиб турмаса, қулоқ кир бўлса, эшитмагани каби бадан ҳам ўзига керак бўлган ҳавони ичига ололмас, ичидаги рутубат ҳам кирдан ўтуб чиқуб кетолмас, чунки бадан элак каби кўзликдур. Агар кўзи кир олса, ун туруб сув ҳам ўтмас, шунинг учун тамиз бўлмаган кишилар қўрқинч касалларга тезгина гирифтор бўлурлар. Шодликлари ғамда, олтундан қадри умрлари касалхоналарда ўтар. Мана шуларни риоя қилуб, шариатимиз бизга покликни фарз қилмишдур. Поклик мусулмонлиғнинг илдизидур. Шунинг учун тани, кийими, жойномози пок бўлмаган кишининг ибодати ҳам дуруст бўлмайдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ислom дини пок диндур. Бас, пок бўлингиз, пок бўлмаган киши жаннатка кирмас”, - демишлар.

Халқи олам севгусидур тозалик, покни,
 (Исклик орттургусидур фаҳм ила идрокни.
 Ҳар кишини кўксида поклик нишони бўлмаса,
 Тозалик майдонидан қувгайлар ул бебокни.

САЪЙ ВА ҒАЙРАТ

Саъй ва ғайрат деб устига юкланган ибодат ва хизматларни ҳаракат бирла адо қилмакни айтулур. Шарият ҳам ақл юзасидан ялқовлик қилуб, ишсиз, бекор юрмак дуруст эмасдур. Зероки, Қуръони карим бизларни саъй қилмоқга амр этмишдур. Дангасалик ҳар вақт инсонни хор, тама балосига гирифтор қилур. Бир ишга машғул бўлган кишилар вақтни ўтганини билмас, ялқов кишилар учун бир соат ўткармак қиёматдан қийиндур. Ғайрат вужудимизга қуввати масъуд ва бахтиёр бўлишимизга сабабдур. Шунинг учун ҳар биримиз саъй қилуб, ўз кучимиз ила маишати-мизга керак бўлган нарсаларни топуб, бошқаларга муҳтож бўлмай роҳат-роҳат яшамоқ лозимдур. Сиҳатимиз, саодатимиз, сарватимиз, қаноатимиз, сабримиз, фазилатимиз, алҳосил, бутун ҳаётимиз ҳаракатимизга боғлидур. Ҳаракатлик кишилар тезгина мақсудларига етурлар. Ялқов кишилар ҳар нарсдан маҳрум, доим бошқаларнинг ёрдамига муҳтож бўлуб хорликда қолурлар.

Киши ёш вақтида илм ва маърифат, ҳунар ва санъатга бўйин қўймаса, тараддуд қилмаса, албатта, қора ишчи бўлуб қолур. Шариятга терс, қонунга зид бўлмаган хизматларни қилмак айб эмасдур. Агар бунга ҳам бўйин қўймай бу кўмурчилик, бу темирчилик менга муносиб иш эмас деб, дангасалик қилуб, ишсиз юрса, зўр айб, ғайратсизликдур. “Ғайратликдан имон қутилмас” деган масал бор. Бунга қараганда дунё ва охиратимиз учун ғайратни қўлдан бермаслик лозимдур. Ғайрат имона, салобати виждона далолат эдар. Ҳазрати Умар эшик олдида бекор ўтирган бир кишини кўруб: “Ғайратсиз кишилардан худо безор, исломият ғайрат ила ривож топди, сендек ялқов кишилардан исломият ҳазар қилур”, - демишлар.

Ҳақ буюрди: “Лайса лилинсонни илло мо саъй”,
 Ғайрат ила ўтди оламдан Муҳаммад Мустафо.
 Бизда умматимиз, қилайлук саъй ила хайру саҳо,
 Қилсалар шояд шафоат соҳиби рўзи жазо.

РИЁЗАТ

Риёзат деб савоб ишларни қилуб, гуноҳ ишлардан сақланмоқни айтулур. Риёзат адабнинг кони, руҳнинг дармони-дур. Инсонларни тўғри йўлга солуб, эгри йўлдан қайтарувчи риёзатдур. Шул сабабли риёзат қилгувчилар оқил ва фозил бўлур. Аллоҳ ҳам халқ қошида мақбул ва мўътабардур. Ялқовлик, кўп ухламак, ёмон одамлар ила юрмак, вақтни бекор ўткармак, айшу ишрат қилмак, кўп ошамак, фойдасиз сўзлар сўзламак, самовар-

ларда, кўчаларда азиз умрни бўш ўткармак каби ишларнинг ҳаммаси риёзатга зид, умрнинг эгови, худонинг ғазабидур. Аллоҳнинг буйруғи, расулуллоҳнинг суънатлари, шариат қил деган ишларнинг бирин-кетин ўз вақтида қилмак ибодат ҳам риёзатдур.

Риёзатни риоя қилган кишилар ҳеч вақт шариат йўлидан айрилмас, Аллоҳ буйруғидан четга чиқмас ва бу йўл ила охират азобидан қутулур, роҳат ва раҳмат саройига кирар, риёзатни риоя қилмаган кишилар Аллоҳ таолонинг ризосини тополмас, хор-зор бўлуб, охиратда аламлик азобига гирифтор бўлур.

Афлотун ҳаким: “Мен риёзатдаги лаззатни ҳеч нарсада кўрмадим, зероки, вужудимнинг саломати, руҳимнинг саодатини риёзатда топдим. Шунинг учун риёзат айни саодатдур деярм, чунки фикрнинг, тилнинг ислоҳи баданнинг риёзатига боғлидур”. - демиш.

Ибн Сино ҳаким: “Тан риёзатидан кўпроқ руҳ риёзати лозимдур. Мард киши ўзини риёзат ва адаб ила кўрсатсун, инсон ила ҳайвон орасидаги фарқ ёлғуз маишатда эмас, яхши ахлоқ касб қилмоқдадур”, - демиш.

Риёзат мевасидур мисли бодом,
Юзи қаттиғ ичидур ишта инъом.
Кишин мақсудина элгар риёзат,

Риёзатсиз иш ўлай бесаранжом.
Агар сабру риёзат чексанг, эй жон,
Ишуб олдинга тушгай меван хом.

ШИЖОАТ

Шижоат деб ботир ва юракли бўлмакни айтилуру. Шажий киши ҳеч нарсадан қўрқмайдурган ботир ва юракли бўлур. Саъй ва ғайратнинг зидди дангаса ва ялқовлик ўлдиғи каби шижоатнинг зидди қўрқоқликдур. Қўрқоқ савдогар фойда қилмас. Қўрқоқ киши ўзининг соясидан ҳурқар, ҳеч бир иш қилишга юраги бўлмас. Кўп кишилар ваҳима ва қўрқоқлик орқасидан молларидан, жонларидан, ватанларидан айрилурулар. Шунинг учун ҳар ишда шижоатни қўлдан бермаслик лозимдур. Шижоат инсониятнинг соф ойинаси, иффат, ғайрат, истиқомат каби яхши хулқларнинг нурунийсидур. Шижоатнинг ҳақиқати қалбнинг матонатиндан, руҳнинг саломатиндан иборатдур. Ҳозирги замонда ботирлик - бойликда, қайси давлат ва миллатнинг давлати бўлса, шул устун бўлмакдадур. Чунки ҳукумат учун халқ, халқ учун ҳунар, ҳунар учун илм, илм учун ақча лозимдур.

Сарватли миллатлар миллиятларини йўқотмас, роҳат ва саодатда яшар. Бу кунда маданий миллатлар урушларини тижорат ва саноатга айландурдилар ва бу сояда бир-бирларига ғалаба ва рақобат қила бошладилар. Сеҳргар ва жодугарлик ила эмас, тижорат ва саноатгарлик ила чолишқон Ёвропа, Африқо ва Осиёни ўзига асир ва мусаххар қилмакдадур.

Бу замонда фил ила жанг айламак эрлик эмас,
Эр ўшалдурким тутар илму ҳунарнинг ёқасин.

Бешлаб, ўнлаб сўм топишса, илм ила ағёрлар,
 Биз бўлуб ҳаммол, оладурмиз тийинлаб чоқасин.
 Бошқалар санъат, тижоратла тараққий айласа,
 Бизни эл тортар аёғдин ўлган отнинг тоқасин.

ҚАНОАТ

Қаноат деб жаноби ҳақ тарафидан ихсон бўлган аҳволга етишдугимиз неъмат ва молга шукр, бошимизга келган фақр, мусибат, фалокатларга чидаб, сабр қилмоқни айтилурур. Қаноат ҳасад, тама, ҳирс, хорлик каби иллатларнинг давоси, нафсимизнинг ғиносидур.

Қаноат бир ҳазинадурки, нақдинаси кундан кун ортар. Бу ҳазинага эга бўлган кишилар умрларини шавқ ва роҳатда кечирурлар. Бунинг ила баробар қаноатсизликдан пайдо бўладурган ҳасад деган жоннинг энг зўр душманидан қутулурлар. Чин инсонлар кишининг молина, мулкина, саодатина, маишатина ҳасад қилмас, қаноатдан айрилмас, умрини роҳатда ўтқарур. Инсон ҳар бир ишга кучи етгунча чолишмоқ жаноби ҳақ тақдирдаги нарсасидан нимани берса, шунга қаноат қилмоқ лозимдур.

Зероки, инсон ўз маишатини, номусини сақламақ учун фидойи жон даражасига боргунча саъй қилмоқга буюрилмишдур, лекин бу саъйнинг машруи ҳар бир ишда қаноатни қўлдан бермасликдур. Оламда қаноат каби дилни поклайдурган нарса йўқдур. Жаноби ҳақнинг амрига итоат қандай саодат эса, тақдирига қаноат зиёда бахтиёрликдур. Ҳазрати Али афандимиз: “Дунёда саъй-жадали ила маишат ўтқарган қаноат эгаси ҳеч кимга муҳтож бўлмаган зўр бойлар каби роҳатда, саодатда яшар”, - демишлар.

Афлотун ҳаким: “Инсоннинг саодати қаноатини қўлда тутмакда, сарват ва маишат тўғрисида жаноби ҳақнинг тақдирига рози бўлмакдадур”, - демишлар.

ИЛМ

Илм деб ўқимак, ёзмакни яхши билмак, ҳар бир керакли нарсаларни ўрганмакни айтилурур. Илм-дунёнинг иззати, охира-нинг шарофатидур. Илм инсон учун гоят олий ва муқаддас бир фазилатдур. Зероки, илм бизга ўз аҳволимизни, ҳаракотимизни ойина каби кўрсатур. Зеҳнимизни, фикримизни қилич каби ўтқур қилур. Савобни гуноҳдан, ҳалолни ҳаромдан, тозани мурдордан айуруб берур. Тўғри йўлга раҳнамолик қилуб, дунё ва охира-тада масъуд бўлишимизга сабаб бўлурур. Илмсиз инсон мевасиз дарахт кабидур. Чунки илмсиз кишилар ота-онасига, қариндош-уруғига, ёр-дўстига, дин ва миллатига фойда етқурмак бир тарафда турсун ўз устига лозим бўлган ибодат ва тоатни ҳам лойиқича қила олмас. Илмнинг фойдаси у қадар кўпдурки, таъриф қилғон бирла адо қилмак мумкин эмасдур. Бизларни жаҳолат қоронғулигидан қутқарур. Маданият, инсоният, маърифат

дунёсига чиқарур, ёмон феъллардан, бузуғ ишлардан қайтарур, яхши хулқ ва адаб соҳиби қилур, аллоҳ таолога муҳаббат ва эътиқодимизни ортдирур, жаноби ҳақнинг азамат ва қудратини билдирур. Алҳосил, бутун ҳаётимиз, саломатимиз, саодатимиз, сарватимиз, маишатимиз, ҳимматимиз, ғайратимиз, дунё ва охи-ратимиз илма боғлидур. Пайғамбаримиз: “Илмга амал қилгучилардан бўлингиз, нақл ва ривоят қилгучилардан бўлман-гиз”, - демишлар.

Илм бир дарё ичи тўлмиш дуру гавҳар билон,
Қиймату қадрин қачон билрай они жоҳил йилон.

Олим кишилар ҳар ерда азиз ва ҳурматлидур. Шариатимизда қайси илмга муҳтож бўлсанг, шуни билмак бизга фарздур.

Шунинг учун ўқимак, билмак замонларини қўлдан бермай, вужудимизнинг душмани бўлган жаҳолатдан қутулмакга жони-миз борича саъй қилмагимиз лозимдур.

АҚСОМИ ИЛМ

Илм диний ва фанний қисмлар ила иккига бўлинур.

Диний киши бўлмак учун улуми диния ўқумақ ила баробар ҳисоб, ҳандаса, тарих, ҳикмат, кимё, тиб, зироат илмлари каби фанний илмларни ҳам билмак, чин олим бўлмак лозимдур. Чунки бу илмларнинг иккиси ҳам дунё ва охиратимиз, ҳаёт ва саода-тимиз учун энг керакли нарсалардур.

Ўткан замондаги ислом уламолари ҳар бир илмга тиш-тир-ноқлари ила ёпишдилар¹, ўқидилар, ўқитдилар, улум ва фунун соясида исломият тараққий қилди, маданият тарқатди, китобхо-налар, қироатхоналар, етимхоналар, камбағалхоналар, касалхо-налар очилди. Ҳозирги мусулмонлар таассуб ва жаҳолатлари ила мақтанулари каби, аввалги замон мусулмонлари илм ва маъри-фат, китоб ва асарлари ила мақтанурлар эди. Алҳосил, ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси ёшларининг илм ва маърифатига, ҳунар ва санъатига боғлидур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Илм ўқимак ҳар бир мўъмин эру хотунга фарздур”, - демиш-лар. Ажабо, қуръонимиз, пайғамбаримиз ўқингиз, деб амр қилғон ҳолда, бизлар на учун ҳаракат қилмаймиз, қимирламаймиз, бошқа миллатларнинг ўғуллари, қизлари кеча демай, кундуз демай, ёз демай, қиш демай илм йўлида жонларини фидо қилуб, қувушуб, югурушуб, кўзларимизни қамашдируб турган бир за-монда бизлар ҳамон² уйқудан, ғафлатдан, жаҳолатдан бошимиз-ни кўтармаймиз, ибрат олмаймиз. Пайғамбаримиз: “Олим бўл,

- 1 Ислом уламосиндан Имом Ғаззолий ҳазратлари тўқуз юзга яқин китоб тасниф қилмишлар.
- 2 Имом Ғаззолий бешинчи асрнинг зўр уламосиндандурлар. Тус шаҳрида бир фақир кишининг ўғлидурлар. Кўп шаҳарларни саёҳат қилуб, 55 ёшларида 505- ҳижрийда вафот қилмишлар.

илм талаб қилувчи бўл, ёки илмни эшитувчи бўл, ҳеч бўлмаса, шуларга муҳаббат қилувчи бўл, бешинчиси бўлма, ҳалок бўлурсан, демадиларму?

Топар илм ила одам ўгли камол,
Етурмас камола жамол ила мол.
Керак ўртанур илм учун шамъдек,
Танумоқ худони илмсиз маҳол.

Талабгор ўлур илма оқил киши,
Сотар илм бозори моли ҳалол.
Талаб айламак фарздур бизга илм,
Бу амр узрадур эр-хотун, ёш, чол.

САБР

Сабр деб бошимизга келган бало ва қазоларга чидамли бўлмакни айтилуру. Ҳар бир ишда сабр ва совуққонлик ила ҳаракат қилмак лозимдур. Чунки бошимизга келадурғон бало ва қазо, заҳмат ва машаққатларнинг барчаси жаноби ҳақнинг иродаси ила ўлдиғи учун буларга сабрсизлик қилган кишилар ажр ва савобдин қуруқ қолурлар. Сабр инсонлар учун буюк бир фазилатдурки, жаноби ҳақ собирларни суяр. Қуръони карим ичида кўп ерда сабрни, собирларни мадҳ қилмишдур. Шарияти исломияда жаноби ҳақ тарафидан келган бало ва қазога сабр қилмоқ фарзи айн-дур.

Инсон ҳар бир ишни сабр ва матонат ила юрутса, мақсудига тинч ва роҳатда боруб етар. Ҳамиша саодатда яшар.

Секин борган киши мақсуда етгай,
Шошуб бесабрлар каж йўлга кетгай.
Агар сабринг бўлса нафсинга йўлдош,
Сени тавфиқи раббонига элтгай.

Нафсини сабр ила ром қилган киши ҳар ишда ошиқмай, оҳиста ҳаракат қилур. Нафсини ҳалокатдан, ғурурдан сақлар. Сабр шундай бир кучли нарсадурки, шаҳватни ифбатга, ғазабни ши-жоатга, шиддатни ҳилмга, катталикини тавозуъга, ёмонликини ях-шилиқга айландурмакга қуввати етар.

Шул хусусда сўйланмиш бир ҳадиси шарифнинг маъноси “илм имонли кишиларнинг муҳиб, ҳилм ҳомийси, ақл далили, яхши амал сармояси, мулойимат волиди, афв ахавони, сабр ҳоқими виждонидур”, - дейилмиш. Араблар “ассабуру мифтоҳул-фараҳ” - сабр шодлиғнинг калидидур”, - деюрлар.

Сабр ила ҳар мушкил иш зойил бўлур, Нафс кўйина юруб сойил бўлур.
Сабр эдан мақсудина нойил бўлур. Сабр қилсанг, ғўрадан ҳалво битар
Ҳар кишида бўлмаса сабри жамил, Сабрсизлар ўз оёғидан йитар.

ҲИЛМ

Ҳилм деб бўлар-бўлмас ишга аччиғланмайдурган, арслон юракли, юмшоқ табиатли бўлмоқни айтилуру.

Ҳилм инсонларнинг таъбидан хусумат, адоват, ғазаб, ҳиддат каби ёмон хулқларни йўқ қиладурган ҳар кимча мақбул бир сифатдур.

Ҳилм илми ахлоқ юзасидан инсонга энг керакли нарсадур.

Нафснинг роҳати, қалбнинг матонати, фикрнинг саломати, виждоннинг ҳаловати ҳалим табиат бўлмоқ ила ҳосил бўлуру. Чунки ҳалим кишилар ҳар қанча қувват ва қудрат соҳиби бўлса ҳам, ўзидан ожиз кишиларга шиддат ила муомила қилмас. Фикри саломат кишиларнинг қалби ҳалим, таъби карим ўлуру. Зероки, вужудимиздан пайдо бўладирган афъол ва ҳаракотимизнинг манбаи ҳақас ва орзудуру. Бу ҳавас ва орзуга фақат ҳилм ила ғолиб келурмиз ва бу васила ила тўғри йўлга кирубу, яхши хулқ соҳиби, дин ва миллат ходимларидан бўлурумиз. Дунёда чин инсон бўлмак учун ҳаваснинг қўлига нафснинг жловини бермайдирган, бўлар-бўлмас нарсалардан аччиғланмайдурган, совуққонли, юмшоқ табиатли, мулойим сўзли, ҳалим ва сабрли бўлмак лозимдур.

Зотига. ҳилмияти мавсуф қилса ҳар киши,
Икки оламда бўлуру роҳат, ҳаловатда иши.

Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Алҳилму саййидал ахлоқ - Ҳилм хулқларнинг саййидидур”, - демишлар.

Суқрот ҳаким: “Шиддат ила муомала қилган кишиларга ман виқор ва ҳалимлик ила муқобила қилурман, чунки ҳилм шиддатни, хусуматни паст қилуру. Лекин кишини ожиз ва хорлик даражасига тушурадурган ҳалимликдан ман безор”, - демиш.

Бу сўзга қараганда саҳоватнинг ифроти исроф ўлдиғи каби ўринсиз ерда ҳилм истъомол қилмак инсоннинг виқор ва эътиборини поймол қилуру. Шунинг учун ҳилмият ҳудудидан-чегарасидан чиқмай, ғазаб, ҳиддат каби ерларда ҳилм истъомол қилуб, нафснинг ҳароратини паст қилмолидуру. Лекин тепса тебранмайдурган, туртса тинг этмайдиган бўлуб, ғайрат, шижоат ўрунларига ҳам мулойимлик ишлатув ҳалимлик ҳудудидан ошуб, бўшлик, анқовлик дунёсига чиқмакдур. Бундай ҳалимликдан қочмак, ҳазар қилмак керак.

Ҳалимликни қилсанг агар ихтиёр,
Бўлуру халқи олам санга дўсту ёр.
Бўлуру мевалик шоҳни боши паст,
Ҳалим ўлгуси оқили ҳушёр.

ИНТИЗОМ

Интизом деб қиладурган ибодатларимизни, ишларимизни ҳар бирини ўз вақтида тартиби ила қилмакни айтилуру. Агар ер юзида интизом бўлмаса эди, инсонлар бир дақиқа яшолмас эдилар. Жа-

ноби ҳақ еру осмонларни, ой ва юдузларни, инсон ва ҳайвонларни, қурт ва қушларни шундай бир низом ила тарбият бериб яратмишдурки, ақл билмакдан, қалам ёзмакдан, тил сўзламакдан ожиздур. Дунёга келган пайғамбарларнинг ҳар бирлари дин ва шариатларини тарбият ва низом ила юрутмишлар. Хусусан, ислом дини мукамал равишда тартиб ва низомни риоя қилмишдур. Ва бу сояда озгина замонда ислом уруғлари бутун дунё юзига ёйилмишдур. Ислом давлатларининг барпоси низом ва интизом ила ўлдиғи каби барбод ва инқироzi ҳам тартиб ва низомсизлик ила бўлмишдур. “Хайр, ўтган ишга салавот”. Алҳосил, ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси ишларини вақтида низомдан чиқармай тартиби ила юритмакға боғлидур. Шогирдлар мактаб ва мадрасалардаги замонга мувофиқ равишда қурилмиш, низом ва тартибларни риоя қилмаклари лозимдур. Чунки тартиб ва низомни риоя қилмаган кишиларнинг ишлари ҳамма вақт нотамом, ўзлари паришон бўлурлар. Аммо ишларини тартиб узра юритган кишиларнинг ишлари ерида, ўзлари тинч ва роҳатда умр ўткарурлар. Ҳозирги замонда бизнинг Туркистон бойларининг ишлари тўхтаб, синувларининг биринчи сабаби ишларини ахлоқсиз, билимсиз, мусриф, ялқов кишиларга топширувлари ила баробар ўзларининг замонга мувофиқ тартиб ва низомдан хабарсизликларининг емушидур. Пайғамбаримиз: “ қасбларнинг ортуғроқи хиёнатсиз, ёлғонсиз қилғон савдо ва тижорат ила банданинғ ўз қўли бирлан ишлаган ишидур”, - демишлар.

Давлатни кони, манбаи, тартиб-интизом,
Сарватни пойдори эрур иқтисоди том.
Муҳтожлиғ юзини кўрар деб гумон қилманг,
Тартиби бирла юрса, кишининг иши мудом.

МИҚЁСИ НАФС

Миқёси нафс деб қиладурган амалларимизни, ишларимизни шариат, инсоният қонунига мувофиқ ўлуб, ўлмадиғини виждонимиз ила ўлчаб кўрмакни айтилар. Нафс ўлчови ҳақиқий бир ўлчовдурки, инсоннинг ўз нафсига лойиқ кўрмаган муомалани бошқалар ҳақида ижро этмоқға қўймас, фикр эгалари, инсоф соҳиблари ҳар вақт нафс ўлчовидан ташқари ҳаракат қилмас. .

Агарда бир сабаб ила шариат ҳукмидан, инсоният қонунидан чет кетса, бу қабоҳатини нафс ўлчови ила билуб, иккинчи мартаба қилмасга қасд ва ният қилуб, шариат низомидан, инсоният чизиғидан чиқмасликға саъй ва ғайрат қилур.

Алҳосил, нафс ўлчови таърифдан ташқари инсонлар учун энг фойдали, ҳар кимча мақбул буюк бир фазилатдур.

Буюк Искандар: “Дунёда энг ҳақиқий, тўғри ўлчов нафс ўлчовидурки, бу мезонда зарра нуқсон йўқдур”, - демиш.

Ибн Сино ҳаким: “Инсоннинг фазлу камолининг ўлчови нафснинг ўлчови ила ўлчанур”, - демиш.

Дунёда ҳар нарсанинг махсус ўлчови бўлар,
 Банда афъолини виждони ила тортиб кўрар.
 Бир ишига вазнда келса оғир ўз нафсига,
 Ул ишинг қандоғ бўлакларга раво, лойиқ кўрар.

ВИЖДОН

Виждон деб руҳимизга, фикримизга таъсир қиладурган ҳиссиёт, яъни сезув-туймақдан иборат маънавий қувватни айтилур. Биз ҳар вақт афъол ва ҳаракотимизни яхши ва ёмонлигини, фойда ва зарарлигини онжақ виждонимиз ила билурмиз, Виждон инсоннинг ақл ва фикрини ҳақиқий мезонидурки, бу тарозу ила ўз камчиликларини ўлчаб билмак ила баробар бошқаларнинг ҳам афъол ва ҳаракотини сезур. Агар ишлаган иши шариат, ақл ва ҳикматга мувофиқ бўлса, муҳаббат қилур. Қабоҳат ва ёмон ишларни қилса, нафрат қилур. Биз жаноби ҳақнинг амр ва наҳйини фикр ва руҳимизнинг маънавий қуввати ўлан виждонимиз ила айира билурмиз.

Виждон яхши хулқларнинг манбаи ўлдиғиндан виждон соҳиблари ҳар бир ишни беғараз, холис ният ила ишлар.

Шул сабабли ҳар ким назарида мақбул ва суюкли бўлур.

Аммо виждонсиз кишиларнинг ишларида ният ва амалларида, дўст ва ошнолиқларида яширин бир ғаразлари ўлдиғиндан ҳар вақт ҳасрат ва надомат чекуб, виждон азобиға гирифтор бўлурлар.

Ҳар бир инсоннинг ҳақиқий фоили виждонидур,
 Меваси яхши амалдур, ҳосили виждонидур.

Инсон диний вазифаларини улувиятини виждони соясида тақдир қила билур. Чунки, виждони саломат кишилар имон ва эътиқодларини камолга еткурмак учун жаноби ҳақнинг буйруқларини дин ва миллатға фойдалиқ ишларни шод ва хуррамлик ила ишлар.

Алҳосил, виждон ҳар кимнинг афъол ва ҳаракотини кўрсатадурган мусаффо бир ойинадурки, бу кўзгуга чин назар қилган киши ўз айб ва камчиликларини тузатмак ҳаракатида бўлуб, бошқаларнинг айб ва қусурларини ахтармоқға вақти бўлмас. Бизим исломиятда виждон ахлоқини ислоҳи учун саъй-ҳаракат қилмак лозим ўлдиғиндан шул доирада ҳаракат қилгон кишилар икки жаҳонда азиз ва мукаррам бўлурлар. Арасту ҳаким: “Руҳимизнинг маънавий қуввати ўлан виждонимиз, фикримизга қувват бергувчи бир воситайи идрокия дейилур. Яъни, ҳиссиётимизнинг руҳимизга таъсир эттирғувчи бир робитайи илктириқийясидур”, - демиш.

Ибн Сино ҳаким: “Виждон руҳ ва фикримизни туйғун қилмакға биринчи воситадур”, - демиш.

Соф виждон каби ҳеч комила мезон ўлмаз,
 Киши ўз айбини билмак каби урфон ўлмаз.

Шод-масрур ўлур инсоф ила виждонли киши,
Кимки виждонсиз эса, тўғри, чин инсон ўлмаз.

ВАТАННИ СУЙМАК

Ватан. Ҳар бир кишининг туғулуб ўскан шаҳар ва мамлакатини шул кишининг ватани дейилур. Ҳар ким туғулган, ўсган ерини жонидан ортиқ суяр. Ҳатто бу ватан ҳисси-туйғуси ҳайвонларда ҳам бор. Агар бир ҳайвон ўз ватанидан - уюридан айрилса, ўз еридаги каби роҳат-роҳат яшамас, майшати талх бўлуб, ҳар вақт дилининг бир гўшасида ўз ватанининг муҳаббати турар.

Биз туркистонлилар ўз ватанимизни жонимиздан ортиқ суйдигимиз каби, араблар арабистонларини, қумлик, иссиғ чўллари-ни, эскимулар шимол тарафларини, энг совуқ қор ва музлик ерларини бошқа ерлардан зиёда суярлар. Агар суймасалар эди, ҳавоси яхши, тириклик осон ерларга ўз ватанларин ташлаб ҳижрат қилурлар эди.

Боболаримиз: “Киши юртида султон бўлгунча, ўз юртингда чўпон бўл”, - демишлар.

Мен айблик эмас, эй ватаним, тоғларим,
Бевақт ташлаб кетдим оё, боғларим.
Ҳижрон қилодур мени жудолиғ,
Дўнди гама рўзу шабу чоғларим.

Ҳаммага маълумдурки, энг муқаддас диний еримиз ўлан Арабистонга боғларини, ҳовлиларини сотуб ҳижрат қилган ҳожиларимизнинг аксари яна ўз ватанларига қайтуб келурлар. Бунинг сабаби, яъни буларни тортиб кетурган қувват ўз ватанларининг, тупроқларининг меҳру муҳаббатидур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳуббул-ватани минал имони-ватанни суймак имондандур”, - демишлар.

Ватан, ватан дея жоним танимдан ўлса равон,
Банга на ғам, қолур авлодима ую ватаним.
Ғубора дўнса ғамим йўқ вужуд зери ваҳм,
Чароки ўз ватаним ҳоқидур ғуру кафаним.
Туғуб ўсан ерим ушбу ватан вужудим хок,
Ўлурса аслина рожеъ бўлурми ман ғамнок.

ҲАҚҚОНИЯТ

Ҳаққоният деб ишда тўғрилиқ, сўзда ростликни айтилур. Инсон бўстони саломатга, гулзори саодатга ҳаққоният йўли ила чиқар. Инсониятнинг илдизи ўлан раҳмдиллик, ҳақшунослик, одиллик каби энг яхши сифатларнинг онаси ҳаққониятдур. Жаноби ҳақнинг шу номи муборакини муқаддас билган киши ҳеч вақт ҳаққониятдан айрилмас, чунки ҳаққоният нури қайси дилда

жилвагар ўлса, жаноби ҳақнинг тавфиқи раббонийси шу дилда нашъу намо қилур. Ақл эгалари, виждон соҳиблари ҳар вақт кўрган, қилган ва билганларини, ҳақиқатни ва тўғриси сўзлар. Ишда тўғрилиқ бировнинг нафсига, молига хиёнат қилмов, сўзда тўғрилиқ ҳар вақт рост сўзламакликдур.

Ростлиғ ҳақни ризосини топар,
Тўғри йўлда йўқ бўлурму ҳеч чопар?

Бизим шариати исломияда агар бир кишининг ҳақиға бўҳтон қилинуб, қилмаган ишни қилди деб сўз сўйланса, билган киши ростини сўзлаб, шул кишини оқламак вожибдур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аннажоту фиссиддиқи - нажот ростликдадур”, - демишлар. Ҳазрати мавлоно Румий: “Исломият айна ҳаққониятдур. Ҳақни қабул қилувчилар ҳуқуқи шаръияни сақламоқға буюрулмишдурлар. Чунки шариат ҳукмларининг энг асосий илдиизи ҳаққониятдан иборатдур”, - демишлар.

Ҳақшунослик ўлмоқ шарофатдур жаҳонда одама,
Ҳақни изҳор айламак бирла кўрук вер олама.
Ярашур инсона сидқу тўғрилиқ гар кўрса гириҳ,
Тўғрининг ёрдамчисидур ҳақ таоло гам сема.
Тўғриларнинг маскани фирдавс айвонидадур,
Эгрилар икки жаҳонда гам-алам конидадур.

НАЗАРИ ИБРАТ

Назари ибрат деб ҳар бир нарсага синчиклаб боқуб, шундан ўзига бир ҳисса ибрат олмоқни айтилуру.

Хулқларнинг энг афзали, инсонлар учун энг кераклиси назари ибратдур. Инсон назари ила боқуб дунё китобиндан ўз қадр ҳиссасини билуб олмак лозимдур. Маърифат соҳиби бўлмак учун аҳволи оламдан хабардор бўлмак керак. Шунинг учун ақл соҳиблари, фатонат эгалари ўзларига фойдаси бўлса-бўлмаса синчиклаб қараган нарсаларидан бир ҳисса олмай қўймаслар. Ҳозирги замондаги тараққий қилган миллатларнинг ҳунар ва санъатларининг барчаси илми ва назари ибрат соясида намоён ўлуб, оламни мунаввар ва мусаххар қилмишлар. Бизим шариати исломияда ҳар нарсани эътиборга олуб, шундан ибрат ҳосил қилуб, ахлоқини тузатмак вожибдур. Ҳазрати Али Разий аллоҳу анҳу: “Дунёда энг мунтазам дорул-улум назари ибратдур. Ибрат кўзларининг пардаси очилмаган кишилар дунё китобида ёзилган ҳақиқатни кўролмаслар. Коинот каби мукамал бир саҳнаи ибратдан фойдаланмаган киши ҳеч бир муаллими ҳикматдан баҳраманд бўлолмас”, - демишлар.

Мавлоно Румий: “Жаноби ҳақнинг осори қудратларини басират кўз ила, назари ибрат ила тамоша қилинса, кўп ҳикматлар кўрилуру. Чунки ҳақиқат илмининг муаллими чашми ибратдур. Ҳақ чашми ибрат ила мушоҳада қилинур”, - демишлар.

Бир кўр ҳазрати Луқмоннинг олдиларига келуб, “агар кўзимни очсангиз, мен сизга қул бўлурман”, демиш. Ҳаким кўрни маърифат соҳиби эканини билуб, “жоним, кўзингни пардасини очмоқ мумкин, лекин назари ибратни очмоқ қўлимдан келмай-дур”, - демишлар. Кўр: “Ё Луқмон! Сизнинг шухратингиз фақат парда очмоқдан иборат бўлса, сизни ҳаким демай табиб демак лозим экан”, - деб ҳазрати Луқмоннинг ибрат кўзини очмишдур. Жаноби ҳақ биз мусулмонларнинг ҳам кўзимиздан ғафлат пардасини кўтаруб, ибрат кўзларимизни очса эди.

Оч кўзларингни, бас, бу қадар ғафлат, эй кўзим,
Умринг ғанимат, оч назари ибрат, эй кўзим!
Ибрат кўзингни очмасанг, атрофинга боқуб,
Бир-бир кетар қўлингдан учуб давлат, эй кўзим!
Мол ўлса борча ҳамдаму ёру биродаринг,
Қочгай уругларинг йўқ эса, сарват, эй кўзим!
Ҳосили замонда илм ила давлатга эътибор,
Сармоёи саодат ҳар миллат, эй кўзим.

ИФФАТ

Иффат деб нафсимизни гуноҳ ва бузуқ ишлардан сақламоқни айтилуру. Бизларни гуноҳ ва маъсиятдан сақлагувчи, ҳаром-ҳаришдан нафсимизни асрагувчи фақат иффатимиздур.

Ахлоқ соҳиби, иффат эгаси қалбини, виждонини поклаб, тилини ёлғон, ғийбат, бўхтон, молюъни каби ёмон сўзлардан сақлар.

Чунки инсонга иффатидан кўпроқ тил иффати лозимдир.

Бошимизга келадурган кулфат ва заҳматларнинг аксари ёмон тилимиздан, андозадан ортуқ сўйлаганимиздан келур.

Ўйламай сўйлаган оғримай ўлар,
Фикр ила сўйлаган йиғламай кулар.

Иффат эрлардан кўпроқ хотунлар учун олмосдан қиммат, инжудан қадрли зийнат ва фазилатдур.

Иффатли киши ҳар вақт назари ибрат ила ҳаракат қилур. Кеча ва кундуз фикри, зикри ватандошларига, қариндошларига яхшилик, хайрихоҳликдан иборат бўлур.

Сўзида, феълида содиқ бўлуб, виждонга терс, инсониятга келишмаган муомаладан ҳазар қилур. Ҳазрати Али разиллоҳу анҳу: “Иффат хотунларнинг энг зийнатли либоси, эрларнинг сармоёйи улвиятидур”, - демишлар.

Ҳазрати Луқмон: “Иффат номуснинг энг маҳкам суянчиғидур. Нафснинг ҳужумига шул қувват ила муқобила қилинур”, - демишлар.

Афлотун ҳаким: “Иффат хотундан кўпроқ эрларга ярашадурган бир сифатдур. Хотун иффати адаб ва номусини сақловдур. Эрларнинг иффати бутун инсоният адабларига шомилдур. Иффатсиз инсон яланғоч жасад кабидур”, - демишлар.

Зотинга зийнат ўлан иффатни дилда сақлагил,

Шаҳват нафсинг сени бўлгусидур ақлинга қул.
 Ҳар кишининг дунёда йиртилса иффат пардаси,
 Нафси шайтондек ани бир кун солур буйнига гул.

ҲАЁ

Ҳаё деб ишда, сўзда адабни риоя қилмакни айтилуру. Ҳаё дилни равшан қиладурган бир нурдурки, инсон ҳар вақт шул маънавий нурнинг зиёсига муҳтождир. Шариат буюрмаган, одамлар суймаган ишларни ишламак - гийбат, ҳажв, масхара, сафсата, сўкув каби одамларнинг нафсига, иффатига тегадурган адабсиз сўзларни сўзламак зўр ҳаёсизликдур. Иффатнинг пардаси, виждоннинг ниқоби ҳаёдир.

Шунинг учун ҳар бир ҳаракатимизда, сўзимизда ҳаёни қўлдан бермаслик лозимдур. Ҳаё пардаси ила ўралмиш инсонларнинг иффат пардаси йиртилмас. Ва бу чодир шундай муборакдурки, анча-мунча саҳв-хатоларни беркитуб йўқ қилур.

Ибн Сино ҳаким: “Инсонда доим турадурган ҳусн ва латофат ҳаё ила иффатдур. Ҳаёсиз юз жонсиз жасад кабидур”, - демиш.

Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Алҳаё минал-имони” - ҳаё имондандир, “Изо лам тастаҳ фааснаъ мошиъта” - ҳаё қилмаз эсанг, истаган ишингни ишла”, - демишлар. Муҳиддин: “Инсоннинг суратидаги қизиллик секин-секин кетар, ҳаё қизиллиги асло кетмас. Ёшлик ҳуснининг қизил рангининг ҳаё ила зийнат-латофатга эга бўлурулар”, - демишлар.

Сукрот ҳаким: “Хотунларнинг энг гўзали ҳаё ва иффат пардасига ўралганларидур”, - демиш.

Ҳаё, номус имона далилдур,
 Ҳаёсиз доимо хору залилдур.
 Уялма маърифат ҳосил қилувдан,
 Маърифатсиз кишилар мурда дилдур.

ИДРОК ВА ЗАКО

Идрок ва зако деб очуқ фикрли, хуштабиат, зийрак бўлмакни айтилуру. Идрок ва зако яхши хулқларнинг равзаи ризвони, ибрат кўзларининг нури раҳмонийсидур.

Чунки идрокли кишилар ҳар бир мақсадининг остида яширин ўлган замирларнинг маънолари на ердан бориб чиқишини билур. Илму маърифат соҳиби бўлмак учун саъй ва ғайрат керак ўлдиғи каби зеҳн ва идрокнинг ҳам саломат бўлмоғи шартдур. Шунинг учун ёшликдан бошлаб зеҳн ва идрокимизни қувватландурмак учун азиз умримизни ўйин-кулги, сафсата, моляъни каби беҳуда сўзлар ила ўткармай, ҳар хил китоб, ғазита ва журналларни ўқуб, фикримизни очмоқ, зеҳнимизни қувватландурмак лозимдур. Зеҳнсиз кишиларнинг ўлчовсиз сўзлари ўзларини уялтиргони каби эшитувчини ҳам зериктируру.

Ҳар кишининг фикр, идрокин сўзи билдиргуси,
 Пистай бемағз агар лаб очса пасво бўлгуси.

Идрок соҳиби ўзини фозил ва улуғ билиб ҳамжинсларига ҳақорат кўз ила боқуб: “Биласанми? Ман қандай бой ва обрўли кишиман” деб мақтануб, ўзини катта қилуб кўрсатмас. Устига юкланган диний, миллий ва маиший вазифаларини ҳар бирини ўз вақтида адо қилур. Мана, шундай кишилар икки дунёда обрўлик бўлуб, ўлганларидан сўнг “фалони ҳуб, яхши зот эди, худо раҳмат қилсун, миллатга кўп хизмат қилди, халқга фойда еткурди”, деб бошқалар тарафидан мақталурлар.

Ҳушёр ва зийрак кишилар куч ва қувватлари бор вақтида келадурган замонларини тушуниб, пул ва молларини ўринсиз ерларга, тўй ва маъракаларга ҳаддан ортиқча исроф қилмаслар, ўзларининг роҳати, бола-чақаларининг саодати учун керак бўладурган ер ва боғларини сотмаслар, замонга мувофиқ киши қилмақ учун болаларини ўқитмақ ва тарбия қилмақ тўғрисида ақчаларини асло қизғанмаслар.

Идрок ила ақлингга аюр яхши ёмонни,
Беҳудага сарф этма шу қимматли замонни.
Саъй эт, жадал эт, илму фунуна ҳаракат қил,
Боқ, найладилар ҳикмат ила ушбу жаҳонни

ҲИФЗИ ЛИСОН

Ҳифзи лисон деб ҳар бир миллат ўз она тил ва адабиётини сақламагини айтилуб. Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигин кўрсатадурган ойнаи ҳаёти тил ва адабиётидур. Миллий тилни йўқотмақ миллатнинг руҳини йўқотмақдур. Ҳайҳот! Биз туркистонликлар миллий тилни сақламақ бир тарафда турсун кундан-кун унутмақ ва йўқотмақдадурмиз. Тилимизнинг ярмига арабий, форсий улангани камлик қилуб, бир четига рус тилини ҳам ёпишдурмақдадурмиз. Дуруст, бизларга ҳукуратимиз бўлгон рус лисонини билмақ ҳаёт ва саодатимиз учун ош ва нон каби кераклик нарсадур. Лекин ўз еринда ишлатмақ ва сўзламақ лозимдур. Зиғир ёғи солуб, мошкичири каби қилуб, аралашқуралаш қилмақ тилнинг руҳини бузадур.

“Ёҳу! Бизга на бўлди? Боболаримиз йўлидан чиқуб кетдук. Яхши қўшинингдан олгунча ёмон уйингни қидир”, — демишлар. Боболаримизга етушгон ва яраган муқаддас тил ва адабиёт бизга ҳеч камлик қилмас. Ўз уйимизни қидирсак ва ахтарсак, йўқолганларини ҳам топармиз. “Йўқолса йўқолсун ўзи бошимга тор эди”, — деб Ёвропо қалпоғини киюб, кулги бўлмақ зўр айб ва уятдур. Пайғамбаримиз: “Эрларда жамол лисон ва тилдур”, — демишлар.

Эй она гил, азиз қадрдоним,
Илтифоти руҳим, раҳмоним,
Туғдигим кундан айладинг улфат,
Ўлгунча айилма, эй жоним.
Менга илму адаб сан ўргатдинг,
Чин адиб, муаллим шоним.
Миллатинг руҳини кўтаргучисан

Энг муқаддас карамли султоним.

Умумий миллий тилни сақламак ила баробар хусусий оғиз орасидаги тилни ҳам сақламак лозимдур. Чунки сўз инсоннинг даража ва камолини, илм ва фазлини ўлчаб кўрсатадурган тарозусидур. Ақл соҳиблари кишининг дилидаги фикр ва ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қийматини сўзлаган сўзидан билурлар. “Қуруқ сўз қулоқға ёқмас”, — демишлар.

Агар сўз ақл ва ҳикматга мувофиқ бўлуб, ўзига ёки эшитувчига бир фойда чиқадурган бўлмаса, асаларилари орасида гунгуллаб юрган қовоқари каби қуруқ гунгулламоқ фақат бош оғриғидан бошқа бир нарса эмасдур. Бошимизга келадурган қаттиғ кулфатларнинг кўпи юмшоқ тилимиздан келадур. Шунинг учун: “Кўп ўйла, оз сўйла”, — демишлар.

Тилларнинг энг яхшиси сўзга уста тил, сўзларнинг энг яхшиси билуб, охирини ўйлаб сўйланган сўздур.

Гўзаллик юзда эрмас, эй биродар,
Сўзи ширин киши ҳар кимга ёқар.
Сўзинг оз бўлсину маъноли бўлсун,
Эшитканлар қулоғи дурга тўлсун.
Сўзинг бўлса кумуш, жим турмак олтун.,
Миси чиқрай сўзинг кўп бўлса бир кун.
Кўпайган сўзни бўлғай тўғриси оз,
Шакарнинг кўпидан ози бўлур соз.

ИҚТИСОД

Иқтисод деб пул ва мол каби неъматларнинг қадрини билмакка айтилуру.

Мол қадрини билувчи кишилар ўринсиз ерга бир тийин сарф қилмас, ўрни келганда сўмни аямас. Саҳоватнинг зидди бахиллик ўлдиғи каби иқтисоднинг зидди исрофдур. Аллоҳ таоло исроф қилғучиларни суймас. Иқтисодни риоя қилган кишилар ҳамма вақт тинч ва роҳатда яшарлар, арилар қиш кунида емак учун бол йиғганидек, бошларига келадурган қора кунларни ўйлаб, оқ пул йиғурлар. “Тома-тома кўл бўлур”, — демишлар. Ҳар нарса оздан кўпаюру.

Кўпни озайтирувчи хотун киши,
Озни кўпайтурмак эрур эр иши.

Ҳозирги замонда мақсудга етмак, ўз миллатига хизмат қилмак, халқға мақбул бўлмак учун илм ва мол лозимдур. Оламдаги ҳамма миллатларнинг ҳол ва қудратлари мол ва бойлиқлари ила ўлчанадур. Ҳар ерда бой миллатлар оғир келуб, паллани босуб хўжа ўлганидек фақирлари енгил келуб, қул ва асир бўлуб, осилиб қоладур. Мол топмакнинг энг баракатли йўллари: ҳунарчилик, экинчилик, чорвачилик, савдогарликдур. Буларнинг ҳар бирига ҳам бу замонимизда билим лозимдур. Боболари-

мизнинг “ бўлса бўлар, бўлмаса ғовлаб кетар” замонлари ўтуб, ўрнига “билган битар, билмаган йитар” замони келди. Америкаликлар бир дона буғдой экуб, йигирма қалоқ буғдой олурлар, ёвруполиклар ўзимиздан олган беш тийинлик пахтамизни кетуруб, ўзимизга йигирма беш тийинга сотурлар. Аммо биз осийликлар, хусусан, туркистонликлар, думба сотуб, чандир чайнаймиз: қаймоқ беруб, сут ошиймиз, нон ўрнига кесак тишлаймиз. Сўзнинг қисқаси, ҳозирги замонга мувофиқ киши бўлмак учун илм ва маърифат ила баробар иқтисод, инсоф, туганмас саъй, битмас ғайрат лозимдур.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Сўнг замонларда динни сақламак мол ила бўлур. Иқтисод узра ҳаракатли кишилар фақир бўлмас”, — демишлар. Яна: “Ҳар нарсада ўрта иқтисод йўлини тутмак лозимдур. Ифрот ва тафритдан иҳтироз қилмак керак, ҳатто дин амринда ҳам бир одам ортуқ суфийлик сотса, охирида ўзи мағлуб бўлур”, — демишлар.

Халқ ичинда мўътабар бир нарса йўқ давлат каби,
Бўлмағай давлат жаҳонда қуввату сиҳҳат каби.
Иқтисод, инсоф зийнатдур вужуди одама,
Яхши неъмат йўқ кишига саъй ила ғайрат каби.

ВИҚОР

Виқор деб кибр ва ғурурдан, манманликдан ўз нафсини сақламакни айтилар. Виқор шаръ ва ҳикмат юзасидан инсон учун энг еракли яхши хулқларнинг биридур. Виқорсиз одам эътиборсиз бойга, кибрли киши иллатлик фақирга ўхшайдур. Ҳар кимнинг қадр ва эътибори нафсининг виқорли ила ўлчанадур. Вуқур кишилар кибр ва ғурурга асло яқин юрмаслар. Чунки ғурур, манманлик, такаббурлик кишини хор, халқ орасида безътибор қилур, ҳар қанча илм ва давлат соҳиби бўлса ҳам, бир пулча қадр ва қиймати бўлмас. “Мани билурсанми? Мундай қилурман, ундай саховат қилурман”, — деб ўзини-ўзи мақтамоқлик, риёкорлик, зўр айб ва виқорсизликдур.

Виқорлик киши ёмон хулқлардан пок, адолатлик, ишида, сўзида тўғри, шафқат ва марҳаматли, ўз диндошларига хайрихоҳ, миллат фойдасига тиртишувчи, соф қалбли, арслон юракли бўлур. Ҳазрати Али: “Вуқур киши кибр ва ғурурдан пок бўлур. Виқор одамгарчиликнинг мадори, ифтихори, инсониятнинг ҳомийи эътиборидур. Лекин виқорнинг ҳақиқий даражасига етмак учун илм ва маърифат лозимдур”, — демишлар.

Афсус бу замонда бизам эътибор йўқ,
Ёшу қарида ғайрату номусу ор йўқ,
Фисқи фужур ила гирифтор барча жон,
Илми амалда бизда сабот, виқор йўқ,
Ўтмоқда умр ҳойи ҳавас бирла бар ҳаво,
Миллат гамини ўйлагувчи ҳушёр йўқ.

ХАВФ ВА РАЖО

Хавф ва ражо деб қўрқмоқ ва умидвор бўлмоқни айтилуру. Банда ҳар ишда жаноби ҳақдан қўрқмоқ ила баробар умидини ҳам узмаслик лозимдур. Чунки жаноби ҳақдан қўрқган инсон ҳеч нарсадан қўрқмас. Ҳар вақт жаноби ҳақнинг лутф ва марҳаматига умид кўзларини тикуб турар. Хавф ва ражо шундай бир яхши сифатдурки, бу хислатни ўзига ҳамроҳ қилган киши энг фозил, ҳеч нарсадан қўрқмайдурган шер табиатли, арслон юракли бўлуру. Ҳазрати Иброҳим алайҳис-саломни намруд оташка ташлай деб турган замонда: “Ё, Иброҳим! Сиз мени бу ҳароратли оташимдан қўрқмазсиз-ми?” — демиш. Ҳазрат Иброҳим: “Эй, зolim! Аллоҳ таолодан қўрқган киши намруднинг оташидан қўрқар-ми?” — демишлар.

Ҳеч кишидан қўрқмағай тангрисиданқўрқган киши,
Оташа ёндурсалар, бўлғай умид бирла иши.

Дунёда умиддан яхши нарса йўқдур. Ҳамма инсонлар умид орқасида яшарлар. Ноумид шайтондур, умидсиз кун кечурмак мумкин эмасдур. Бойлар мол умидида, шогирдлар илм умидида кеча-кундуз тиртишурлар. Агар бойлик, олимлик умиди бўлмаса эди, кеча-кундуз жонларини фидо қилуб, кўзларининг нурларини умид орқасида тўкмас эдилар.

Умид гар ўлмасайди, ҳеч ҳаёта қиймат ўлмазди,
Низому, интизому тарбият, ҳам давлат ўлмазди.
Жаҳон айвони бўйла зийнаторо бўлмағай эрди.
Ҳукумат, тахту бахту саъй бирлан гайрат ўлмазди.

ИТОАТ

Итоат деб бўйинсунмакни айтилуру. Аллоҳ таолонинг амрига бўйинсунуб, ибодат ва итоат қилмак фарзи айндур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ таолонинг амрига муҳолиф бўлган ҳолда ҳеч кимнинг амрига итоат қилмак вожиб эмасдур” — демишлар. Ота-она, устод, муаллим каби ўзидан улуғ кишиларга бўйинсунуб итоат қилмак энг яхши сифатлардандур. Бу сифатга эга бўлмак учун ҳар вақт буларнинг фойдалик кенгаш ва насиҳатларини тинглаб, буйруқларини маҳкам тутмак лозимдур. Чунки онлар дунёга биздан илгари келганлар, биздан кўпроқ тажриба ҳосил қилганлар, ватан ва миллатнинг ҳолига ошно бўлганлар. Табиблар дардларга даво ҳозирлагандек, булар ҳам турмуш ва яшамакни офати бўлган фақирлик, ялқовлик, нодонлик каби вужудимизни чуритадурган маразларга даво ҳозирлаганлар. Шунинг учун бизга қилган холисона беғараз насиҳатлари ҳозирда оғир ва аччиғ кўринса ҳам, охири роҳат ва тотли бўлуб чиқар.

Насиҳат бўлса холи гар ғараздан,
 Аччиғ дору каби сақлар мараздан.
 Биза лозим эрур билмоқ, эшитмоқ,
 Зиёндан бошқа бир шай йўқ ғараздан.

ҲАҚШУНОСЛИК

Ҳақшунослик деб бир кишининг қилган яхшилигини унутмасликни айтилуру. Бутун оламдаги инсонлар ҳақшунослик ва дўстлик орқасида яшарлар. Қарс икки қўлдин чиқар. Шариатда яхшилик қилган кишига яхшилик қилмак вожибдур. Ҳукамолар ёмонлик қилган кишига ҳам яхшилик қилмак лозимдир, дерлар. Ҳосил, яхшиликдан зарар кўрган, боши ёрилган киши йўқдур.

Яхшиликдан дўстлик, меҳрибонлик туғар, икки кўнгил орасида улфат ва муҳаббат чўжуқлари югуришар, қувушувлар. Бу дўстликни жамол ва камоли ҳақшуносликдурки, бировдан кўрган яхшиликни унутмай, шунинг баробарига биз ҳам ўз вазифамизни адо қилмак лозим экан, ҳеч бўлмаса, тақдир қилмак ила биродарлик ва дўстлик ҳурматини адо қилмоқимиз лозимдур. Чунки, мўмин биродари мўминдур.

Дилдан дил узра очиладур икки хил йўли,
 Меҳра меҳр йўли очилур, кина кин йўли.

Маълумдирки, ҳар бир миллатни тараққий ва таолийси ўз миллатига жон, мол, қалам ила ишлаган кишиларнинг хизматларини тақдир қилуб, вазифалар, ҳайкаллар, қаламлар ила ёд қилуб, ўтуб кетган баҳодир, олим ва шоирларининг руҳларини шод қилуб, ишловчи кишиларнинг ғайрат ва жасоратларини зиёда қилмакда экан. Афсус, бизлар тақдир қилмак бир тарафда турсун, таққир, масхара, ҳатто такфир қилмак ила қаршу олурмиз.

Яхши ишдур ҳақни тақдир айламак ҳар хизмата,
 Ҳақшунос ўлмак ҳақиқий бир қувватдур миллата
 Ҳақшунос ўлмакда машҳур эрдилар пайгамбарим,
 Тўғри йўлни ташламак асло ёқшамас уммата.

ХАЙРИХОҲЛИК

Хайрихоҳлик деб нима ила бўлса бўлсун бир-биримизга фойда еткурмакни айтилуру. Хайрихоҳлик бир-биримизга қаршу ишлатиладурган бир вазифайи инсониядурки, киши ўз нафсига лойиқ кўрмаган бир ишни бошқа бир мусулмон қариндошига муносиб кўрмасдан эгри йўллардан, ёмон ишлардан куч етганича қайтармак ва ёрдам қилмак лозимдур. Жаноби ҳақ инсонларни бирини дигарининг ёрдамига муҳтож қилуб яратмишдур. Шунинг учун ер юзидаги инсонлар замонанинг қурган низом ва қонуни узра бири иккинчисининг ёрдами ила умр ўткарур. Бир киши ҳар

қанча бой ва эътиборли бўлса ҳам, ҳеч вақт муҳтожлик балосидан қутулолмас.

Ҳаммолнинг оғир бўлса юки, меҳнати ортур.
Ҳар кимки улуг бўлса, бўлур кулфати осон.

Бой фақирга, фақир бойга, муаллим шогирдга, шогирд муаллимга, ота-она фарзандга, фарзанд ота-онага муҳтождур. Шунинг учун ҳар ким ўз устига юкланган вазифасини тўғрилиқ ва хайрихоҳлик ила адо қилмак лозимдур. Шариатда имонлик кишиларга дунё роҳати ва охират саодати учун қўлдан келганча миллий хизмат ва ёрдам қилмак вожибдур.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ таолога имон кетурдикдан сўйигра, амалларнинг афзали бандалар бир-бирларига муҳаббат этмакдур”, — демишлар.

Хайрихоҳлик холисона бўлмаса бекордур,
Манфаат йўқ айлаган назру ниёзингдан сани.
Бир кўнглини шод қилмак неъмат, ихсон ила,
Яхшидур ҳар дамда минг раҳмат намозингдан сани.

МУНИСЛИК

Мунислик деб ҳар ким ўз тенги, маслакдошини топуб, улфат бўлмакни айтулур. Дунёнинг лаззати содиқ дўстлар ила суҳбат қилмакдан иборатдур.

Илми ахлоқ юзасидан чин дўст ва ёри содиқ ила улфат қилмак лозимдур. Чунки баъзи касалларнинг юқиши бўлганга ўхшаш нодон ва аҳмоқ кишиларнинг урфу одатлари ва ёмон хулқларининг таъсири, сирояти юқиши муқаррардур. Баъзи дўст суратида кўринмиш икки юзлама, мунофиқ, душманлар ҳам кўп бўлурлар. Шунинг учун ҳар бир кишига синамасдан, билмасдан дўстлик қилмак, сир айтмак зўр ақлсизликдур. Чин дўст бўлган киши бошингга кулфат ва қайғу келган вақтларда сан ила баробар қайғурур. Хотирангдаги қайғуни бўлушуб олур. Сирингни ноаҳил ва нодон кишиларга айтмас, айбингни орқангдан сўйла-масдан юзингга айтур. Шодлик вақтингда сан ила баробар шодланур. Ёлғон дўст сандан бир фойда умидида ёки ўз бошига келган зарарни қайтармак учун мунофиқона дўстлик қилур. Сирингни ноаҳил кишиларга сўзлаб, қадр ва эътиборингни поймол қилур. Бундай кишиларга дўст бўлмакдан дўстсиз яхшироқдур.

Яхши дўст айби ёру дўстини, Ёмон ўртоғ тароғча минг тил ила,
Кўзгудек рўбарўсида сўзлар. Орқадан бирмалаб териб сўзлар.

САДОҚАТ

Садоқат деб киши ўз вазифасини тўғрилиқ ила ишламакни айтулур. Содиқ киши дин ва миллатига, ватан ва давлатига тўғ-

рилиқ ила хизмат қилуб, обрў ва мукофотлар олуру. Садоқат гулшани саломат, бўстони нажотдур. Садафдан инжу, илондан заҳар ҳосил бўлдуғи каби ростликдан фойда, хиёнатдан зарар ҳосил бўлуру.

Жаноби ҳақ содиқларни суяру. Ёлғончиларни суймазу. Тўғрилиқдан йўқолган киши йўқ, хиёнатдан йўқолганлар чўқдуру. Ростлик ила хиёнат иккиси жамъ келмас.

Агар бир кишининг дилига тўғрилиқ тухуми экилса, ҳар қанча оч ва сувсиз бўлса ҳам тўғрилиқ ўсар. Хиёнат кўкармас. Ахлоқ юзасидан тўғри фақир ёлғончи бойдан эътиборлидуру. Чунки содиқ киши аҳдиға вафо қилуру. Ёлғончи эса ваъдасида турмай ўзини хижолат, бошқаларни овора қилуру.

Садоқат бир файзи маънавийдуруки, у файздан ҳиссасини олмак ҳар бир кишининг муқаддас вазифасидуру.

Ҳазрати имом Ҳусайнға ҳазрати Али: “Сўзингда тўғри бўл, ёлғончилар каби мунофиқ ўлинмассан”, — деб насиҳат қилмишлар. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Тўғрилиқни ихтиёр қилинғиз, агарчи ҳалокат каби кўринса ҳам, нажот тўғрилиқдадир. Ҳар қанча нажот каби кўринса ҳам, ёлғондан сақланинғиз, зероки оқибати ҳалокатдур”, - демишлар.

Сидқу сафойи ростлиғи ўлса қаробатинг,
Шулдуру жаҳонда роҳат, файз, саодатинг.
Оламда тўғрилиқча йўқ одамнинг зийнати,
Қалбинг алифдек ўлдими, айни шарофатинг.

АДОЛАТ

Адолат деб бошқаларнинг мол ва номусини риоя қилмакни айтилуру.

Адолат яхши хулқларнинг фоили, зулмнинг муқобилидуру. Адолат ва марҳаматли кишилар ўзига лойиқ кўрмаган бир ишни ўзгаларға раво кўрмас. Киши адолат ва инсоният вазифасини ёлғуз ўзи бузуқ ишлардан сақланмак ила адо қилолмас. Балки ўзи ила баробар жинсдошларини хато ва фанолиқларини тузатмак ва яхши йўлга саъй қилмак ила адо қила билуру. Адолатни риоя қилган кишилар ҳеч бир кишиға жабру зулмни хоҳламамас ва жонли нарсаларға бекорға озор бермас. Ақл ва шариатға мувофиқ равишда ҳаракат қилуру. Жабру зулм ила бошқаларнинг дилини озор қилган кишиларнинг ёқалари жазо қўлидан қутула олмас. Зеро, жаноби ҳақнинг адолати золимларнинг жазо ва сазосини бермакдадуру. Расули акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ ризосини истар эсанғиз, болаларинғиз ҳаққинда ҳам адолат қилинғиз! Яна, мазлум кишининг дуосиндан кофир ҳам бўлса сақланинғиз! Чунки мазлумнинг дуоси доимо мақбулдуру”, — демишлар. Ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси, давлат ва ҳукуматларнинг узун яшамоғи адолатға боғлидуру. Адолатдан айрилган подшоҳларнинг давлатлари йўқ бўлуб,

тарих саҳифаларида фақат исмлари қолганлиги ҳаммага билгү-
лидур.

Адл ўлса подшоҳнинг, оёғ остида палос,
Бошингда бўлғусидур онинг тожи барқарор.
Ғолиб бўлурга чиқса, агар енгидан қўли,
Бўлғай насиб гарданига ҳийладан тумор.

МУҲАББАТ

Муҳаббат деб бир нарсани суймакни айтилуру. Дунёдаги инсон-
лар меҳр ва муҳаббат соясида яшарлар. Ҳар бир ишни муҳаббат
орқасида ишларлар. Муҳаббатсиз киши ҳеч бир ишни ишламакка
ғайрат ва жасорат қилолмас. Дунё неъматидан лаззат ололмас.
Агар бир шогирд илм ва муаллимни суймаса, иштаҳа ила
ўқимаса, мақсудига етолмас. Ер юзидаги инсонларни уришма,
талошмаларга қовушдирган, сийналарини душман ўқига нишона
қилдурган нарса дин ва миллатларнинг, ватан ва давлатларнинг
муҳаббатидур. Кишининг кеча ва кундуз тиндурмасдан қул каби
меҳнат ва машаққатларга кўкрак беруб ишлатадурган нарса ва-
тан ва бола-чақаларнинг меҳру муҳаббати эмасми? Қуш яхши
кўрган донасига қизиқуб, тузоқга илиниб қолгани каби инсон
суюкли нарсасига бойлануб, асир бўлуб қолмоғи табиийдур.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васал-
лам афандимиз: “Ўз нафсинг учун қайси нарсани суяр эсанг, шул
нарсани бошқа кишига ҳам суй”, яна “Ота муҳаббатини сақла!
Агар сан отага бўлган муҳаббатни узсанг, Аллоҳ таоло сани ҳар
турли файзлардан маҳрум қилур”, — демишлар.

Муҳаббатлик баҳорнинг куз ҳусули ҳеч оз ўлмас.
Муҳаббатсиз кишининг кўнгли қишдур асли ёз ўлмас.
Суюб илму фунун таҳсил эдан учгай ҳаволарга,
Қаю бахти қаро жоҳил қолур, дасти дароз ўлмас.

ОЛИҲИММАТ

Олиҳиммат деб дин ва миллатга фойдали ишларни мол ва жон
ила ишламакни айтилуру.

Ҳиммат шундай бир олижаноб фазилатдурки, инсониятнинг
кони, яхши хулқларнинг посбони демак жоиздур. Ҳиммат
соҳиблари карим сифатлик, раҳим табиатлик бўлур. Ўз жинси-
нинг авлодидан ҳар вақт ёрдамини аямас. Хайру саховатлик иш-
лардан ўзини тортмас. Пул ва молини миллат йўлида сарф этмак-
дан қизғанмас. Олиҳиммат киши сояси латиф, меваси лазиз да-
рахт кабидурки, бу сояга яқин бўлган кишилар ҳар вақт фойда-
ланурлар.

Ҳимматлик инсон лутфу марҳамати ила дунё юзида жилвагар
ўлур. Оламини равшан қилгувчи гунашнинг қувват ва файзига
зарар етмагани каби ҳиммат арбобининг ҳам сарф ва харажот ила

шаън ва молина заррача халал етмас. Инсоннинг моҳияти виждонидан билинур. Виждон эса фақат олиҳиммат кишилардан топилур. Алҳосил, ҳиммат инсоннинг камолоти, тараққий ва маданиятнинг олотидур. Ҳар иш ҳиммат соясида юзага чиқар. Олий-ҳиммат ва холис ният ила иш ишлаган кишилар тавфиқи раббонига рафиқ, раҳмати раббонига шафиъ бўлурулар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Улуввил ҳиммати минал имони”, — демишлар. Нўширавон: “Инсон олиҳиммат вазифаси ила мукаллафдур, олижаноб ўлан бир ҳаким кўрган беморини давоий ҳиммат ила дармонлаюр. Жаҳоннинг касби умронийси олиҳимматлар соясидадур”, — демишлар.

Ибрат кўзингизни очингиз, “Ё, улал-абсор”.
 Ҳимматла тикилмиш шу гўзал масжиди дилдор,
 Журъатла музайян ўлур олам, яшар инсон.
 Ҳимматли қулинг суйгуси ҳар ёрда харидор.

АФВ

Афв деб кечурмакни айтилуру. Бир киши қилган камчиликларини бўйнига олуб, ўкунуб, кечурмакни сўраса, афв қилмак лозимдур. Чунки афв яхши хулқларнинг афзали, инсониятнинг акмалидур. Жаноби ҳақ Қуръони каримда афвни мақтаб мадҳ қилмишдур. Олижаноб кишилар узрни қабул қилуру. Бир киши қусур ва қабоҳатини бўйнига олуб узр этса, афв қилуру, кечируру. Катталики ва улуғликнинг лаззати бировдан ўч олмакда эмас, балки афв қилмакдадур.

Масалан, Аҳмад Маҳмудга бир ёмон иш қилуб дилини оғритди. Маҳмуд Аҳмаддан ўчини олди. Бас, Аҳмад ила Маҳмуднинг орасидаги ёмонлиқдаги фарқ на ўлди. Ҳолбуки ҳар иккиси ҳам бир-бирига ёмонлик қилди. Ҳар иккиси ҳам ғамлик ва паришон бўлди. Бир ёмонлик икки бўлди. Агарда Аҳмаднинг қабоҳатига Маҳмуд афв мукофотини берса, иккиси ҳам шоду масрур ўлур. Ҳамда Жаноби ҳақ афв қилувчиларни суяр. Ўзи ҳам афв ва мағфират қилувчидир. Нўширавон: “Бир гуноҳкорни афв қилмакдан қандай лаззат олганимни ҳеч кимга айтмайман”, — демиш.

Улуғларнинг иши афв айламакдур,
 Кичиклар узр учун бел бойламакдур.
 Мусулмонлиғда йўқ кину адоват,
 Дила афв, адолат жойламакдур.
 Бизим ишлар ҳасад, буъзу хусумат,
 Худуддан чип-чиқуб, чет пойламакдур.
 Бутун афъолимиз бир-бирга зидлик,
 Уруб торғуб, оғзини мойламакдур.

ЁМОН ХУЛҚЛАР

Инсонларни саодати абадиядан маҳрум қиладурган, жаноби ҳақ қошида ва халқ назарида мазмум, ҳаёти жовидонимиз учун

масмум бўлган ахле и замималар ғазаб, шаҳват, жаҳолат, сафоҳат, ҳамоқат, атолат, ҳасосат, раҳоват, аноният, адоват, намимат, ғийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, нифоқ, тамаъ, зулмдур.

Бу санаган ёмон хулқларнинг фаноликларини, юқорида санаган яхши хулқларнинг гўзаллигини инсоф мувозанаси ила ўлчаб, виждон муҳокамаси ила таҳқиқлаб, яхшиларини тинглаб амалқилмак, ёмонларини онглаб, ҳазар қилмак лозимдур. Зероки, инсоннинг иззати, дунёнинг лаззати яхши сўзларни эшутуб ва кўруб ҳисса олмак, ёмон ва зарарликларини ўқуб, билуб ўзини тиймак, қўлдан келгунча халқ ва миллат фойдасига тиртишмак ва бу фано дунёдан яхшилик отини олуб кетмакдадур. Чунки ҳар нарсани ҳаддан ортуқчаси исрофдур. Лекин яхшилик ва яхши сифат қанча кўп бўлса, шунча мамдуҳ ва мақбулдур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Бандаларнинг яхшироғи бандаларга фойдали бўлганидур”, — демишлар.

Яхшилик бозоридур дорул омон,
Яхшилик қил, яхшилик қилмас зиён.
Мақтаб, дунёда касб эф яхши хулқ,
Фарз, вожиб, суннат, истиҳобдан бер имтиҳон.
Қилма макруҳ, харом, кибру гурур манманлигининг,
Чақма инсон жисмини ё мор, ё мисли чаён.
Яхшилик, адлу саховатлар сенинг ёринг эса,
Ғибта айларлар санга инсу малак, ҳуру жинон.

ҒАЗАБ

Ғазаб деб бир киши иккинчи ила шиддат ва ҳиддат ила муомала қилишмакни айтидур. Ғазаб инсонга махсус бир қувваи мурофиадурки, табиатда мавжуд ўлан ғазаб туйғуси ила бошқалар тарафидан келадурган зарар ва ҳалокатдан ўз нафсини фақат шу сояда сақлар. Лекин ғазабнинг жабр ва зулм тариқи ила ишлатмакдан ниҳоятда эҳтиёт бўлмак лозимдур. Нафснинг ғуруридан пайдо бўлган ғазаб инсонни аламлик азобларга гирифтор қиладур. Чунки бу шиддат ва ҳароратнинг таъсири вужуддаги қонни бузуб, ҳаракат қилдуруб, димоғига ҳужум қилуб, ақлни паришон қилурда кишининг ихтиёрини қўлидан олур ва бу сояда ўзини ёхуд бошқа бир кишини ҳасрат ва надоматга дучор қилур. Ғазаблик кишилар қанча ақл ва идрок соҳиби бўлса ҳам, ғазаб қони қўзғалган замонда ўзини тўхтатолмас, ақл ва идрокдан айрилуб, бир ёмон ишни қилуб қўярда, сўнгидан пушаймон бўлур.

Суқрот ҳақим: “Ғазабнинг аввали жунун, охири надоматдур”, — демиш.

Имом Шофъи ҳазратлари: “Қилич ва найза ила ҳосил бўлмаган кўп ишлар юмшоқлик ва мулойимлик ила ҳосил бўлур. Ғазабнинг зарари эгасига қайтур”, — демишлар.

Афлотун: “Ҳаяжон ила пайдо бўлган бир ҳол, албатта, пушаймонлик ила тамом бўлур. Ғазаб ғазаб қилинувчидан кў проқ

Ғазаб қилувчиға зарар қилур. Ақлни ғазабға солувчи инсон нафсини ҳароратлик ўтга ёқмиш ўлур. Надоматдан аввал матонатни ихтиёр қилувчилар ҳеч бир таҳлика ва азобға дучор ўлмаслар”, — демиш.

Сиюти: “Ғазаб ва шиддат вужуд иқлимининг даҳшатли бир офатидур. Бунинг дафъи ва чораси топилмаса, у иқлимни хароб қилур. Ғазаб бир иллоти муҳликадурки, яғона давоси сабр ва таҳаммулдан иборатдур. Тадови этилмаган бир мараз инсоннинг ҳаётини маҳв ва барбод этар, ҳазар қилмак лозимдур”, — демиш.

Ғазаблик бўлмағил, бўлғил мулойим,
Бўлурсан шоду хуррамликда доим.
Ғазаб ўтдур, ёқаду ржисму жонинг,
Ғазаб барбод этаду хонумонинг.
Ғазаблик ўтни бўш сув паст қилғай,
Ғазабни жинни ёки маст қилғай.

ШАҲВАТ

Шаҳват нафсининг тааййишиндан, тааддисиндан ҳосил бўладурган бир қувватдур. Ҳикмати табиийя қонунининг аҳқоми азалиясина қараганда, ҳиссиёти шаҳвония бақойи ҳаётга махсус бир қуввайи фатриядур. Шаҳват инсоннинг хазинаи зи қиймати ўлдиғи учун сурати машруада сарф қилинса, вужуднинг закоти, балки бани башар наслининг мадори ҳаётидур. Ҳар ишда ифрот ва тафрит мақбул бўлмагани каби бу хусусда ҳам ҳасислик ила исрофдан сақланмак лозимдур. Агар шаҳватни гайри машруъ бир йўлда сунистеъмол қилинса, амонатга хиёнат қилган бўладур. Зеро, смак учун яратилган бир неъматнинг қадр ва қийматини билмасдан, хорлаб, ўринсиз ерларга ташламоқ, оёқ ости қилмоқ зўр куфрони неъматдур. Яхши хулқларнинг ичида фаришталарнинг ғибта қиладурганлари шаҳватнинг машруъ ерларга сарф қилмакни риоятдан иборатдур. Шаҳват инсон учун яратилмиш бир салоҳдурки, агар ўрнига истеъмол қилинса, вужудимизни ҳар хил тааррузлардан сақлар, ўринсиз ерларга сарф бўлса, инсоннинг ифратини барбод қилмак ила баробар ҳаётини хароб қилур. Бир киши қўлидаги асбобига мағрур бўлуб, нобоб ерга урса, ул асбобни ўтмас қилгани каби масъулиятдан нафсини ҳам қутқаролмас. Афсус, бизим ёшларимизни аксарлари шаҳват ғалабасила нафси амораларина мубтало бўлуб, сифлис, заҳм маразларина гирифтор бўлурлар. Қанча меҳнат ва машаққат ила топкан олтуларини боқузмак учун сарф қилуб, олтундан қадрли азиз умрларини касалхоналарда исроф қилурлар. Уламолардан бири: “Ҳаёт ибодатнинг асбоби ўлдиғи каби шаҳват ҳам убудиятия хизмат вазифасини адо қилур. Ва бу вазифалар ҳақ ила адо қилинмаса, инсоният ила ҳайвоният орасида нима фарқ бўлур”, — демиш.

Агар шаҳватка дил берсанг, бўлур қалбинг қаро кам-кам,
Кетар наслинг ўқи, бел қуввати, кўздан зиё кам-кам.

Тамоми ихтиёринг нафси бадни илгина берсанг,
 Маразларга дучор айлар, бўлур рангинг фано кам-кам.
 Бузуқ йўлларга исроф айласанг, молингни, жонингни,
 Қўлингдан дину дунё, иш кетар, шарминг, ҳаё кам-кам

АҚСОМИ ЖАҲОЛАТ

Жаҳолат икки қисмдурки, бирини “жаҳли басит”, иккинчисини “жаҳли мураккаб” дейилур. “Жаҳли басит” маразига мубтало бўлган кишилар бир нарсани билмасалар ҳам билмаганликларини иқрор ва эътироф қилурлар. Шунинг учун бунинг давоси осон: фақат билмак ва ўрганмак йўлида жаҳду жадал қилмак ила бўлур.

“Жаҳли мураккаб” маразига мубтало бўлган кишилар бир нарсани билмас, билмаганини ҳам билмасдан биламан деб даъво қилур. Бизда мундай кишиларга “ўзбошимча” ва “ўзим билармон” исмини берурлар. Бу дарди бедавоинг иложи жаноби ҳақнинг лутф ва инояти ила ҳал ўлинмаса, тузалмоғи мушқил ва оғирдур.

ЖАҲОЛАТ

Жаҳолат деб ўқумаган, билимсиз ҳеч нарсага тушунмайдурган нодонлиғни айтилуру. Жаҳолат инсониятнинг энг зўр душмани ва ёмон хулқларнинг бошлиғидур. Маорифдан, фунун ва маданиятдан маҳрум қолган халқ жаҳолат панжаларининг орасида хамир каби эзилгандек, афъоли замимадан ҳам ўз нафсининг ёқасини бўшатолмас. Илм ва маърифат соҳиблари, фазлу камоллари соясида ҳар бир ишни тадқиқ ва мушоҳада ила қилурлар. Аммо жоҳиллар эса бир нарсанинг моҳиятини мушоҳада қилурға ақл ва фаросатлари етмас. Чунки жаҳл худбин ва зоҳирпарастдан иборатдур. Ҳар бир нарсанинг ҳақиқати ақл ва ирфон, илм ва дониш соҳибларина махсус бир мазийят, жоҳил ва нодонлара зўр азийятдур. Жаҳолат арбоби қаю ерда бўлса бўлсун, лойиқи эътибор ўлмақ шарафиндан маҳрумдур. Моддий жиҳатдан қанча бой ва сарватдор бўлса, маънавий жиҳатдан шунча фақир ва залил ҳисобланур. Зероки, жаҳолат энг қўрқинч фақир ва муҳтожликдан зиёда даҳшатлироқ бир мусибатдур. Ақл ила илмнинг яхшилиғи ва фазилати қанча баланд бўлса, жаҳолатдан туғуладурган ёмонликлар балолари шунча остин ва хорликдур. Ҳазрат Али: “Арбоби фазлу камол жоҳилдан қанча изо ва жафо чекса, жоҳил ҳам ақл ва ирфон соҳибидан шунча мутаассир бўлур”, — демишлар.

БАЙТ

Суймагай фазл эгаси жоҳилни,
 Жоҳил аҳли улума душмандур.

Сукрот ҳаким: “Дунёда энг ҳазар қилинадурған иллат жаҳлдур. Мен жоҳилга ачинганимдек, кўрга ачинмайман, зероки, жоҳилнинг ўз ихтиёри ила қилган ҳаракоти аъмонинг ихтиёрсиз қилган ҳаракотидан менинг назаримда хунук”, — демиш. Араблар: “Алжоҳилу маййитулаҳе—нодон киши тирик ўлук”, — деюрлар. Бизлар эса “дўсти нодондан, душмани зийрак яхши”, деймиз. Баъзи оқил душманлар бўлурки, кетурган зарарлари нодон дўстларнинг фойдаларидан натижада яхши ва фойдалик бўлиб чиқадур.

Афлотун ҳаким: “Жоҳилнинг яхши нияти фозилнинг хусуматидан зарарлироқдур. Инсон энг юқишлик бир касалдан сақланган каби жаҳлдан ҳазар қилмак лозимдур”, — демиш.

Алҳосил, жаҳолат инсоният номина ярашмаган бир сифат ўлдиғиндан баҳамаҳол илм йўлида ҳаракат қилмак, ақли салим соҳибларининг ҳикматли сўзларидан ҳиссаланмак, азиз жонимиздан азизроқ (авлодларимизни) жаҳолат ва нодонлик балоларидан қутқармак учун жонимиз борича, кучимиз еткунча чолишмоқимиз лозим ва лобуддур.

Эй жаҳолат нори бирла ёнди жисми покимиз,
Илмсиз қолдух оёғ остида мисли хокмиз.
Ўсди илму маърифатла бошқалар арар каби,
Тарбиятсиз мужмаил монанди занги токмиз.
Жисман ахлоқин тузатди нослар, таннослар,
Кир чопон, кўкрак очуқ, яхтак яқоси чокмиз.
Ғайрилар ташлаб жаҳолат бодасин ғамдан халос,
Биз эса масти жаҳолат кўкнори, тарёкмиз,
Айши-ишрат бўлса ҳар қанча қилурмиз бемалол,
Диний ишлардан, ибодатдан қочар бебокмиз.
Дори дунё илм ила пурнур ўлан бир вақтда,
Жаҳл водийсинда ёткандур хотун, эрокмиз.
Ўйламак лозим эмасми, эй Муҳаммад уммати?
Фарзу суннатдан чиқуб, бизлар қаён кетмокмиз.
Жоҳилон билгайми, нафъи, судини, эй олимон?
Тобақай яхши-ёмонга етмагай идрокимиз.
Илм яхшими, жаҳолатми, тушунмаймиз ҳануз,
Ақлимиз йўқми бизим, мажнунми ё тентокмиз?
Ичкулук “Уммул хабоис”, дедилар пайғамбарим,
Кеча-кундуз хўб ичармиз, жоҳили нопокмиз.
Басдур, эй Ҳижрон, жаҳолатдан гапурмак шунчалар,
Тўғри сўз туғанга ёқмайду деган ўрнокмиз.

САФОҲАТ БАЛОСИ

Сафоҳат деб бузуқ ва ғайри машруъ ерларга сарфи умру мол қилмакни айтилуру. Сафоҳат энг ёмон хулқлардан саналган бир сифати замимадурки, кишини дучори яъсу надомат этмакдан бошқа, шуҳрат ва эътиборини ер ила яксон қилур ва ўринсиз ерга сарф қилинган нарсанинг қийматини қайтариб олмоқ умкин ўлмадиғи (каби) сафоҳат дунёсига исроф қилинган азиз умр ва ҳаётнингга иодасининг имкони йўқдур. Инсон ҳар ҳолда ўз нафсининг идорасини таъмин қилуб, бахтиёрона бир маишатга қодир бўлса, ҳақиқатан масъудияти инсониясини йўлга солган

бўлур. Сафоҳат ёлғуз бир оиланинг эмас, бутун бир қавмининг мол ва сарватини маҳв этмакка қодирдур. Ҳатто номус ва фазилатига махсус бўлган ҳурмат ва риоятини ҳам барбод қилур. Шунинг учун инсон кўрпасига қараб оёғ узатмаса, даромадига қараб хароҷат қилмаса, иқтисод йўлини риоят қилмаса, нафсининг ёқасини сафоҳат қўлидан қутқаролмас. Мол ва ҳаёт қадрини билмаган ва кўрнамаклик қилган бўладур. Сафоҳат балосига мубтало бўлган кишиларнинг бошларига шундай бир қора кунлар келадурки, “Оҳ, сафоҳат, офатижон, балойи мол экансан”, деб фиғон қилмак фойда бермайдур. Афсуски, манбаи вужудимиз бўлган ёхуд ҳақиқий онамиз бўлган ватанимиз, яъни тупроғимизни озгина баҳога сотуб, пучак пуллар олғанимизга ўхшаш, осори атиқаларимизнинг эвазига сохта ашёлара молик ўлдиғимиз каби бисотимизда бор илм ва маърифатимиз, мол ва сарватимизни ҳавойи нафсониямиз учун “гардкам” уруб, бой бериб, кўзимизга зийнатлик либосга ўралмиш фоҳиша хотун каби жилвагар ўлуб кўринган сафоҳат бозоридан бузуқ ва фасод ишларни сотуб олурмиз.

Ҳосили калом, инсон умриндан бир дақиқасини, молиндан биргина чақасини ўринсиз ва ғайри машруъ ерлардан бирига сарф қилса, бу дунёда хор, охиратда аламлик азобга гирифтор бўлишида шубҳа йўқдур.

БАЙТ

Сафоҳат офатижондур жаҳонда.
Сафоҳат биздадур ушбу замонда.
Юқумлик бир мараздандур сафоҳат.
Юқуб андин туғулур ҳар фалокат.
Сафоҳат маҳв эдар умринг, ҳаётинг.
Умид этма сафоҳатдан нажотинг.
Сафоҳат айлағай молингни торож,
Бўлурсан охири номарда муҳтож.
Берубдур ҳақ сенга жуз ихтиёрий,
Ризо эрмас бузуқ корингга бори.
Азиз умрингни гафлатда кечурма,
Сафоҳат жомини нафса ичурма.

Шариат йўлида қил истиқомат,
Сафоҳат охири ҳасрат, надомат.
Душун, жони азизинг эҳтиёт эт.
Мусаффо йўл пайғамбар ортидан кет.
Сафоҳат уйлама ороми жондур.
Бутун виждон ила жонга зиёнду.
Фақирлики пула сотуб олурсан,
Душунгил, душмана муҳтож қолурсан.
Сафоҳат душмани номус, шонинг,
Буюк бир офати руҳи равонинг.
Қабоҳатдур, сафолатдур сафоҳат,
На “Ҳижрон” лиғ фалокатдур сафоҳат.

ҲАМОҚАТ

Ҳамоқат ақл ва маърифатнинг камлиғиндан ҳосил бўладурган энг ёмон хулқларнинг биридур. Ҳамоқатнинг маънийи луғавийси балоҳатга яқин ўлдиғиндан баъзи ҳукамо аҳмақларнинг жаҳли мураккаб асҳобиндандур, демишлар. Аҳмақ кишиларни бир ишда ақлий ва нақлий далиллар ила кўндуруб бўлмас, ҳамон ўзум биларманлиғларидан айрилмаслар.

Ибн Сино ҳаким: “Очуқ ва моддий далил ила исбот қилинмаган бир нарсани инкор қилмак асари ҳамоқатдур. Оқил инсон бир масаланинг ҳар бир жиҳатини ўйлар, тадқиқ ва тафтиш қилур. қатъий ҳукм қилмоқда шоммас, маънавий жиҳатини ҳам тушуур. Далилсиз, ҳужжатсиз бир жумланинг қиёсини рад

ё қабул қилмақ аҳмоқликдан ҳисобланур”, — демиш. Аҳмақлик давосини топмақ мушқил бўлган бир иллатдур. Луқмони ҳаким: “Ман ҳар бир маразнинг дафъини ва чорасини топдим, фақат аҳмақлик давосини тополмадим”, — демиш.

Ҳар бир касалнинг давоси вордур,
Аҳмақ касалнинг йўқ давоси.

Сукрот ҳаким: “Аҳмақ киши сукут ила аҳмақлигини ёпса, ўртача оқиллардан ҳисобланур эди. Лекин аҳмақлик ила сукут иккиси бир одамда жам келмас”, — демиш.

Ахлоқ уламолари қошинда ҳамоқат жаҳолатдан ёмонроқдур. Зероки, жоҳилда фақат бир жаҳл бор. Аммо аҳмақда бир неча соҳиби ақлни алдайдурган ёлгон-яшиғ сўзлар бўлурки, кўп кишиларни алдаб йўлдан чиқарадур. Жаҳолатнинг давоси илм ўлдирғи каби ҳамоқатнинг дармони ақл ва фикрдур. Инсон ўз нафсига жабр этуб бўлса ҳам, назари диққат ила ибрат кўзини очмақ учун саъй ва ғайрат қилса, аҳмақлик балосидан қутилуру. Тарбия, назариядан маҳрум бўлган инсон ҳар вақт фалоқат ва ҳасрат тузоғига тутилуру.

Доруси йўқ деди ҳукамолар ҳамоқатинг,
Суду зиёни билмагай аблаҳ қиёфатинг.
Ҳар ким ўзини билмаса, билгайми ўзгани?
Қайғусина тушунмагай афроди миллатинг.
Жаҳл ўлса бир балодуру қамақ бедаво.
Ҳар иккисидур очрувчи олому гурбатинг.
Аҳмақ билурми дин ила миллатни қадрини?
Аблаҳ билурми қиймати меҳру муҳаббатинг?

АТОЛАТ

Атолат деб дангаса ва ялқовликни айтилуру. Атолат инсоннинг саодатлигининг зўр офатидур. Танпарварликдан пайдо бўладурган ёмонлик майшат жиҳатидан наслга ҳам таъсир қиладур. Ҳар хил файз ва камолотдан маҳрум қилуб, кишини хор ва залил яшатмақ ила баробар умри сафолат чуқурига ирғитадур. Киши ҳаёти борича, кучи етканча чолишмоқга мукаллафдур. Лекин дунеда ҳар бир саъйдан мақсуд бўлган самара дарҳол ҳосил бўлмайдуру. Ҳалво деган ила оғиз сучимайдуру. Шунинг учун саъй ва ғайрат асҳоби ҳар вақт жиддий ҳаракатда бўлуб, доимо саъй машруъада сабот ва матонатда шавқ ва завқ ила давом қилурлар. Ҳар бир саъйнинг мукофот ва натижасини кўрмақ мумкин бўлса ҳам, ул мукофотнинг зоҳир бўлиши, кўриниши етушган вақтда маълум бўладур. Масалан, бир дарахтнинг меваси тўрт-беш йил тарбия қилгандан сўнг, мева етиштиргани каби бир шогирднинг мактаб ва мадрасада саккиз-ўн сана доимий саъй қилганидан сўнг, емиш ва ҳосилоти илмияси зоҳир ва мушоҳида ўлунуру. Шунга ўхшаш ҳар ишнинг самараси бир неча вақт чолишмоқ ва саъй қилмақ сўнгидан зоҳир ва ҳувайдо бўлуру. Алҳосил, ялқов

ва ишсизликга ҳўй қилган кишилар дунё ва охиратда моддий ва маънавий саодати инсониядан маҳрум ва бебаҳра қолурлар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй, аллоҳ! Санга сиғинаман, қайғу ва ҳасратдан, довдираб қолув ҳам ялқовликдан, бахилликдан ва қўрқоқликдан, қарз оғирлигидан ҳам одамларнинг устин бўлувиндан” (сақлагайсан), — демишлар.

Атолат душмани жондур, ёмондур,
 Чақар жисмингни бирафъи йилондур.
 Мағас қувгин егай ялқовлигидан,

Ари меҳнат қилур ороми жондур.
 Бу дунёга киши ишловга келган,
 Тузук тикмаса косибга зиёнлур.

ҲАСОСАТ

Ҳасосат деб тамаъ ва зиллатни бўйнига юклаб, орғуқча ҳирсини дунёга қўймакни айтилар. Ҳирс ва тамаъга ифрот даражада юз тубан кетган баҳил, қанча шаъну шараф соҳиби бўлса ҳам, нафсининг ёқасини фақирона бир мазаллатдан ва ҳорлиқдан қутқаролмас.

Фақир ва муҳтожликдан сақланмак фикри ила баҳил ва хасислик йўлини тутган кишилар ақл ва ирфон соҳиби саналмаслар. Зероки, хасислик соясида жаноби ҳақнинг раззоқ ва халлоқи олам ўлдигини ёдларидан чиқаруб, зўр хатоларга дучор ўлурлар. Хасис ўлан инсон қанча зиллат ила жам қилган сарватиндан закот ва ушрини адо қилмакдан ожиз, саодати инсониятдан маҳрум бўлуб, жазойи абадига маҳкум бўлур. Ипак қурти пилла ичида ўралиб ҳаётини маҳв қилур. Қанча меҳнат ва машаққат ила ҳосил қилган ипагидан бошқалар фойдаланурлар. Шунга ўхшаш хасис инсон мол ва дунё жам қилмак ила ўралуб, овора ва саргардон бўлуб, азиз жонини бошқалар учун фидо қилур. Дунё иззатидан, ҳаёт лаззатидан бебаҳра кетгани каби вафот вақтидаги наломатидан ҳам фойда йўқдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Бор давлати ила аҳлу аёлига торлик қилган кишилар ёмон кишилардур”, — демишлар.

Хасислик бирла йинган мулжу молини,
 Ҳамачдек тўлаган ашё, мановлини,
 Лаҳад кирсанг, қолур ворисларингга,

Нечук кечгай сени ул кунда ҳолини?
 Китобингдан ҳисоби сан берурсан,
 Ҳалос ўлмак байд эҳтимолини.

РАҲОВАТ

Раховат деб танпарварлик, ғайратсизликни айтилар. Умид ва саяйнинг энг зўр душмани раховатдурки, ҳиссиёти ғайратпарваронамизни маҳв ва барбод этар ва бир неча маъюсона фикр ва ҳаслларга дучор ва гирифтор этар.

Ибн Сино ҳаким: “Саъй ва ҳаракат ила ўлмак мавти мусаммодур. Раховат ила жон бермак ажали қазодур. Ғайратсизлик

тирик ўлукдин иборатдур. Ўлукларнинг макони тириклар орасида эмас, тупроғ орасидадур”, — демиш.

Луқмон ҳаким: “Танпарварлик умид ва муваффақиятнинг қувватини кесадурган бир мараздур. Саодати инсониядан маҳрум бўлуб, маъюсона яшамак раховат, ғайратсизлик асаридур”, — демиш.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳга сифинингиз! Фақирликдан ҳам муҳтожликдан, кишига зулм қилмакдан, ўзингизга зулм қилдурмакдан (сақланинг)”, — демишлар.

Кишига дангасалик шаън—шарофатми верар?
Ялқов инсон кишига хайру саховатми верар?
“Бўлмаганларга бўлишма” — дейдилар боболариз.
Бўлса ғайратсиз агар, миллата хизматми верар?

АНОНИЙАТ

Анонийят деб худбин, мутакаббир, манманликни айтилуру. Манманлик жоҳилона кибру ғурурдан пайдо бўладурган энг ёмон хулқларнинг биридурки, кишини ҳар ерда маъюс ва маҳжуб қилуру. Керак инсон ўзини оламга танутмасун, керак бўлса олам ўзини тануб олсун. Бу сифат эса ёмон хулқлардан ҳазар қилган кишиларгагина муяссар бўладур. Кеккаюб ўсуб кетган дарахт яхши мева қилмагани каби кибр ва манманликдан фазилат ҳосил бўлмас. Ахлоқи яхши инсонлар ўзларидаги фазлу камолот асарини халойиқга хуш хулқлик ва тавозуъ ила кўрсатурулар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ибодатнинг афзали тавозуъдур”, — деб, бизларга кибру манманликни қандай зиллат ва хорлик ўлдиғини баён қилмишлар. Алҳосил, кибр ва манманлик балосига гирифтор бўлган кишилар қаю ерда бўлса бўлсун, дучори ажзу ҳақорат бўлурлар.

Азозил кибр қилди, бўлди шайтон,
Такаббурлик қилурми оқил инсон?
Тавозуъ пеша қил, аслингни қил ёд,
Вужудинг хок эрур, эй одами зод!

АДОВАТ

Адоват деб бировга ҳусумат ва душманлик қилмакни айтилуру. Адоват виждонни беҳузур қиладурган энг ёмон хулқлардан ўлдиғини инсон яхши билса эди, ҳеч вақт азиз жонини аламлик азобга гирифтор қилмас эди.

Сукрот ҳаким: “Ман душманим бўлган бир одамга адоват қилмайман. Зероки, менинг адоватим душманининг хусуматини зиёда қилуру. Мен адоватга қарши дўстлик ила муқобала қилуб,

хусуматни муваддатга айландуруб, душман кишиларни ўзумга эл қиламан”, — демиш.

Афлотун ҳаким: “Дилдаги адоват темирдаги зангга ўхшар. Занг темирни егани каби адоват қалбни азобга соладур”, — демиш. Ҳазрати Муҳиддин: “Хусумат ва адоватдан қутулмоқ, бировга жабру зулм бўладурган ишдан эҳтиёт бўлмак, душман пайдо қиладурган ҳаракотдан ихтироз қилмак ила бўладур. Ман ҳеч кимга адоват қилмоқга лузум кўрмадим, чунки ҳозиргача ман ҳеч душманга учрамадим”, — демиш.

Алҳосил, ёмон хулқларнинг ёмони бўлган адоват шундай бир ёмон сифатдурки, барча бузуқ ишларни туғуб, катта бўлуб чиқадурган ери адоватдур. Адоват эса нафсониятдан пайдо бўлур. Нафсоният эса фаришталарнинг устоди ўлан азозилга Шайтонур- ражим исмини берган шоёни ихтироз бир сифати замимадур. Адоват ила нафсоният иккиси тарбиясиз дилга ҳосил бўладурган бир иллати жисмониядурки, бунинг биринчи иложи виждон ва инсоф узра ҳакимона тадбир ва ҳаракотимизга боғлидур. Ҳаммага очуқ ва ойдиндурки, адоват дарахти хусумат мевасини чиқарур. Агар адоватни кесуб ташлаб ўрнига муҳоласат новдаси уланса ва бу сояда муҳаббат ва улфат меваси нишона қилур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллोलлоҳу, васаллам афандимиз: “ Аллоҳ таолони суймаган одам хусумат ва даъвосинда қаттиғлик қилган одамдур”, — демишлар.

Адоват балоси бизларни нетди, Зидлик қилдук, мол ва давлатлар кетди,
Адоват қилма деб ҳақ бизга айтди. Молдан ўтуб, охир жонларга етди.

НАМИМАТ

Намимат деб сўз юритмак, чақимчиликни айтилур. Наммомлик фасоди ахлоқдан туғуладурган ёмон хулқларнинг биридур. Наммомлик нифоқ ва фасоднинг асоси ўлдиғи учун бу ёмон сифатни ўзига маслак қилган кишилар халқ назарида мунофиқ ед ўлунурлар. Икки мўъмин орасида сўз юрутуб, бирини бирига душман қилуб, икки орага нифоқ ва адоват оташларини солуб, бир-биридан жудо ва хонавайрон қилмакни дилида зарра қадар имон ва инсонияти бор инсонларнинг виждонлари асло қабул қилмаса керак. Баъзи адоват ва хасадчи кишилар бировнинг шаънида йўқ сўзларни ифтиро ва бўҳтон қилуб, ул кишини қадр ва обрўсини тўкмак ва эътибордан тушурмак ниятида ҳар кимга сўзлаб юрурлар. Мундай кишиларни шариятда шаҳодатлари мақбул эмасдур, ҳамда уйдурма сўзларининг ҳақиқати билинуб қолуб, бировга қазиган чуқурларига ўзлари йиқилуб, халқ орасида чақимчилик исми ила ед ўлунуб, тезгина қадр ва эътибордан тушуб қолур. Қалби пок ва виждони саломат ўлан инсон бу каби ҳийла ва тазвирдан тилини тияр. Чунки мундай фасод ахлоқга

мубтало бўлган арбоби нифоқ фақат халқ қошида эмас, жаноби ҳақ назаринда ҳам суюмсиздур.

Наммом ва ғийбатчи кишилар дарахт илдиизига тушган бузоғ-бош каби халқ орасида иттифоқ ва улфатнинг ковокини кемуруб, умумий халқ ва миллатнинг яшамоғи учун лозим бўлган муҳаббат дарахтини смурурлар. Бировни ёмонламак, ёлғон сўйламак, ҳақиқатни беркитмак, мудоҳана йўлига кетмак, шаръан харом бўлган ғийбатни иртикоб қилмак бўладур. Шахсий ғараз ёхуд манфаати шахсияси учун бир кишидан эшитган сўзини ўз мақсадига мувофиқ бир неча турли маънолар ила бузуб сўйламак зўр айб ва гуноҳдур.

Ҳосили калом, ўз жинсига ёмонлик қилмак ва ёмон сўзлар ила ёд қилмакни одат қилган кишилардан қочмак ва ҳазар қилмак лозимдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Асҳобимдан бири иккинчисининг сўзин кетурмасун, зероки, ман Сизга садрим саломат, қалбим роҳат ўлдугим ҳолда учрамакни суярам”. — демишлар.

Ҳукамолардан бири: “Мол ва ашё ўғриларида кўпроқ одамлар орасидан дўстлик, улфат, муҳаббатни ўғирлайдурган одамлардан сақланмак лозимдур”, — демиш.

БАЙТ

Чақимчилар бузар улфат ҳисорин,	Ёмон тил минг тилим бўлғони яхши,
Нифоқа ўғратур миллатни корин.	Сочар уммат аро кишу ниқорин.
Чақимчи тил ёмон аждар тилидан,	Ёмон тил соҳибининг душманидур,
Солур жонга аламлик заҳри морин.	Йўқотгай шаъну шавкат элиборин.

ҒИЙБАТ

Ғийбат деб бир кишининг камчилик ва қусурини орқасидан сўйламакни айтилуб. Ғийбатни сўйламак ҳаром ўлдиғи каби эдитмак ҳам ҳаромдур. Киши ўз нафсига лаззат умиди ила бировни ғийбат қилуб, этини чайнамак гуноҳ ҳам инсоният номина ярашмаган энг ёмон ахлоқи замималардандур.

Инсон бошқа гуноҳларни нафсининг лаззати учун қиладур. Аммо ғийбат соҳибни лаззат ўрнига ўз бошига ёки бир бошқа кишининг бошига бир бало ҳозирлайдур. Чунки сўз боруб ғийбат қилинмиш кишининг қулоғига етар. Ғазаб қони ҳаракатга кирар. Ғийбатчидан ўч олмак фурсатини пойлар. Шундай қилуб, ғийбат соясига икки мусулмон орасига зўр душманлик тушар. Охири ўлмулгача боруб тиралур. Шул тариқа ғийбатдан туғулган адоват чўзулмақча оид бўлуб, душманлик зўрауб, ўз ораларидаги хусусий жанжаллар ила азиз умрларини уздируб, умумий халқ фойдаси учун ишланадурган миллий ишлардан маҳрум бўлмаклари ила баробар аҳолининг орасидан иттифоқнинг йўқолувига сабаб бўлурлар.

Алҳосил, қайси бир миллатнинг орасида бирлик кўтарилуб,

нифоқ ва адоват ҳукм сурган бўлса, ул қавмнинг инқироз дунёсига юзланганлиғи тарих саҳифаларидан маълумдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ғийбатдан сақланингиз, ғийбат зинодан ҳам ёмонроқдур”, — демишлар.

Агар журму гунаҳ бўлсун десанг оз, Қулоққа пахта тиқ, ғийбат эшитма,
Тилингни сақла ғийбатдан қишу ез. Шикоятчи кишига бўлма дамсоз.

ҲАҚОРАТ

Ҳақорат деб бир кишининг нафсига, иффатига тегадурган сўзлар ила қадр ва эътиборини тушурмак ниятида ёмон муомала қилмакни айтулур. Уламолар диний китобларда: “ташбиҳи зино гуноҳи кабирадур, - бировни ҳақорат қилиш улуғ гуноҳлардандур”, — демишлар. Лекин бизларнинг орамизда хотун, қизга борушуб, бир-биримизни ҳақорат қилмак одат ҳукмига кирмишдур. Бунинг сабаби ахлоқсизлик, гуноҳ ва савобни фарқ қилмағонимизнинг самарасидур. Ҳақорат таҳқир қилинган кишининг дилига ўрнашуб, шундай ёмон жароҳатларни очурки, фурсатни ғанимат топуб ўч ва интиқом олмагунча тузалмайду. Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Икки одам бир-бирини сўкса, гуноҳ бошловчига бўлур. Магар қарши бўлган киши ортуқ кетса, ҳар иккиси ҳам гуноҳда ўртоқ бўлулар. Яна мўъмин қариндошини сўкмак фосиқлик, онлар ила урушмак куфрдур”, — демишлар. Шул хусусда Мирзо Бедил:

Зи ҳарфи но мулобим заҳмат дилҳо машав Бедил,
Ки ҳар жо жинси санги ҳаст, бошад душмани айно

Таржимаси:

Ёмон сўзлар илан дилларга заҳмат бермагил Бедил,
Не ерда тошни жинси бўлса, бўлғай шишага душман, деб

инсонларнинг дилини шишага, ҳақорат ва ёмон сўзларни тошга ташбиҳ қилуб, ёмон сўз кишининг шиша каби нозук дилини парча-парча қиладур, — демишлар.

ҚАРИМТАЛИК ДУНЁДУР.

Мол ва дунёга мағрур бўлуб, ҳар кимга ҳақорат кўз ила қараган кишилар тезгина ўзлари ҳам хор ва ҳақоратга дучор бўлулар. Ҳақорат ва бировни хўрламак сўз ва иш ила ўлдиғи каби қалам ва ёзув ила ҳам бўладур. Баъзи адаб ва тарбиядан маҳрум муҳаррир ва шоирлар бўладурки, дилларига келган нарсаларни қайтармасдан, ахлоқ ва адабни риоя қилмасдан, халқдан ибo қилмасдан, бачча ва жувонлар шаънига мувашшаҳми, ёки бир мўъмин биродарларининг ҳақида ҳажв ва истеҳзоми ёзуб,

матбуот ва адабиёт дунёсини ифлос ва мулаваас қилмак ила баробар ўзларига ҳамсуҳбат бўладурган ёшларнинг ахлоқини бузулмағига сабаб ва намуна бўлулар.

Кўп ўтурма ёмоннинг суҳбатига,
Пок бўлсанг, сени қилтур ифлос.
Кур, нечук офтоб равшандур,
Хира қилса, булут кўруб бўлмас.

ЖИБОНАТ

Жибонат деб қўрқоқ ва юраксизликни айтилуру. Қўрқоқ кишилар ваҳм ва ҳаёт асири бўлуб, бир ишни ишламакга жасорат қилолмаслар. Қўрқоқлик энг ёмон хулқларнинг биридур. Чунки қўрқоқ кишиларнинг сўз ва ваъдаларига ишонуб бўлмагани каби йўл ва сафарда ҳам ҳамроҳ бўлмак хатодур. Зероки, юраксиз кишиларда сабр ва сабот, журъат ва матонат каби яхши сифатлар бўлмайдуру.

Қўрқоқликнинг боши тарбиясизлик ўлдиғи каби охири ўлумдуру. Бирдан бир нарсадан қўрқуб, юраги ёрилуб, ўлуб қолган қўрқоқлар ҳам бўладуру. Шул хусусга биз туркистонликлар ҳеч аҳамият бермаймиз. Болаларимизни яхши тарбия қилмаймиз, “ана, ола бўжи келвотти” деб қўрқоқ ва юраксиз қилиб ўтирамиз. Шунинг учун бизларнинг болаларимиз ҳеч нарсага жасорат қилолмайдуруган, кеч бўлса уйдан эшикка чиқолмайдуруган, ҳатто ўзининг соясидан қўрқадурган юраксиз бўлуб ўсадуру. Булар киши бўлганда ҳам фойдали ишларни ишловдан маҳрум бўлуб, фақир ва муҳтожликда қолурулар. Бас, қўрқоқлик соясида ўзларига энг бўлмаган юраксиз кишилардан миллатга бўй бўлолмасликлари табиийдуру. Расули акрам набийий муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Дунёлар йиғдуруб, оҳвоҳ чекдуруб қайғуга соладуруган бахиллик каби юраги ёрилуру даражада қўрқоқлик каби эр кишида бўлган сифатларнинг ёмони йўқдуру, яна қўрқоқ савдогар ҳар замон фойдадан маҳрум бўлуру. Жасоратли, баҳодир савдогарларнинг доимо ризқи ортар”, — демишлар.

ҲАСАД

Ҳасад деб бир одамга жаноби ҳақ тарафиндан берилган неъмат ва давлатнинг заволини тиламакни айтилуру. Ғийбат, бўҳтон, суъизан каби ёмон хулқлар ҳасаддан туғилуру.

Ҳасад ахлоқи замималарнинг энг зарарлиғидуру. Жаноби ҳақ Қуръони каримда “Ва мин шарри ҳосиден изо ҳасад” деб ҳосиднинг шарриндан ўзига сигинмоқни амр этмишдиру. Ҳукамолар ҳасадни оташга ўхшатмишлар. “Оташ ўзидан-ўзи ёнуб кул бўлгани каби ҳасадларнинг жасади ҳасад ўти ила эруб, маҳв ва барбод бўлуру”, — демишлар. Ҳасаднинг ёмонлигининг сабаби аллоҳ таолога қаршў эътироз ўлдиғиндандуру. Зероки, ҳасаднинг

“Оҳ! фалончининг мол ва давлати, иззат ва саодати манда бўлса, роҳат ва сафони ман сурсам эди” зимниндаги хаёлотни ҳарисонаси жаноби ҳақнинг ўлчаб берган ризқига қаноатсизлигининг нишонасидур. Ҳолбуки, жаноби ҳақ бир неъматни бировга абас ва бекорга ихсон қилмайдур. Бунинг сир ва ҳикмати ўзининг илми азалийсига маълум шайлардандур. Банда ҳасад қилгани ила йўқ, ёрдам қилгани ила бор қилолмайдур.

Алҳосил, ҳасуд доимо яъс ва ҳасрат орасида умргузаронлиг қилур. Қанча мол ва дунёга молик бўлса, яна ҳасадиндан фароғат ва роҳат юзини кўрмасдан дунёдан кетар. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Мўмин ғибта қилур, мунофиқ эса ҳасад қилур”, — демишлар.

Ғибта деб бир одамнинг даража ва молини заволини орзу қилмай “, кошки мен ҳам шундай бўлсам эди” орзусида бўлмоқни айтилур. Ғибта эса мазмум эмас, мамдуҳ бир сифатдур.

Инсон дунёда яхши ишларга ғибта қилуб, ўрناق олуб, ўзини саодати абадияга эришдиур. Ҳазрати Али: “Ҳасад ҳосиднинг адоватиндан, кибр ва шақоватиндан пайдо бўладурган ахлоқи замимадур. Шунинг учун ҳасуд доимо азоби руҳоний ичинда яшар. Бир кишининг саодатини кўрган замон ҳасад оташига ёнар. Ҳосидга мундан қаттиғ жазо бўлурми?”, — демишлар.

Суқрот ҳаким: “Ҳасадчи киши бир он ва бир замон роҳат ва фароғат юзини кўрмас. Дунёда қанча меҳнат ва мусибат бўлса, барчаси ул бечорани ўраб олмишдур”, — демиш.

Арасту ҳаким: “Дунёда ҳаммадан ҳосиднинг юки оғирдур, чунки ул бечора бутун дунёдаги шод ва масрур одамларнинг қайғуларини ўз устига юклаб юрадур”, — демиш. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳасад қилувчилар, сўз юритувчилар, ғайбдан хабар бергувчилар мандан, ман ҳам онлардан эмасман”, — демишлар.

БАЙТ

Бутун бўлмас ҳасуднинг парча нони,
 Куяр ҳосидни доим жисму жони.
 Ҳасадчи хоҳ фақир ўлсун ва ё бой,
 Ҳасад норида ёнғай устухони.
 Очар доим куюб мақсуда ҳосид,
 Чиқар тандан азиз руҳи равони.

КИЗБ

Кизб деб ёлғон сўзни айтилур. Ёлғончи кишиларни каззоб дейилур. Пайғамбаримиз: “Ал каззобу ло уммати” — ёлғончи менинг умматимдан эмасдур”, — демишлар. Жаноби ҳақ Қуръони каримда: “кизбни имони йўқ кишилар сўйларлар”, — демишдур. Оқил ва диёнатли кишиларга ёлғон сўзлардан тилларини

сақламак ила баробар, авлодларини ёлғонга одат қилдурмасдан тарбия қилмакларни энг муқаддас вазифайи инсонияларидур.

Баъзи ўғрилиқка одат қилган ўғрилар бўлур эмишки, бировнинг молини ўғирламоқға қодир бўлмасалар, ўз молларини ўғирлар эмишлар. Шунга ўхшаш ёшлиқдан ёлғонга хўй қилган ва ёлғондан лаззат олган кишилар бировни алдамак гуноҳлигини билсалар ҳам “тарки одат амри маҳол” мафҳуминча тилларини ёлғондан тиёлмаслар.

Баъзи вақтларда ўз оилаларини ҳам вайрон ва паришон қилмакдан тортинмаслар. Ҳеч бўлмаса наммомлик ва мудоҳана йўлларига икки мўъмин орасига нифоқ ва адоват солуб, ҳатто бутун бир оиланинг бузулишига сабаб бўлурлар.

Расули акрам набийи муҳтарам саллаллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ёлғондан сақланингиз, чунки ёлғон имондан йироқдур”, — демишлар. Пайғамбаримиз фақат уч ерда ёлғоннинг мубоҳлигини баён қилуб, “бири муҳораба замонида, иккинчиси эр ва хотунни ризо қилмоқда, учинчи икки мўъмин орасини тузатмакда ёлғон сўйлов жоиздур”, — демишлар.

БАЙТ

Агар қилса киши ёлғонга одат,
Разолатда яшаб чекгай надомат.
Халойиқ ичра бўлмас эътибори,
Тегар бошига чуқ санги маломат.
Кимнинг бўлса агар ёлғончи исми,
Бу исми ўзга бўлмас то қиёмат.
Ишонмас эл ёлғончининг сўзига,
Агар бўлса сўзи кашфу каромат.

НИФОҚ

Нифоқ деб кишининг олдида бир хил, орқасидан бошқа хил сўзланадурган сўзни айтулур. Мундай сўзларни сўзловчи икки юзлама кишиларни мунофиқ дейилур. Баъзи ҳийлакор, кўрнамак, ёлғончи мунофиқлар бўлурки, манфаати шахсиялари учун сизни қурбон қилур. Ош ва нонингизни емак учун олдингизда изҳори дўстлик ва миннатдорлик қилуб орқангиздан сирру асрорингизни душманларингизга элтуб, ғийбат ва шикоятингизни қилуб, алардан ҳам ўз нафсига бир ҳисса чиқарур. Мундай мунофиқлар дўстлик ва иттифоқнинг душмани ўлдиғиндан дунёда иззат, охиратда роҳат юзини кўрмаслар. Ҳар вақт инсонлар орасида тўғри сўзлик, оқ кўнгиллик яхши кишилар ўлдиғи каби мунофиқ, икки юзлик кишиларнинг бўлиши табиийдур. Шунинг учун ҳар ҳолда ақл ва тажриба соясида эҳтиёт узра ҳаракат қилмак, оқ ила қорани, яхши ила ёмонни, дўст ила душманни аюрмак, қалби пок, хулқи тоза, ахлоқи яхши кишилар ила ҳамнишин бўлмак, икки юзлама, ахлоқсиз, харом-харишни фарқ қилмайдурган мунофиқлардан ҳазар қилмак ва жирканмак лозимдур.

Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Биродам икки юзлик бўлса, қиёмат кунинда тили ўтдан бўлур”, яна “қайси киши мусулмонлар орасига жудолиғ солса, биздан эмасдур”, — демишлар.

БАЙТ

Мунофиқ ёд ўлунса исми покнинг,
 Жаҳон бўлгай жаҳим ҳавлнокиг.
 Ҳаётинг ранжишу кулфатда барбод,
 Тузалмас то қиёмат бағри чокинг.
 Кезарсан дарбадар гурбат чекиб зор,
 Белингда етмагай асло этокинг.

ТАМА

Тама деб бировдан бир нарса умидвор бўлмакка айтилуру. Аъзо ва жавоҳирлари саломат, куч ва қувватлик кишиларга тама қилмак ҳаром, ожиз ва нотавон, кучсиз кишиларга мубоҳдур.

Тама балосига гирифтор бўлган кишиларда номус ва ҳаё деган яхши сифатлар бўлмайдур. Ҳозирги замонда орамизда тама нони билан қорин тўйғузадурган кишиларнинг ҳисоби йўқдур. Агар буларнинг биридан: “биродар сени оёқ-қўлинг бутун, танинг соғ, тама қилмак сенга ҳаром эмасми?”, - деб савол қилинса, “қандай қилай, ота-бобомнинг касби тиланчилик эди, мен ҳам тама орқасидан овқат қилурман”, - деб тамани касбга иснод беруб, турлук-турлук баҳоналар баён қилур. Шариатда мундай кишиларга тама орқасидан касб қилмаклари мамнӯъдир. Алҳосил, тама нони ила суяги қотган, иш ва касбга бўйин қўймай, дангаса ва ялқовликка ўрганган ва одат қилган кишиларнинг ўзларидан яхшилиқ умиди ўлмадиғи каби болаларидан ҳам яхшилиқ кўруб бўлмайдур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Киши қўлинда бўлган нарсага қизиқма! Тамадан сақлан! Зероки, тама ўзи ҳозир бир фақрдур. Намозингни адо қил! Сўнгиндан узр истарга тўғри келадурган ишлардан сақлан”, — демишлар.

БАЙТ

Бўлмагин мубтало дучор тама,
 Айлар инсонни хору зор тама.
 Йўқ қилуб ҳиммату қаноатни,
 Оладур олдан ихтиёр тама
 Нони миннат учун эгур бўйининг.
 Қиладур кўзни интизор тама.
 Юздан откай ҳаёу шармингни,
 Ғайратинг куйдурар нори тама.
 Ҳирси дунё қилади Қорундек,
 Ҳотам исминг ютар мори тама.

ЗУЛМ

Зулм деб бировнинг жонига ёки молига зарар еткурмакни

айтилуру. Жаноби ҳақ бутун ер юзидаги инсонларни ҳуқуқда му-совий - баробар қилуб яратмишдур. Мансаб ва давлатга, куч ва қувватга мағрур бўлуб, бировнинг ҳақиға таарруз ва тажовуз қилмак зулмдур.

Катталикнинг иззати зулм ва тааддида эмас, шафқат ва марҳаматдадур. Кичикликнинг лаззати нафрат ва қаршуликда эмас, садоқат ва ҳурматдадур. Шул хусусда Шайх Саъдий:

Ғами зери дастон бэхўр, зинҳор,
Ғэтарс аз забардастийэ рузгор.

Таржимаси:

Қувватсизлар гамин сб юр ҳамиша.
Қувватликлардан этгил хавф пеша.

деб кичикларни иззат қил, катталарни ҳурмат қил, маолиндаги ҳикмат ва ибратлик шеъри балиғасини сўйламишлар.

Дунёда мазлумнинг оҳидан ўткур нарса йўқдур. Мазлумнинг дуоси ижобатга яқиндур. Қўрқмак ва ҳазар қилмак лозимдур. Боболаримиз: “пичоқни ўзингга, оғримаса, бошқага ур”, — демишлар.

Бир киши зулмнинг ёмонлигини билмак учун бошқа бир одам тарафидан ўз нафсига қилинса, чекадурган азобини ўйласа, ёмон фанолиги очиқ маълум бўладур. Ўткан замонлардаги ҳукуматларнинг барпоси адолат ила пойдор ўлдиғи каби, инқироз ва барбоди ҳам зулм ила пойтахтга етуб ва ул золим ҳукуматларнинг тарих саҳифаларида фақат исмлари қолганлиги ҳамманинг маълумидур. Расули акрам набиййи муҳтарам сал-лоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй бандалар! Аллоҳдан қўрқингиз, Аллоҳни исми ила онт ичаманки, бир мўъмин бир мўъминга зулм қилса, Аллоҳ таоло қиёмат кунда ул одамдан ўч олур”, — демишлар.

БАЙТ

Адолат оби ҳаёту, ситам эрур зулумот,
Бу зулмат ичра киранларга йўқ ҳаёту нажот.
Ҳазон замони келса, гулистон йўқ улгандек,
На ерда ҳукм суар зулм, маҳв улур баракот.
Харобазора дўнур зулм айла биллодбод,
Яшар у манзили вайронада бойқуш, ҳашарот.
Агарчи шоҳу гадо иккиси олур бир гўр,
Кафандан ўзгаға етмас бутун кучу ҳаракот.
Ўзингдан ожизу кучсизлара ситам қилма,
Кимки золим эрур, кўрмагай улур даражот.
Ҳазар қил оҳидан, афгонидан у мазлуминг,
Бир оҳ бирла солур бошингта бутун арасот.
Худони ёдида бул, бўлмагил дил озори,
Айлан Аллоҳингга, Ҳижрон, талаб қилуб ҳожот.

Котиб:

Абдулманнон ибн Абдулмажид

БИР ИККИ СЎЗ

Бан бу асари ночизонами бир неча муаллим биродаларимнинг илтижолари ила ёзмоқ ва нашр қилмоқға ғайрат ва жасорат қилмиш эдим. Алҳамдулилло вал минна иккинчи таъбинада муваффақ ўлдум.

Чунки Туркистон мактабларида ўз шевамизда ёзилмиш мукамал “Ахлоқ” китобининг йўқлиғи афроди миллатнинг шундай бир асарга ташна ва муҳтож эканлиғи ўзум муаллимлар жумласидан ўлдиғимдан манга ҳам очиқ маълум ўлди. Шунинг учун кўп вақтлар тажриба сўниши адиби муҳтарам шайх Саъдий усулида ёзмоқни, гарчи оғир иш бўлса ҳам, ўзимга муқаддас бир вазифа адо қилароқ бу камчиликни орадан кўтармакни муносиб кўрдим.

Ва шул мақсадга мабни ҳар бир сўзнинг охирига, икки-уч банд шеър ҳам ёздим ва бу ёзган шеъримнинг орасида баъзи арабий, форсий шеърларнинг таржима ва мазмуни ҳам кўрилуру.

Маорифпарвар муаллим биродарларим мени бу асари ожизонамни илтифотсиз қолдурмай, бу хизмати ночизонамни кўздан кечуруб ва бундан сўнг ҳам баним қаламим ила нашр ўлинажақ китобларни лутфан майдони таълима қўймоқ ила баробар табиий ўлан нуқсонларини танбеҳ ва танқид қилмакда ҳиммати маорифпарвароналарини бандадан дариг тутмасалар эди

Тошканд, Абдулла Авлоний
Тахаллус “Ҳижрон”.

ЛУФАТ

А

- Абас - фойдасиз, ўринсиз.
 Адоват - душманлик, кек.
 Ажз - кучсизлик, иқтидорсизлик.
 Амал - 1) иш, ҳаракат, 2) мансаб.
 Амора - амр этувчи, қистовчи, буюрувчи.
 Анонийят - манманлик, гурур, худбинлик.
 Арасот - майдонлар, саҳнлар (бирлиги - арса).
 Атолат - мутаассиблик, мўртлик, бўшлик.
 Афв - кечириш.
 Афрод - яккалар, ёлғизлар (бирлиги - фард).
 Афъи - заҳарли.
 Афъол - ҳаракатлар, қилиқлар (бирлиги - феъл).
 Аъмо - кўр, суқир.
 Аъмол - амаллар, ишлар (бирлиги - амал).
 Ақсом - қисмлар.
 Аҳком - ҳукмлар, фармонлар.

Б

- Баид - йироқ, узоқ.
 Балиг - нафис, силлиқ.
 Балоҳат - аҳмоқлик, разиллик.
 Барбод - елга, ҳавога совурмоқ.
 Басит - солда, оддий.
 Бебок - бепарво, ҳаёсиз, бевош.
 Бухл - бахиллик, қизганчиқлик.
 Буъз - кийна, кек, гина, душманлик.

В

- Вифор - огирлик, чидам, улуғворлик.
 Вожиб - бажарилиши зарур, мажбурий.
 Воқиф - хабардор, билувчи.
 Вуқур - чидамлилиқ, бардошлилик.

Г

- Гўша - бурчак, хилват, чекка жой.
 Гўшанишин - хилватга кирувчи.

Д

- Даражот - даражалар, мартабалар (бирлиги - даража).
 Дароз - узум.
 Даст - қўл.
 Дафъ - қайтариш, рад этиш.
 Даҳр - дунё, олам.
 Дигар - бошқа.
 Диёнат - 1) софлик, тўғрилиқ, 2) диндорлик.
 Дор - уй.

Ж

- Жавориҳ - бадан аъзолари: қўл, оёқ, кўз, қулоқ каби.
 Жамол - гўзаллик, ҳусн.
 Жаҳд - тиришиш, астойдил ҳаракат қилиш.
 Жаҳим - жаҳаннам, дўзаҳ.
 Жаҳл - билмаслик, билимсизлик, нодонлик.
 Жаҳолат - жоҳиллик, нодонлик.
 Жибонат - қўрқоқлик, қатъиятсизлик
 Жидд - тиришиш, саъй, чолишиш.
 Жинон - жаннатлар (бирлиги - жаннат).
 Жовидон - абадий, доимий, мангу.
 Журм - гуноҳ, жиноят.

З

- Забон - тил.
 Забт - қўлга олиш, эгаллаш.
 Завол - йўқ бўлиш, сўниш, ботиш.
 Зако - заҳилилик, тез тушуна олишлиқ, зийраклик.

Залил - хор, фақир, тубан.
 Залиллик - хорлик, ҳақирлик.
 Замима - ёмон, ёмонлашга лойиқ, ахлоқи замима - ёмон хулқлар, ярамас одатлар.
 Зероки - чунки.
 Зи - тирик, жонли.
 Зидд - қарши, қарама-қарши.
 Зиरोат - экин, экиш, деҳқончилик.
 Зойеъ - йўқолган, нобуд бўлган.
 Зокир - ёд қилувчи, тилга олувчи.
 Зоҳир - кўриниб турган, ошкор.
 Зоҳиран - юзада, кўринишда.
 Зулумот - зулматлар, қоронғуликлар (бирлиги - зулмат).

И

Ийзо - озор бериш, уялтириш..
 Имон - ишонч, эътиқод.
 Иноят - меҳрибончилик, марҳамат.
 Инс - инсон, киши, одам жинси.
 Инқироз - ботиш, орқага кетиш, татомом бўлиш.
 Иода - қайтиш.
 Иртиқоб - киришиш, бирор жиноий ишга киришиш.
 Ислоҳ - тузатиш.
 Истиқомат - тургунлик, соғлик, ишга чидамлилики.
 Истиҳбоб - севиш, маъқуллаш.
 Итоат - бўйсунуш.
 Ифрот - ошириш, ҳаддан ошиш.
 Ифтиро - бўҳтон, тухмат.
 Ифтихор - фахрланиш, мақтаниш.
 Иффат - поклик, тозаллик, номус, ёмонликдан сақланиш.
 Ихтироъ - янгилик яратиш, ўйлаб чиқариш.
 Иътироз - қаршилики, келишмаслик
 Иқтидор - ҳодир бўлиш, қудрат.
 Ихтироз - сақланиш, эқтиётланиш.

К

Кабир - катта, улуг, қудратли.
 Кавнайн - икки дунё.
 Каззоб - ёлгончи.
 Калима - сўз, нутқ.
 Калом - сўз, гап, нутқ.
 Камол - тўлалик, мухаммаллик, таллант.
 Карон - чет, чегара, қирроқ.

Кас - киши, шахс.
 Касир - кўп, мўл.
 Касолат - сустлик, бўшашганлик.
 Кашф - очиш, топиш.
 Кизб - ёлгон.
 Кин душманлик, кўролмаслик.
 Ком - тилак, мақсад.
 Кор - иш, меҳнат.
 Қўшиш - ҳаракат, саъй, тиришиш.

Л

Лафз - оғзаки сўз, ифода.
 Лаъл - қизил рангли тош, қизил лаб.
 Лаҳжа - шева.
 Лисон - тил
 Лобуд - мажбурий.
 Лутф - мулоимлик, раҳмдиллик, марҳамат.

М

Мабно - асос, ўзак, пойдевор.
 Мавт - ўлиш, вафот этиш.
 Мазийят - ортиқлик, зиёдлик.
 Мазмум - ёмонланган, нафратли, ёмон
 Мазҳаб - йўл, таълимот, маслак,
 Малак - фаришта.
 Маломат - айблаш, ёмонлаш.
 Мамдуҳ - мақтовли, мақташга лойиқ.
 Мамнуъ - ман этилган, таъқиқланган
 Мамот - ўлим, вафот.
 Масмум - заҳарланган.
 Масрур - хурсанд, шод.
 Масъуд - бахтли, саодатли.
 Матин - мустақкам, пухта.
 Матонат - қатъият, бардошлик, чидам.
 Мафҳум - фаҳмланган, тушуниланган, тушунча.
 Машруъ - 1) қонуний, рухсат этилган,
 2) бошланиш.
 Маърифат - билиш, билим.
 Маъсият - гуноҳ, исён.
 Мақбул - ёқимли, гўзал, маъқулланган.
 Мақол - сўз, нутқ.
 Маҳв - йўқолиш, битиш.
 Маҳд - бешик.
 Маҳкум - ҳукм қилинган.
 Молоъни - маъносиз, мазмунсиз.
 Мор - илон.
 Мубоҳ - рухсат этилган иш.

Муваддат - дўстлик, ўртоқлик.
 Мудоҳана - хушомадгўйлик, лаган-бардорлик.
 Мукаллиф - 1) таклиф этилган, 2) бурчдор.
 Мулаввас - ифлосланган, палид, мурдор.
 Мунис - дўст, ўртоқ.
 Мунислик - дўстлик, ўртоқлик.
 Мунофиқ - иккиюзламачи, орага ни-фоқ солувчи.
 Мураббий - тарбиячи.
 Мурид - 1) талаб этувчи, истовчи, 2) эргашувчи.
 Мурофия - тортиш.
 Мурувват - 1) мардлик, жасурлик, 2) саҳийлик.
 Муршид - тўғри йўлга солувчи, йўл кўрсатувчи.
 Мусаммо - номланувчи, аталувчи.
 Мусаҳҳар - фатҳ этилган, бўйсундирилган.
 Мусибат - қийинчилик, огирчилик.
 Мусовий - тенг, баробар.
 Мусовот - тенглик, баробарлик.
 Мусоҳиб - ҳамсуҳбат, дўст, улфат.
 Мутафаккир - узоқ ўйловчи, кенг фикрли.
 Мухоласат - сачимийлик, самимият.
 Мушоҳада - кўз билан кўриш, кўздан кечириниш.
 Муштарак - умумий, ўрғадаги.
 Муқалдас - пок, тоза, нуқсонсиз.
 Муқабала - қарши келиш, қарши чиқиш.
 Муҳиб - севувчи, дўст тутувчи.
 Муҳокама - ҳукм қилиш, бир фикрга келиш.
 Муҳораба - уруш, жанг.
 Муҳтарам - ҳурматли, азиз.
 Муҳташам - ҳашаматли, ҳайбатли

Н

Надомат - пушоймон қилиш, афсусланиш.
 Назар - қараш, кўриш.
 Назари ибрат - ибрат кўзи.
 Назокат - нозиклик, адаб, тарбия.
 Назофат - тозалик, поклик, озодалик.
 Назоҳат - софлик, тозалик, нуқсонсиз.
 Намимат - чақимчилик.

Наммом - чақимчи.
 Нафсоният - ўз шахсиятига берилиш, ўз нафсига тортиш.
 Наҳй - қайтариш, ман қилиш, тақиқлаш.
 Нифоқ - келишмовчилик, мунофиқлик.
 Ниқор - гина, душманлик, кек.
 Нор - ўт, олов.

О

Одоб - юриш-туришдаги яхшиликлар (бирлиги - адаб).
 Олам - асбоб, қурол (кўпчилиги - олот).
 Ориф - билувчи, маърифатли, доно.
 Осий - гуноҳкор, исёнкор, гумроҳ.
 Осор - белгилар, нишонлар (бирлиги - асар).
 Осуда - тинч, ташвишсиз.
 Оташ - ўт, олов.
 Офият - соғлиқ, тинчлик.
 Оқибат - охир, сўнг, натижа.

Р

Ражо - умид, тилак.
 Раззоқ - ризқ берувчи, тўйдирувчи, худо.
 Разолат - пасткашлик, тубанлик.
 Ранж - машаққат, меҳнат.
 Раховат - дангаса, танпарвар, ишەкмас.
 Рақобат - қарама-қаршилик, мусобақа.
 Раҳнамо - йўл кўрсатувчи.
 Риёзат - қийналиш, машаққатланиш.
 Риоят - эътиборга олиш.

С

Садоқат - дўстлик.
 Сайид - 1) бошлиқ, етакчи, 2) пайгамбар авлоди.
 Самара - 1) мева, 2) натижа.
 Саодат - бахт.
 Сарват - бойлик.
 Сафолат - пасткашлик, хасислик.
 Сафоҳат - ақлсизлик, нодонлик, аблаҳлик.
 Саховат - саҳийлик, қўли очиқлик.
 Сатъ - ҳаракат, тиришиш, уриниш.
 Саҳв - хато, янглиш.

Силоҳ - қурол, аслаҳа.
 Сироят - юқиш, таъсир қилмоқ.
 Собир - сабрли, сабр қилувчи.
 Соил - суровчи, тиловчи.
 Сурфа - йўтал, кўкйўтал.
 Суъизан - биров ҳақида ёмон фикр қилмоқ, ҳақорат, қасд.

Т

Таадди - зулм қилиш, эзиш.
 Тааййиш - шодлик, ҳаётдан роҳатланиш.
 Таарруз - қаршилик кўрсатиш.
 Таассуб - фанатизм, шовинизм.
 Тавозуъ - алаблилик, ўзини паст тутиш.
 Таяфиқ - ёрдам, мадал.
 Тадови - даволаш.
 Тажовуз - ўтиш, чегарадан утиш.
 Тазвир - фириб, алдаш.
 Такфир - кофир (ишонмончи) деб ҳукм қилиш.
 Талх - аччиқ.
 Тама - очкўзлик, қизганчиқлик.
 Таоли - юксаклик, кўтарилиш.
 Тараддуд - иккиланиш.
 Тафрит - ишга суштлик билан қараш.
 Ташбиҳ - ўхшатиш.
 Таҳлид - қўрқитиш, дўқ қилиш.
 Таҳлика - хавф, хатар.
 Тибб - медицина, табиблик илми.
 Тижорат - савдогарчилик.

У

Убудият - бандалик, қуллик.
 Узр - 1) кечирим, 2) баҳона, сабаб.
 Уламо - олимлар (бирлиги олим).
 Улвийят - баланд мартабалик, юқорилик.
 Улувийя - улуғлик, олий даражали.
 Улвийят - юксаклик, улуғлик.
 Умрон - обод, ободончилик.
 Уламо - олимлар (бирлиги - олим).
 Ўмнат - кишилар тўдаси, бир пайғамбарга тобе кишилар.
 Уммуд - хабоис - ёмонликларнинг онаси.
 Умрон - ободонгарчилик.
 Умур - ишлар (бирлиги - амр).
 Уқубат - азоб, қийинчилик.
 Уҳда - 1) мажбурият, 2) жавобгарлик.

Ф

Фано - тугалиш, йўқ бўлиш, ўлиш.
 Фарғ - ортиқлик, чексизлик.
 Фасод - бузиллиш, бузуқлик.
 Фасоҳат - сўзнинг равшан, ёқимли бўлиши, чиройли услуб.
 Фатво - шариат қонунларига доир бериладиган йўл-йўриқ, кўрсатма.
 Фатонат - ўткир зеҳн, зийраклик, тез фаҳмлик.
 Фатҳ - 1) очини, 2) забт этиш, қўлга киригиш.
 Фақир - камбағал, қаншоқ.
 Фидо - қурбон қилмоқ, бағишламоқ.
 Фисқ - бу - бузуқлик, ахлоқсизлик.
 Фиқҳ - диний қоидаларга доир ҳуқуқ илми.
 Фосид - бузуқ ишлар билан шуғулланувчи, фасодчи.
 Фоҳиш - ёмон ишлар қилувчи, алабсиз.

Х

Халлоқ - яратувчи, худо.
 Хам - эгилган, букнлган.
 Хандон - кулувчи, шод, хурсанд.
 Харж - чиқим, сарф.
 Хасосат - тама қилиш, пасткашлик.
 Хаста - касал, бемор.
 Хилват - холи, кимсасиз тинч жой.
 Хилоф - тесқари, зид, ҳақиқатга қарши.
 Хирад - ақл, хуш.
 Хирадманд - ақлли, доно, билимдон.
 Хок - тупроқ.
 Хоксор - тубан, паст.
 Холик - яратувчи, худо.
 Хор - тикан.
 Худбин - такаббур, бошқаларни назарига илмовчи.
 Хун - қон.
 Хурхоро - уйдирма, асоссиз гаплар.
 Хуррам - шод, хурсанд.
 Хусумат - жанжал, душманлик, зиддият.
 Хуш - яхши, маъқул.

Ч

Чарх - 1) айланиш, 2) кўк, осмон, дунё

Чашм - кўз. чашми ибрат - ибрат кўзи.
 Чолишмоқ - ишламоқ, меҳнат қил
 моқ.
 Чоҳ - чуқур, қудуқ, зиндон.
 Чуз - бойўғли, бойқуш.
 Чўх - кўп.

Ш

Шаб - тун, кеча.
 Шажийъ - ботир, жасур, шижоатли.
 Шафоат - восита бўлиш, воситачи-
 лик.
 Шақоват - бахтсизлик, ярамаслик,
 ёмонлик.
 Шаҳодат - гувоҳлик.
 Шиддат - қаттиқлик, оғирлик.
 Шижоат - ботирлик, довюраклилик.
 Шикаста - синиқ, кўнгли озор топган.
 Шом - кечқурун, қоронгулик.
 Шомил - ёйилган, ёймоқ, умумга те-
 гишли.

Я

Яъс - маъюслик, умидсизлик, қайғу.

Қ

Қабоҳат - қабиҳлик, ёмонлик.
 Қавл - гап, сўз.
 Қалб - юрак, дил.
 Қаноат - сабрлилик, чидам.
 Қаробат - яқинлик, қариндошлик.
 Қироат - ўқиш.

Қотил - ўлдирувчи.
 Қувват - куч, қувват.

Ғ

Ғаний - бой, бадавлат.
 Ғариб - кимсасиз, мусофир.
 Ғибта - орзу, орзу қилмақ.

Ҳ

Ҳавлноқ - қўрқинчли, дақшатли.
 Ҳадис - сўз, гап.
 Ҳаё - уят, шарм, ор, номус, адаб.
 Ҳалим - юмшоқ табиатлилик, мулой-
 имлик.
 Ҳамоқат - аҳмоқлик.
 Ҳандаса - геометрия.
 Ҳарисона - очкўзларча, тамакорона.
 Ҳасад - кўролмастик, қизганиш.
 Ҳасана - яхши, гўзал, чиройли.
 Ҳасосат - ҳушёрлик, зийраклик.
 Ҳасуд - ҳасадчи, кўролмовчи.
 Ҳақорат - таҳқирлаш, сўкиш.
 Ҳиддат - тезлик, ўткирлик.
 Ҳикмат - фалсафа, донолик.
 Ҳилм - юмшоқлик, мулойимлик,
 ювошлик.
 Ҳисор - қўрғон, қалъа.
 Ҳифз - сақлаш, қўриқлаш.
 Хубб - севиш.
 Ҳукамо - ҳакимлар, донишмандлар,
 табиблар (бирлиги - ҳаким).
 Ҳусуд - ҳасадчи, ҳасад қилувчи.
 Ҳусал - ҳосил бўлиш, қўлга кириш.

Авлоний, Абдулла.

Туркий гулистон ёхуд ахлоқ.— Т.: Ўқитувчи,
1992.— 160—б.

Авлоний А. О морали.

ББК 87.7

На узбекском языке

АБДУЛЛА АВЛАНИ

НАЗИДАНИЕ О МОРАЛИ

Ташкент "Ўқитувчи" 1992

Нашрга тайёрловчи Ўзбекистон Республикаси
халқ маорифи вазирлиги доцент Л.ХАЛИЛОВМуҳаррир *С.Тоҳирова*
Бадвий муҳаррир *А.Луқьянова*
Техник муҳаррир *Э.Вильданова*
Мусаҳҳиҳа *Мақсудова М.*

ИБ 5840

10.02.91 да теришга берилди. 25.05.92 да босишга рухсат этилди. Бичими 60x90/16.
10-кегель шпонли. Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б.л.
10,0. Шартли кр.-отт. — Нашриёт т. 9,67. 40000 нусxada босилди. Буюртма N **2515**

"Ўқитувчи" нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома 12-319-90.

Ўзбекистон Матбуот давлат қўмитасининг Тошполиграфкомбинати. Тошкент,
Навоий кўчаси, 30. 1992.Ташполиграфкомбинат Государственного комитета Республики Узбекистан по
печати. Ташкент, ул. Навои, 30.

برایکی سوز

بن بوژنا، جیرانه می بر پنجه معلم برادر ایم، تک التجاری ایله یازمق و نشر قلم تغم
غیرت و جسارت قلمیش ایدیم اگه شدد المنه ایچی طبعنه دد سو فو اولدم.

چونکه تو کستان مکتبلریده اوز شیوه، بیز د یازمیش مکمل «اخلاق»، «کلمه»
تک یوق یعنی، افرادت تک شونده ای بر انرگه کشند و محتاج ایکان یعنی اوزم معلم
جمله سندن اولدغی سندن شکاریم آجی معلوم اولدی.

شونک اوجون کوبه قتلر تجرجه صوگیدن ادیب محرم دد شیخ سعدی، چه
یازمق نه کوجه آغزایش بولسه هم اوزیمگه مقدس بر د یهغه عد قتلر رق و لو
کجلیک نه ارادن کونارک نه ناس کوردیم.

دشول مقصدله منی هر هر سوز تک جیرگیه ایچی، اوج بند شعر هم یازدیم. دو یازگان
شومیم نه ارسیده بعضی عربی، فارسی سوزلر تک ترجمه و مضمونه هم کوریلور.

معارف پرور معلم برادر ایم منی بو اثرعا خواغم نه التفات نیر فاله درمای، بو خدمت
ناچیز منی کوزدن کجور د ب یوندن صوگیم نیم قلم ایله نشر اولدین چی کتاب لرنی
لطفا میدان تعلیم تو یوق ایله برابر طبعی ادلان نقصان منی تنسیبه و تنقیه
قیلک ده همت معارف پرورانه لرنی بنده دن دریغ تو ناسه لر ایدی.

نَاشَكَدَ عَبْدِ اللَّهِ أَوْلَانِي

تَخَلَّصُ «حِجْرَانِ»

نه بیرهده حکم سورا ظلم محو اولور برکات
 خسرله زانه دونور ظلم ایله بلاد آباد
 یاشارا و منزل دیرانده بایقوش حشرات
 اگر چه شاه و کدا ایکسی آور بر گور
 اذن دن اوزگه غمه میماس بوتون کوچ و حرکات
 اوزگدن عجز و کوچنلاره ستم قیلمه
 کیسکه ظالم ایدور کور ما گای اولوغ درجهت
 خذرقیل آهیدن افغانیدن او مظلومک
 برآه برله سالور باشنگه بوتون معصات
 خدانی یادیدبول بولما گیل دل آزاری
 ایلمن آهنگه درجهجان بطلب قیلوب جا جا

کاتب:

عبدالله بن محمد الحمد

حکمت و عبرت تک شعر بیغہ سینی سویلا مشلار . دنیا دہ مظلوم ننگ آہی
 او کور ز سرہ یوقدور . مظلوم ننگ دعاسی اجا بنگہ یقین دور . قور قور تک
 و مدز قیلک لازم دور . بابالار ییز . بیچاقنی اوزک آغرماسہ باشقہ کہ اور
 دیشلار .

برکشی ظلم ننگ یا مانغینی بلک اوچون باشقہ بر آدم طرفیندن اوز قیلک
 قیلنہ چیکا دورگان عذابینی او یلا سہ یا مان فتلکی آچنی معلوم بود دور .
 او تکان زمانلار دہ کی حکومت لار ننگ بر پانسی عدالت ایله پا یدار .
 اولد یعنی کبی انقراض دبر بادی ہم ظلم ایله پا تخت گہ میتوب و اول ظالم
 حکومت لار ننگ تاریخ صحیفہ لار بدہ فقط اسملاری قالگانلغی ہمہ ننگ
 معلومی دور .

رسول اکرم نبی محمد صلی اللہ علیہ وسلم افند ییز . اسی بندہ لار .
 اللہ دن قور قلز : اللہ فی اسی ایله آندا ایچا منکہ : بر مؤمن بر مؤمن کہ ظلم
 قیلسہ اللہ تعالی قیامت کونیدہ اول آدم دن اوچ آکور . دیشلار .

بیت

عدالت آجیمات و ستم ایرو ز ظلمات
 بو ظلمت ایچ سو کر نلا کد یوق حیات نوجا
 خزان زمانی کدیمہ ستان یوق اولگان دیک

بیت

ایلا رہنسانی خوار و زاطمع	بولما گیل بستلادو چار طمع
الآ دور ال دن آختسار طمع	یوق قیلوب همت و قناعت فی
قیلادور کوزنی انتظار طمع	ان منت او ہون ایگور بوینک
غیرینک کویدو مار نار طمع	یوزدن آنکای حیاء و شرمکشی
حائم سکت یوتار مار طمع	حرص دُنیا قیلادی تارون دیک

ظلم

ظلم: دیب برادنی جائیکہ باکہ مالیکہ ضرریتیکورک فی ایتلور. جناب حق
 بوتون سیر یوزدگی انانلار فی حقوقده مساوی، برابر قیلوب یار آتشد
 منصب و دولتکہ کوچ و فونکہ مغرور بولوب، براونک حقیقہ تعرض و تجاوز
 قیلک ظلم دور. کاتہ لک فی عزنی ظلم و تعدیدہ ایماس، شفقت
 و مرحمت ده دور. کچیک لکنی لذنی نفرت و قارشولک ده ایماس،
 صداقت و حرمتده دور. نول خصوصده شیخ سعدی:

بزرگ از زبردستی روزگار،	دغم زبردستان بخور ز بخیار
-------------------------	---------------------------

ترجمہ

فوتلک لاردن ایگیل خوف پیشہ	فوتسزلار غمین بیب یور همیشه
دیب: کچیکلارنی عزت قیل: کاتہ لارنی حرمت، قیل: مالندہ گی۔	

و حیا دیگان پاشی صفت لار بولمیدور. حاضر کی زمانده آرا مزده طمع
 نانی برله قارن تو یغوز نادورگان کشیلارنگ حسابی بوقدور. اگر بولار
 نگت بریدن «برادر سنی آباغ قوبلگت بو تون تنگت ساع طمع قیلکم
 سنگه حرام ایماهی؟» دیب سوال قیلنسه «قانداغ قیلای آنا بابا منی
 کسبی تلنجی لک ایدی، منم طمع آرقا سیدن آوقات قیلورمن» دیب
 طمعنی کسب که اسناد بیروب تور لوک، تور لوک بهمانه لار بیان
 قیلور. شریعتده موندای کشیلار که طمع آرقا سیدن کسب قیلما کارای
 ممنوع دور.

الحاصل طمع نانی ایله سو باگی قانتکان اشش و کسب که بو بین قویما
 دنگه سه و یالقا و لک که اورگانگان دعادت قیلگان کشیلارنگ اوز
 لاریدن پاشی لک امیدای اولما دینی کبی بالالاریدن هم پاشیلک کو بوب
 بولمیدور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیز «کشی قولنده
 بولگان نرسه که قز قومه! طمعدن ساقلان! زیرا که طمع اوزی حاضر بر فقر
 دور. نماز کنی ادا قیل! صوکندن عذر استار که توغری کیلا دورگان
 اشلاردن ساقلان» دیشلار.

کسی منافق ایکی یوز لک کشیلارنگ بولشی طبیعی دور. شوکت اوچون هر حاله
 عقل و تجسربه سایه سپده اجتنایط اوزره حرکت قیلک آق ایله قارانی،
 یاخشی ایله یامانی، دوست ایله دشمن نی آبورک بقلیمی پاک خلقی تازه
 اخلاقی یاخشی کشیلار ایله منمنشین بولک. ایکی یوز لکه اخلاق سز
 حرام خریشنی فرق قیلما بدورگان منافق لاردن حذر قیلک و چه کاتک
 لازم دور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افند بیزه بر آدم ایکی
 یوز لک بولسه قیامت کونیده تلی اوندن بولور، ینه « قایسی کشی
 مسلمانلار آسگیجه جدالغ ساله بزدن ایماس دور، دیشلار.

بیت

جهان بولکای همیم هونلنگ	منافق باد اولنسه اسم پاکنگ
توزالما س ناقیامت بغر جاننگ	حیا تک نجش و کلفته بر باد
بیلتکاییتا گای صلا ایتا گنگ	گزار سن در بدر غریت چکیب ن

طمع

طمع: دیب بر اودن بر نرسه امید وار بولکنی ایتلور. اعضنا و جوار حلالی
 سلامت کوچ و قوت لک کشیلار که طمع قیلک حرام، عاجز و ناتوان کوچ
 کشیلار که مباح دور. طمع بلا سگیه گرفتار بولگان کشیلارده ناموس

قیلوب .. بری محاربه زمانیده . (کنجی اردو و قوننی رضا قیلماقده . او جنجی -
ایکی مؤمن آراسینی تونا تمکده ، یالغان سویلا و جانزدور ، دیمشلا .

بیت

رذالتهه یا شاب چیکغای ندمت	اگر قیلمه کشی یا لغانکه حادث
نیگار بهشیکه چوق سنگ ملامت	خلایق ایچره بولماس عتباری
بواسمی اوزگه بولماس تا قیامت	کمک بولسه اگر یا لغانجی اسمی -
اگر بولسه سوزی کشف و کرامت	اشناس ایل یا لغانجی ننگ سوزیکه

تفاق

تفاق: دیب کشینگ آلدیده بر خیل آرقا سیدن باشق خیل سوزلا تادور -
گان سوزنی ایتلور . موندای سوزلارنی سوزلا دجی ایکی یوزله مه کشیلار ننگ
منافع دییلور . بعضی حیلله کار ، کور ننگ ، یا لغانجی منافقار بولور که -
منفعت شخصتیه لاری اوجون سزنی قربان قیلور . آتش و ناکزنی بیجک
اوجون آلد کزده اظهار دوستک و مندارک قیلوب آرقا نکر دن سیر
وا سرار کزنی دشمنلار کزگه ایلنوب ، غیبت و شکایت کزنی قیلوب ، آلا ردن
هم اوز نفیکه بر حصه چقارور . موندای منافقار دوستک و اتفاقک
دشمنی اولد یبندن دنیاده عزت ، آخونده زحمت یوزینی کور ماسلار . بروقت
انسانلار آراسیده توغری سوزک ، آق کونگلک ، چشنی کشیلار اولد یعنی

کِذِب

کِذِب: دِیب یا العان سوزنی ایتلور. بالغانجی کِشیلارنی کِذاب دیلور.
 پیغمبرؐ «الکذاب لای امانی» بالغانجی سنی امتدن ایماس دِیشلار.
 جناب حق قرآن کریمده «کذیبی ایمانی یوق کِشیلار سوبلار لاز» دِیشدور.
 حاقل و دیانت لک کِشیلار گه بالغان سوزلار دن تپلارینی ساقلامک ایلمه برابر
 اولادلارینی بالغانگه عادت قیلدور ماسدن تربیه قیلیمک لاری ایتمک مقصد
 وظیفه انسانیه لاریدور.

بعضی اوغریلک که عادت قیلغان اوغریلار بولور ایتمش که بهادکنک
 مالی کنک اوغورلا مانعه قادر بولماسلار اوز مال لارینگ اوغورلار ایتمشلا.
 شوکنکه اوخ شاش باشلکدن بالغانگه خوی قیلگان وبالغاندن لذت
 آلگان کِشیلار برادنی آدک گناه گیننی بیله لاریم «ترک عادت امر
 محال» مغهونجه تپلارینی بالغان تپالاسلار. بعضی وقت لارده اوز عالمه
 لارینی هم و بران و بریشان قیلکدن تارتماسلار. هیچ بولماسه تمام کک
 و مانه نول لاریکه ایکی مؤمن اراسیکه نفاق و عداوت سالوب حتی
 یوتون بر حالته کنک بوزوشیکه سبب بولورلار. رسول اکرمؐ منی محترم
 صلی الله علیه وسلم افندیمده وبالغاندن ساقلامکیز چونکه ایمان ایماندن -
 برافدور، دِیشلار. پیغمبرؐ فقط اوج سیره بالغان کنک مبلح گیننی بیان

سعادت ابدیہ کہ ابر شد و رور. حضرت علیؑ حسدِ حاسدینک عداوتند
 کیو شقاوتندن پہلا بولادورگان اخلاق ذمیمہ دور. شوکت او چون
 حسود دایما عذاب روحانی ایچندہ یاشار. برکشینک سعادت یعنی
 کورگان زمان حسد آشیکہ یا نار. حاسد کہ موندن فاتح جزا بولورمی؟
 دیشلار.

سقا حکیم، حسد جی کشی برآن دبر زمان راحت و فراغت یوزینی
 کورماس، دنیا دہ فانیچخت و مصیبت بولسه بارچہ سی اول بیچارہ فی
 اوراب آشدور، دیمش. از ارسطو حکیم، دنیا دہ ہمہ دن حاسدینک
 یوکی آغردور. چونکہ اول بیچارہ بوتون دنیا دہ گی شاد و مسورا دملارنک
 قایغولارینی اوزاوستیکہ یو کلاب یوریدور، دیمش.

رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیمیز، حسد قیلوچیلار،
 سوز یور و نکوچیلار، غیبدن خبر بیکوچیلار مندن منہم آنلاردن ایما من،
 دیشلار.

بیت

<p>کویار حاسدنی دا جم جسم جانی حسد نار یلمہ یا نگامی استخوانی چقار تندن عسزیر روح روانی</p>	<p>بوتون بولماس حسودنک پارچہ نانی حسد ہی خواه نقیر اولسون یا پایی آچردیم کو یوب محسودہ حاسد</p>
---	---

یا نوب کول بولگانی کبی حسود لار نک جسدی حسداونی ایله ایروب
 محمود بر باد بولور دیمشلار. حسد نک یا مانلغی نک سببی اللہ تعالیٰ که
 قارشو اعراض اولدوغیندن دور. زیرا که حسود نک، آه! فلاجی نک
 مال و دوستی، عزت و سعادت منده بولسه راحت و صفائی من سورسام
 ایدی، ذممنده کی خیالات حریمانہ سی جناب حق نک اولجاب
 بیرگان رزقیکه قناعت منزلی نک نشانه سیدور. حالبوکه جناب حق
 بر نعمتی بر او که عبث و بیکار که احسان قیلمی دور. بونک سر و حکمتی -
 اوزینک علم ازلی سیکه معلوم شی لار دندور. بنده حسد قیلگانی ایله
 یوق، یارم قیلگانی ایله بار قیلا لمیدور.

الحاصل حسود ایما یاس و حسرت آراسیده عمر گذارنلغ قیلور. قانچم
 ملل و دنیا که مالک بولسه بینه حسدندن فراغت و راحت یوزنی کوراسند
 دنیا دن کیتار.

رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیزر، مؤمن غبطه
 قیلور منافق ایسه حسد قیلور، دیمشلار. غبطه: دیب بر آدم نک
 دروجه و مالینی زوالینی آرزو قیلما ی، کاشکی منم شوندا ی بولسام ایدی،
 آرزو سیده بولماقنی ایتلور. غبطه ایسه مذموم ایما س ممدوح بر صفت
 دور. انسان دنیا ده چشتی اشلا که غبطه قیلوب اورناک آلوب اوزنی

سایہ سیدن قورقادورگان یو کسز بولوب امدادور . بولار کشی بولکانه ہم فامده
 لک بشلارنی اشلاودن محروم بولوب فقیر و محتا جلکده قالور لار . بس قور قاق
 لک سایہ سیده اوز لاریکے یکش بولماگان یو کسز کشیلا . دین دملکتکه بوے
 بولاماسلک لاری طبعی دور .

رسول اکرم نبی محرم صلی الله علیه وسلم افندیغز «دنیا لاریغدوروب آه
 داه چیکدوروب قانیغکه سالادورگان نخیل لک کبی . پوره گی یاریلور دره جبر
 ده قور قاق لک کبی ایر کشیده بولگان صفت لاسک یا مانی یوقدور . ینه «قور قاق
 سوداگر مہر زمان فامده دن محروم بولور . جسا زنی بہادر سوداگر لار ننگ دایما رزقی
 آرتار .» دیشلار .

حسد

حسد: دیب براد مگہ جناب حق طرفندن بیر لگان نعمت و دولت ننگ
 والینی تیلماکنی ایتلور . غیبت . بہتان . سوظن کبی یا مان خلقلار
 حسد دن توغولور .

حسد: اخلاق ذمیمہ لار ننگ ایک ضرر لگیدور جناب حق قرآن
 رکبده «وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ» دیب حاسد ننگ شرنندن اوزیکہ سفہائی
 مرا تمشدور .

حکمالا حسد ننگ آتشکده اوشا تمشلار . آتش اوزیدن اوزی

مطبوعات و ادبیات دنیا سینی ابلاس و طوٹ قینک ایلہ برابر اوزلاریگم
 ہم صحبت بولادورگان یاشارنک اخلاقینی بوزولماغیکه سبب -
 ونمونه بولورلار .

کوب اوتورمه یا ماننی صحبتیده	پاک بولساک سینی قیلور ابلاس
کورنجوک آفتاب روشن دور	خیرد قیلسه بولوط کوروب بولماس

جہانت

جہانت : دیب قور قاق دیور کسنر لکنی ایتلور . قور قاق کشیلار دهم و خیالات
 اسیری بولوب برشتی اشلاما کفر جسارت قیللما سلا . قور قاق ک ایک
 یامان خلق لارنک بیریدور . چونکه قور قاق کشیلارنک سوز و وعده لاریکه
 اشانوب بولما گانی کبی یول و سفرده ہم همراه بولمک خطا دور . زیرا که یور کسنر
 کشیلارده صبر و ثبات ، جرئت و متانت کبی پختی صفت لار بولمیدور .
 قور قاق لکنی باشی تربیه سز لک اولدی کبی آخری اولوم دور . بردن -
 بر نرسه دن قور قوب بوره گی یار یلوب اولوب قالگان قور قاق لار هم -
 بولادور . شول خصوصکه بز تور کستانلی لار بیچ اهمیت بیر مایمیز . بالالار بیخ
 نی پختی تربیه قیلما یمیز . انه آلا بوجی کیلواندی . دیب قور قاق دیور کسنر
 قیلوب اوستور اعز . شونک او چون بز لارنک بالالار بیخ نرسه که جسارت
 قیلالمیدورگان کبچ بولسه ابدن ایشیکغه چقالمیدورگان حتی اوزینی

مگر قارشو بولگان کشی آرتوق کینسه، هر ایکسی هم گناه ده اورناق بولور لار،
 یندر مؤمن قارند اشینی سوگک فاسق کک، آنلار ایله اوروشمک کفر دور،
 دیشلار بشل خصوصده میرزابیل :

زهر فاما ایم زحمت دلها مشوبیدل

که هر حاجس سنگی هست باشد دشمن مینا

ترجمه سی

ایمان سوزلار ایلان دل لار که زحمت بریا کیل بیل

نبردده تاشنی جنسی بولسنه بولعای شیشه که دشمن

دیب . انسا نلار ننگ دینی شیشه که حقارت و ایمان سوزلارنی تاشکه تشبیه
 قیلوب : ایمان سوز کیشینگ شیشه کی نازوک دینی پارچه، پارچه قیلادور
 دیشلار . قریمته لک دنیا دور .

مال و دنیا که مغرور بولوب هر که که حقارت کوز ایله قاراگان کیشیلار تزکنه
 اوزلار یهم خوار، و حقارتکه دوچار بولور لار . حقارت و برادنی خوار لامک -
 سوز و اش ایله اولدنی کی قلم و یازو ایله هم بولادور . بعضی ادب و تربیه
 دن محروم محرور و شاعر لار بولادور که دل لار یکه کیلگان نرسه لارنی قایتار ماسدن
 اخلاق و ادینی رعایه قیلما سدن، خلق دن ابا قیلما سدن بچه و جوان لار -
 بنائیکه مؤمن می؟ یا که بر مؤمن برادر لار بنگ حقیقه و مجود استغز می؟ یا زوب

اتفاقش یوقالو و بکجه سنب بولور لار .

الحاصل قابسی برکت نکه آراسید برک کونار یلوب ، بفاق و عداوت حکم سورگان بولسه اول قوم نکه انقراض دنیا سیکه بوز لاگالغنی تار بیخ صحیفه لاریدن معلوم دور . رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افند بجز در غیبت دن ساقلا نکره ، غیبت زنادن هم یامانز اقدور ، دیمشلا .

اگر جرم گنه بولسون دیساک آز	تلکننی ساقله غیبت دن قش یاز
قولا قعه بخته تق غیبت ایشیمه	شکاینجی کشیکه بولمه دساز

حقارت

حقارت : دیب برکشینک نف سیکه ، عفتیکه نیگا دور کان بوز لار ایله قدر و عتبارینی توشور مک نیستید یامان معامله قیلکننی ایتلور . علما لار - دینی کتابلارده ، تشبیه زانگناه کبیور دور ، برادنی حقارت قیلک اولوغ گناه لاردن دور دیمشلا . لیکن بزلار نکه آرا مزده خاتون ، فز که باروشوب بر بریزنی حقارت قیلک عادت حکمیغه کرشدور . بونک سببی اخلاق سترک ، گناه و فحاشی فرق قیلما نلفیمز نکه ثمر سیدور . حقارت تحقیر - قیلنگان کشینک دلیکه اورنا شوب شوندا یامان جراحت لارنی آچور که فرستی غیبت تاپوب اوج و در انتقام ، اما کونجه نوزا میدور . رسول اکرم نبی محترم افند بجز ایکی آدم بر برینی سوکسه گناه ی باشلا دیکه بولور .

سالور جانغہ الم لک زمہ مارن
ساچار امت آرا کین نقارن
یوقانگای شان وشوکت اعتبارن

چاقچی تل یا مان از در تلیدن
یا مان تل سنگ تلیم بولغانی بخشی
یا مان تل صاحبی کتک دشمنیدور

غیبت

غیبت: دیب بر کشینک کچیک دکصورینی آرقاسیدن سویلاکنی ایتلور
غیبت فی سویلاک حرام اولدینی کبی ایشیتیک ہم حرام دور کشی اوز -
نفسیکه لذت امیدلیه بر اونک غیبت قیلوب ایتینی چایناک گناه ہم -
انسانیت نامنه یاراشماکان کتک یا مان اخلاق ذمیمه لار زندور. انسان
باشقه گناه لار کتک نفسینک لذتی او چون قیلا دور. اما غیبت صاحبی -
لذت اور نیکه اوز باشیکه یا که بر باشقه کشینک باشیکه بر بلا حاضر لیدور.
چونکه سوز باروب غیبت قیلنش کشینک قولاغیکه بیتار. غضب قانی
حرکت که کبرار. غیبتچیدن اوج آلمک فرصتی فی پایلار. شونلای قیلوب
غیبت سایه سیده ایکی مسلمان آرسیکه زور دشمن لک توشار. آخرکا
اولو مکه چه باروب تیرلور. شول طریقه غیبت دن توغولگان عداوت
چوزولماقغه بماند بولوب، دشمن لک زورایوب، اوز آرالاریده کی خصمکا
جنجال لارایله عزیز عمرلارینی اوز دیروب، عمومی خلق فائده سی او چون -
اشلانا دورغان ملی اشلار دن حرم بولک لاری ایله برابر املی کتک آرسیدن

اخلاقه مبتلا بولگان ارباب نفاق فقط خلق قاشیده ایماس . جناب حق نظرند
هم سویم سز دور . تمام وغیبت چم کشیلار در دخت ایلد بزیکه توفشان بوناغ
باش کی خلق آرسیده اتقاق والفت نک کاواکینی کوموروب عمومی خلق
وملت نک یا شلاغی اوچون لازم بولگان محبت دختینی بومورور لار .
برادنی یا مانلاک ، یاغان سویلاک ، حقیقتنی بیرکتک ، مداهنر بولیکلنک
شرفا حرام بولگان غیبت نی ارتکاب قیلک بولار دور . شخصی غرض یا خود
سنت شخصی سی اوچون برکشیدن لیشیکان سوزینی اوز مقصدیکه موافق
بزچق توری معنا لایله بوزوب سویلاک مذور عیب وگناه دور .
جمل کلام اوز جسیکه یا مانلاک نیلک ، دیان سوزلار ایله یاد قیلکنی
عادت قیلگان کشیلار دن قاجک دحذر قیلک لازم دور . رسول اکرم -
نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیز ، اصحابدن بیر ایکنی سینک
سوزین کیتور ماسون زیراکه من سزگه صدم سلامت ، قلبم راحت اولدغم
حاله اوچماکنی سو بام ، دیشلار . حکمالار دن بیر ، مال و اشیا -
اوغز یلاریدن کوراق آدلار آرسیدن دوستلک ، الفت محبت نک
اوغز لیدورگان آدلار دن ساقلا نک لازم دور ، دیش .

بیت

نفاقه و غر تور ملت نی کارن

چا قچیلار بوزار الفت حصارن

سویاگان آدم خصوصت ددعو سنده فاتخ لک فیلگان آدم دور، دمنظار

عداوت قیلیمه دیب حق برکمه ایندی	عداوت بلاسی بز لار فی نیتدی
مالدن ادوب آخر جانلار گه نیتدی	ضد لک قیلیمه مال دوتلار کیندی

نیمت

نیمت: دیب سوز پوروتک چانچی کننی اینلور. نام لک فساد اخلاق دن توغولادورگان یا مان خلق لارنگ بیریدور. نام لک نفاق و فسادنگ اساسی اولدیجی اوچون بو یا مان صفت فی اوزیکه مسلک فیلگان کشیلار خلق نظرده منافق یاد اولنورلار. ایکی مؤمن آر سیده سوز پوروتوب برینگ بریکه دشمن قیلوب، ایکی انا گه نفاق و عداوت آتشلارینی سالوب بریریدن جهاد خانه ویران قیلیمکنی دلیده زه قدر ایمان دانسانتی بار انسانلارنگ وجه انلاری همل قبول قیلیمه کیراک بعضی عداوت و حسدچی کشیلار برادنگ شایند یوق سوزلارنی افتر او بهتان قیلوب اول کشینی قدر و ابروسینی تو لک داعتبا دن توشورمک نیستیدم هرگمه سوزلاب یورورلار. موندای کشیلارنگ شرعینده شهادت لاری مقبول ایما سدور. همه ایدورمه سوزلارینی حقیقتی بلنوب قالوب براد که قازیلگان چوقور لاریگه اوزلاری قیلوب، خلق آر سیده چانچی لک اسحی ایلمه یاد اولنوب نرگنه قدر و اعتبار دن توشوب قالور. قلمی یک وجهانی سلامت اولان انسان بو کیمی حیلیمه و تزویردن تلمینی تیار. چونکه موندای فساد

مقابلہ قبیلہ حبشہ کی خصوصیت نک مودتکہ ایلا ندوروب، دشمن کشیلارنی اوزمگہ
 ایل قبیلان، دیشس. افلاطون حکیم، دلدہ کی عداوت بمرودہ کی زگنہ۔
 اوخشار. زنگ تیرنگ بیگانی کسی عداوت قلبی مذاہبگہ سالادور، دیشس.
 حضرت محی الدین، خصوصیت و عداوت دن قوتولماقی، براگہ جبر ظلم ہولادورگان
 اشدن احتیاط بولمک، دشمن پیدا قبیلادورگان حرکاندن اجتراز فیکم ایلم
 ہولادور. من بیچکنمغہ عداوت قیلماقعہ لزوم کور مادہ چونکہ حاضرگہ ہرمن بیج
 دشمنگہ اوچرمامد، دیشس.

الحاصل یامان خلقلارنگ یامانی بولغان عداوت شوندا ی بر یامان۔
 صفت دور کہ بارچہ بوزوق اشارنگ توغوب کاتنہ بولوب چقادورگان بیج
 عداوت دور. عداوت ایلم نفسانیت دن پیدا بولور. نفسانیت ایلم۔
 فرشتہ لارنگ اسادی اولان عزازل کہ شیطان الرجم ہسینی بیگان
 شایان اجتراز بر صفت ذمیرہ دور. عداوت ایلم نفسانیت ایکسی تربیہ نردگہ
 حاصل بولادورگان بر علت جسمانیدور کہ، بونگ برنجی علاجی وجدان وانصاف
 اوزرہ حکیمانہ تدبیر و حرکانیمز کہ باغلبیدور. ہمہ گہ اہوق و آیدین دور کہ۔
 عداوت درختی خصوصیت میوہ سینی چقارور. اگر عداوتنی کیسوب، ماشلاب
 اورنیکہ محالست نادرسی اولانہ و بوسایہ محبت و الفت میوہ سی۔
 نشانہ قبیلور. رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیمز، اللہ تعالیٰ نکند

هر پیرده مایوس و حجب قیلور. کیرک انسان اوزینی مالگه تانوما سون ،
 کیراک بولسه عالم اوزینی تانوب آسون. بوصفت ایسه یامان خلق لاردن -
 حذر قیلگان کشیلار که گنده میسر بولادور. کیکایوب اوسوب کیککان درخت
 یاخشی میوه قیلدگانی کبی کبر و من من لکدن فضیلت حاصل بولماس. اخلاقی
 یاخشی انسانلار اوزلاریدوگی فضل کمالات اثرینی خلاقیقه خوش خلق لکد تو وضع
 ایله کورساتورلار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افند بیز عبادت نکت
 اخضلی تو وضع دور، دیب بز لار که کبر و من من لکنی تانمای ذلت و خوار لک
 اولد یغینی بیان قیلشلار. الحاصل کبر و من من لک بلا سیکه گرفتار بولغان
 کشیلار قابو پیرده بولسه بولسون دوچار عجز و حقارت بولورلار .

عزازل کبر قیلدی بولدی شیطان	تکبر لک قیلور می عاقیل انسان
توضع پیشه قیل صلکنی قیل یاد	وجودک خاک ایرورای آدمینراد

عداوت

عداوت: دیب براد که خصومت دشمن لک قیلکنی ایتلور. عداوت: دهدان
 کنگ بی حضور قیلادور گان ایک یامان خلق لاردن اولد یغینی انسان یاخشی
 بلسه ایدی هیچ وقت عزیز جانینی الم لک هذا بگه گرفتار قیلماس ایدی. سقراط
 حکیم درمن دشمنم بولغان بر آدم که عداوت قیلیمین. زیرا که منک عداوت
 دشمننک خصوصتینی زیاده قیلادور. من عداوت که فارشی دوستلک ایله -

رُزِ دَشْمَنِي رَخَاوَتِ دُورِ كِه جِسْمَاتِ غَيْرَتِ بَرُورَانَه فَرْزِي مُخَوِو بِرِ هَادَايْتَار. دِزْبِه
 مَایُوسَانَه فِکْر وَخِیَالِ لَارِ كِه دُو هَارِ وَگِر فِتَارَايْتَار. اِبْنِ سَیْنَا حَكِيمِ سَعِي حَرَكَتِ
 اِلَهِ اَو كِه مَوْتِ مَسْمِي دُورِ. رَخَاوَتِ ایلَه جَانِ بَیْرَمَكِ اَجَلِ قَضَا دُورِ. —
 غَیْبَتِ سَرِ كِه تَبِیرِ كِه اَو كِه دَنِ عِبَارَتِ دُورِ. اَو كِه لَارِ كِه مَكَانِي تَبِیرِ كِه لَارِ
 آرِ سَیْدَه اِبَاسِ تُو بَیْلَغِ آرِ سَیْدَه دُورِ. دَیْمِش.

لَقْمَانِ حَكِيمِ « شَنْ بَرُورِ كِه اَسِیدِ وَ مَوْقِیْتِ كِه تَوْنِیْنِ كِه سَادِ دُورِ كَانِ
 بَرِ مَرَضِ دُورِ. سَعَادَتِ اِنْسَانِیَه دِنِ مَحْرُومِ بُولُوبِ مَایُوسَانَه رِیَاشَا كِه رَخَاوَتِ
 خَیْرِ سَرِ كِه اَثْرِیْدُورِ. دَیْمِش. رَسُولِ اَكْرَمِ نَبِیِّ مَحْتَرَمِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمِ اَفَنْدِیْمِزِ
 « اَشْدُ كِه سَعْنَلْدُزِ اَقْعِیرِ كِه دَنِ جَمِ مَحْنَا جَلَكِدَنِ كِه شِكِیْمَه ظَلَمِ قَبِلَكِدَنِ. اَو زِ كَزِ كِه ظَلَمِ
 قَبِلْدُورِ كِدَنِ. دَیْمِش لَارِ.

كَشِیْگِه دِنِ كِه سَه كِه شَانِ شَرِ مَحْتَمِی؟ دِیْرَارِ

یَا قَاوَا نَسَانِ كَشِیْگِه خَیْرِ وَ سَخَا وَ نَحْمِ؟ دِیْرَارِ

« بُولَا كَا نَا لَارِ كِه بُولُوشْمَه. دِیْدِیْلَارِ بَا بَا لَارِ زِ

بُولُوسَه غَیْبَتِ سَرِ اَكْرَمَلْتَه خَدِ مَحْتَمِی؟ دِیْرَارِ

اِنَانِیْتِ

اِنَانِیْتِ: دِیْبِ خُودِ مِیْنِ مَتَكَبِرِ مِیْنِ مَنِ كَنِیْ اَبِتَلُورِ. مَنِ مَنِ كِه جَاهِلَانَه
 كِه رُغْرُورِ دِنِ پَیْدَا بُولَا دُورِ كَانِ اَبِتَكِ یَا مَانِ ظَلَمِ لَارِ كِه بَیْرِیْدُورِ كِه كَشِیْنِی

فقر و محتاج گدن ساقلانک فکری ایله بخیل خوئیس لک بولینی تونکان -
 کشیلا عقل و عرفان صاحبی ساناما سلاار. زیرا که خوئیس لک سایه سیده
 جناب حق ننگ رزاق و خلاق عالم اولد یغینی یادلا ریدن چقاروب زور خطا
 لار که دوچار اولور لار. خوئیس اولان انسان قانچه ذلت ایله جمع قیلگان ثرو
 تندن زکات و عیشینی ادا قیلکدن عاجز سعادت انسانیدن محروم بولوب،
 جزای ابدیگه محکوم بولور. ایپک قورنی پلله ایچیده اورالوب جباتینی محوقیلور.
 قانچه محنت و مشقت ایله حاصل قیلگان ایپکیدن باشقلار فائده لالور لار.
 شوگمه و خشاش خوئیس انسان مل دنیا جمع قیلک ایله اورالوب، آواره
 و سرگردان بولوب، عزیز جانینی باشقلار اوچون فدا قیلور. دنیا عزیزتین،
 حیات لذتیدن بی بهره کیتکانی کبی وفات وقتیده گی نداشتیدن هم فائده
 یوقدور. رسول اکرم نبی محمصلی الله علیه و سلم فند عزیز بار دولتی ایله اهل
 و عیالیکه تارک قیلگان کشیلار یامان کشیلار دور، دیشلار .

خج دیک توپلاگان اشیا منالک	خوئیس لک برله یئگان ملک مالک
نیچوک کیچکای سینی اولکونده مالک	لحد کرساک فالور وارثلار ک ننه
خلاص اولک بعید احتمالک	کتابلدن حسابی سن بیور رسن

رفاوت

رفاوت: دیب تن بوردولک بغیر تنه لکنی ایلور. امید و سچی ننگ ایک

و ذوق ایله دوام قیلورلار. هر برسی ننگ مکافات و نتیجه سینی کورک ممکن بولسه هم اول
 مکافات ننگ ظاهر بولشی، کورشی، یوشکان و قنده معلوم بولادور. مثلاً بردخت ننگ
 میوه سی تورت، بیش بل تربیه قیلگاندن سوک میوه بوشدور گانی کبی برشاگردننگ
 مکتب و مدرسه سکر، اون سنه دیگی سعی قیلگانیدن سوک همیشه و حاصلات علمیه
 سی ظاهر و مشاهده اولنور. شوکله اوختاش بهر ننگ شمه سی بزجه وقت چالشاق
 و سعی قیلک سوک بیدن ظاهر و هوید بولور. الحاصل بالقاو و اش سزکنه سعی قیلگان
 کفیلاردنیا و آفرنده مادی و معنوی سعادت انسانیدن محروم و بی بهره قالورلار.
 رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم افندیز، ای الله سنگه سفنا من؛ قابغو
 و حسرتدن، داود باب قالوهم بالقاو لکدن بخیل لکدن و قور قافلکدن، فرض
 آغز کبیدن هم آدم لار ننگ او ستن بولوندن، ویشلار.

عظالت دشمن جان دور یا ماندور	چاقا جسمگنی برافعی سیلان دور
نگس توغین بیگامی بالقاو لغیدن	اری محنت قیلور آرام جان دور
بودنیانگه کشتی اشلاوکه کیلگان	توزوک تیکماسه کاسبغه زیاندور

حساست

حساست: دیب طمع و دلت فی بو نیکیه بو کلاب آرقو فچه حرمینی دنیانگه قویکنی -
 ایتلور. حرص و طمعکه افراط دره جرده یوز توبان کنگان بخیل، فانه شآن و شرف
 صاجی بولسه هم فسینی یا نه سینی فخرانه برنه لکدن و غرار لکدن قوتقالا لاس.

سوز لار بولور که کوب کبشیلار فی الداب بولدن چقارادور. جهالت تک دویم
 علم اولدی یعنی کبی حماقتک در مانی عقل و فکر دور. انسان اوز نفسیکه جهل ایتوب
 بولسه هم نظر دقت ایله عبرت کوزینی آهنگ اوچون سعی و غیرت قبیله همق لک
 بلا سیدن قوتیلور. تر بیه نظریه دن محروم بولگان انسان هر وقت فلاکت
 وحسرت توزاغیغه قوتیلور.

داروسی یوق دیدی حکما لار حماقتک	سودوز یانی بلکای آبله قیافتک
هرکم اوزینی بلماسه بلکایم اوز که فی	قیغوسنه توشونماکای افراد ملتک
جهل اولسه بر بلاد و محق بی ذوا	هر ایکسیدور آخوچی آلام غربتک
احق بلوری؟ دین ایله ملت فی قدرینی	آبله بلوری آقیمت مهر مجبستک

عظالت

عظالت: دیب دنگه سه دیالقا و لکنی ایتلور. عظالت انسانک سعادت
 لکینی زور آفسیدور. تن پرور لکدن پید بولادور گان یامانک معیشت
 جهتیدن نسل که هم تاشیه قیلا دور. هر خیل فیض کمالا تدن محروم قیلوب کبشین
 خوار و ذلیل یا شانک ایله برابر عمرنی سخالت چوقور بکه ارغینا دور. کشتی حیاتی
 بار بکه کوچی بیگانچه چاشما قفه مکلف دور. لیکن دنیا ده هر بر سعی دن مقصود بولگان
 ثمره در حال حاصل بولمیدور. حلوا دیگان ایله آغز سوچیمیدور. شونک اوچون سعی
 و غیرت اصحابی هر وقت جدی حرکتده بولوب دایماسی مشورده ثبات و مناسنه شوق

خلق لارنگ بیر دور . حماقت ننگ معنی نخوی سی بلا هستکه قین اولد یغندن
 بعضی حکما همق لارنگ جهل مرکب اصحابند دور دیشلار . احمق کشیلارنگ
 براشده عقلی و فقلی دلیل لارا ایله کوندوروب بولماس همان اوزم بلار من لغ
 لاریدن آیرلما سلا . ابن سینا حکیم « آجوق و مادی دلیل ایله اثبات قیلنماغان
 بر نرسه فی انکار قیلک اثر حماقت دور . عاقل انسان برسئله ننگ هر سر
 جهتینی اویلاز تدقیق و نقیش قیلور قطعی حکم قیلما قده شاشماس معنوی جهتینی
 هم توشونور . دلیل سر حجت سز بر جمله ننگ قیاسینی رد یا قبول قیلک احمق
 لکدن حسابلانور » دیش .

احق لک دوسینی تا پک مشکل بو لکان بر علت دور . لقمان حکیم « من
 هر دور مننگ و فحینی و چاره سینی تا پدم . فقط احمق لک دوسینی تا پالامام »
 دیش .

مهر کنگ دواسی دار دور	احق کسینی یوق دواسی
-----------------------	---------------------

سقاط حکیم « احمق کشی سکوت ایله احمق لکینی یا پسه اور ته چه عاقل لاردن
 حسابلانور ایدی . لکن احمق لک ایله سکوت ایکسی بر آدیده جمع کیلماس »
 دیش .

اخلاق علمالاری قاشنده حماقت ، جهالتدن یا مانراقدور . زیرا که جاهلده
 فقط بر جهل بار . اما احمقده بر نه چه صاحب عقلنی آلدایدور گان یا لغان بی شیخ

ماندن برکنه چقه سینی اورن سر غیر مشروع بیرلار دن بریکه صرف قیلمه بو دنیا
توار، آخیزده الم لک غدا بکه گرفتار بولیشیده شهیه یوقدور .

بیت

سفاہت بزدہ دور او شجوز مانده	سفاہت آفت جانده ورجمانده
یوقب آندن توغولور مهر فلاکت	یوقولمک برمضدندور سفاہت
امید ایتمه سفاہت دن نجاتک	سفاہت محواید عمرک حیاتک
بولور سن آخیری نامرده محتاج	سفاہت ایلاگای مالکنی تاراج
رضا ایرماس بوزوق کارنگه باری	بیرویدور حق سنگه جزاختیاری
سفاہت جامینی نفسه ایچورمه	عزیز عمرکنی غفلت ده کیچورمه
سفاہت آخیری حسرت ندامت	شریعت یولیده قیل استقامت
مصفا یول پیغمبر آرتیدن کیت	دوشون جان عزیزک احتیاطیت
بو تون وجدان ایله جانگه زیاندور	سفاہت اولیلامه آرام جانده ورج
دوشونگیل دشمنه محتاج قالور سن	فقیر لکنی پولسه ساتوب آلور سن
بو بوک بر آفت روح روانک	سفاہت دشمن ناموس شانک
نه <small>بهرمان</small> لغ فلاکتدور سفاہت	قباحتدور، سفالتدور، سفاہت

حماقت

حماقت: بعقل معرفت نیک کم لغندن حاصل بولادور کان ایک یا مان -

سفاہت دنیا سیکہ سراف قیلنگان عزیز عمر و حیات ننگہ اعادہ سینک
 امکانی یوقدور. انسان ہر حالہ اوز نفسی ننگ ادارہ سینی تا مین قیلوب
 بختیارانہ بر معیشتکہ قادر بولسہ حقیقتاً مسعودیت انسانہ سینی یولگہ سالگان
 بولور. سفاہت: یا لغوز بر نائلہ ننگ ایماس، بوتون بر قوم ننگ مال و ثروتینی
 محو ایتماکفہ قادر دور. حتی ناموس و فضیلتیکہ مخصوص بولگان حرمت و رجا
 یینی ہم بر باد قیلور. شو ننگ اوچون انسان کور پے سیکہ قاراب آیلغ او -
 زاتماسہ، در ادیکہ قاراب خراجت قیلماسہ، اقتصاد پولینی رعایت قیلماسہ، -
 نفسی ننگ یا قاسینی سفاہت قولیدن قوتقارالاس. مال و حیات قدرینی
 بلماگان و کورنک لک قیلگان بولادور. سفاہت بلا سیکہ مبتلا بولگان -
 شیار ننگ باشلار یکہ شوندا ی بر قارہ کونلار کیلا دور کہ، آہ سفاہت، آفت جان
 بلا ای مال، ایکان سندیب فعان قیلک فائدہ سیمایدور. افسوسکنج و جوخ
 بولگان یا خود حقیقی انام بولگان، وطنیمز یعنی تو بر اغیمزنی از گنہ بہاگہ ساتوب،
 پوپاک پول لار آغا نیمز کہ اوخشاش، آنا رعیتقہ لاریمزنی عوضینہ ساختہ
 ایشیلارہ مالک اولدیمز کیمی، بساطیمزده بار علم و معرفتیمز، مال و ثروتیمز ننگ
 ہوا می انسانہ مز اوچون، در گزدم، ادروب، بای بیروب، کوزیمز کہ زینتک
 لباسکہ اورالمش فاحشہ فاتون کیمی جلوه کور اولوب کوزنگان سفاہت بانارین
 بوزوق و فلا شلانی ساتوب آورمز. اصل کلام انسان عمرندن بردہ یعنی

دار دنیا علم ایله بر نور اولان بروقت ده

جمل وادرسنده یا تکاندور فاتون ایرکاکمز

اوللاک لازم ایماسمی؟ ای محسندامتی

فرض سنت دن چقوب بزلن قایان کماز

جاپلان بگاکمی؟ نفعی سودینی ای عالمان

تاکی چشی یا مانگه بیستماکای ادراکمز

علم خوشی می؟ جهالتی توشونایمز سنوز

عقلیم یومی رزم مجسومی؟ یا منتاکمز

ایچکولک «أم الحباثت» دیدیلانغیم

کیچه کوندوز خوب ایچارض جانیل ناپاکمز

بسدورای «هجران» جهالتدن کپوراک شوپلا

توغری سوز توخانگه بانمیدوردیگان اوزنکمز

سفاہت بلاسی

سفاہت: دیب بوزق و غیر مشروع بیرلار که صرف عمر و مال قیلک فی ایتلور.

سفاہت: ایک یا مان خلقلاردن سانالگان برصفت ذمیر دور که کیشینی

دوچار یاس و ندامت ایتمکدن باشقه شهرت اعتبارینی بیر ایله یکسان قیلور

و ادرنر بیکر که صرف قیلنگان نرسه تک قیمتینی قایتاروب آلتی مکن اولادینی

تبیخه ده بخشی و فائده لک بولوب چقادور . افلاطون حکیم . جاہل ننگ
 بخشی نیتی فاضل ننگ خصوصتیدن ضرر لیر اقدور . انسان اینک یوقشک
 بر کسل دن ساقلا نگان کبی جهل دن حذر قیلک لازمدور . همیشه . الحاصل
 جهالت انسانیت ناسنه بارشماگان بر صفت اولد یغندن بهمه حال علم
 یولیده حرکت قیلک عقل سلیم صاحب لاری ننگ حکمتلی سوز لاری دن حصه
 لانیگ عزیز جا بنمزدن عزیز راق جهالت و نادانلک بلا لاری دن قوتقار مک
 او چون جانیمز باریمز . کویمز بیتکونچه چاشما قیغز لازم ولا بد دور .

ای جهالت ناری برله یاندی جسم پاکیمز
 علم سز قالدوک آباغ استیدیه مثل فاکمز
 اوسکی علم معرفتله باشقه لار غر غر کبی
 تربیت سز مجمل مانند زنگی تا کمز
 جسمن اخلاقن تو زامدی ناسلار تناسلار
 کر چا پان کو کر اک آجوق یختک یقاسی چا
 غیر یار ناسلاب جهالت باده سین غمدن فلک
 بنایسه مست جهالت کو کناری تر یا کمز
 عیش عشرت بولسه مهر فانیچه قیلور سز بهلال
 دینی اشلاردن عبادتدن قاچار بیبا کمز

و ظاهر هرست دن عبارت دور . هر بر زسه ننگ حقیقی عقل و عرفان علم و دانش
 صاحب لارینه مخصوص بر فریت . جاهل و نادان لاره زور اذیت دور جهالت
 اربابی قاپو سیده بولسه بولسون لایق عتسار اولیق شرفندن محروم دور . مادی
 جهندن قانچه بای و ثروت دار بولسه معنوی جهندن شوخچه فقیه و ذلیل حساب لار
 زیرا که جهالت ایک قور قیج فقیه و محتاج لکدن زیاده دهشت لیراق بر حصیت
 دور . عقل ایله علم ننگ یا شیلیگی و فضیلتی قانچه بلند بولسه جهالتدن توغو
 لادورگان یا مانکب لار بلالاری شوخچه استین و خوار لکدور .
 حضرت علی « ارباب فضل و کمال جاهلدن قانچه اذواج چایکسه ، جاهل
 هم عقل و عرفان صاحبیدن شوخچه متأثر بولور . » همیشه لار .

بیت

سویا گای فضل یکاسی جاهلی
 جاهل اصل معلومه دشمن دور
 سراط حکیم . دنیاده ایک عذر قیلنا دورغان علت جهل دور . من جا لکه
 آچنگا نمدیک کور که آچنمین . زیرا که جاهل ننگ اذ اختیاری ایله قیلگان حرکات
 اعمانگ اختیار نر قیلگان حرکاتیدن منگ نظریده حونوک . دیش .
 عربلار . « الْجَاهِلُ مَبْتُ الْأَحْيَاءِ » نادان کسی ترکی اولوک دیور لار .
 بز لار ایسه . دوست نادان دن دشمن زیرک خشی . دیمز . بعضی عاقل
 دشمن لار بولور که کیتور کان ضرر لاری نادان دوست لار ننگ فایده لاریدن

اقسام جهالت

جهالت از یکی قسم دور که: برینک، جهل بسط، کنجی سینک، جهل نکب، ویلور، جهل بسط و ضعیفگی مبتلا بولگان کشیلار بر زرسه فی بلامسه لار هم -
 بلامکانک لارینی اقرار و اعتراف قیلور لار. شوئک اوچون بونک دو اسی -
 آسان، قط بلمک و اورگانک یولیده جهد و جدل قیلیمک ایله بولور. -
 جهل مرکب و ضعیفگی مبتلا بولغان کشیلار بر زرسه فی بلامس، بلامکانینی هم -
 بلامس دن بلامندیب دعوا قیلور. بزده موندای کشیلار که «اوز باشچه و اوزم -
 یلار مان» اسمینی بیور لار. بودردنی دوانک علاجی جناب حتی نک لطف
 و عنایتی ایله حل اولماسه توذالماغی مشکل و آغردور.

جهالت

جهالت: دیب اوقوماکان بلیم سنوچ زرسه که توشونمیدور گان ناداملغنی
 ایتلور. جهالت: انسانیت نک ایک زور دشمنی و یامان خلق لار نک
 باشلغیدور. معارف دن، فنون و مدنیت دن محروم قالگان خلق جهالت پنجه
 لارینی آرسیده خمیرگیب ایزلگان دیک افعال ذمیه دن هم اوز نفسینی -
 یاقه سیننی بوشا تالاس. علم و معرفت صاحبیلاری فضل و کمال لاری سایه -
 سیده هر روشنی تدقیق و مشاهده ایله قیلور لار. اما جاهل لارا ایسه بر زرسه فی -
 ماهیتینی مشاهده قیلور غه عقل و فرست لاری یتاس. چونکه جهل خود بین

او چون یار آتش بر سلاح دور که: اگر اور نیکه استعمال قیلنسه وجود یزنی —
 هر خیل تعرضلاردن ساقلار. اور نسه بهر لار که صرف بولسه ساننگ عفتینی
 بر باد قیلک ایله بر ابر حیا بینی خراب قیلور. بر کشی قولیده کی اسبابیکه مغور
 بولوب نابیه سر که اور سه اول اسبابی ادهاس قیلغانی کبی مسوولیتدن
 نفسینی هم قوتقار الماس. افسوس بزم یا شلار یزنی اکثر لاری شهوت غلبه
 سیله نفس اماره لارینه مبتلا بولوب، سفلیس، زحم مرض لارینه گرفتار
 بولور لار. فانه محنت و مشقت ایله تا پکان آلتونلارینی با قوز مک او چون —
 صرف قیلوب، آلتوندن قدرلی عزیز عمر لارینی کسل خانه لارده اسراف —
 قیلور لار. عمالاردن بیر سی «حیات عبادت نک اسبابی اولدنی کبی —
 شهوت هم عبودیتیه خدمت و طیفه سینی ادا قیلور. و بو وظیفه لار حقیله ادا —
 قیلنسه انسانیت ایله حیوانیت آراسیده نیمه فرق بولور، دیمش .

اگر شهوتکه دل بیر ساک بولور قلبک قراکم کم
 کینار نسک اوقی بیل قونی کوزدن ضیاکم کم
 تمامی اختیار ک نفس بدنی ایلمکینه بیر ساک
 مرصلا که دو چهار ایلا بولور رنگت فناکم کم
 بوزوق بول لار که اسراف ایلا ساک مالکشی جاکنشی
 قولکندن دین دنیاش کینار شرمک حیاکم کم

یکانہ دواسی صبر و تحمل دن عبارت دور، تداوی ایتمگان بر مرض انساننگ
حیاتی نی محمود بر باد ایثار، حذر قیلک لازم دور، دیمش .

غضب لک بولما غیل بولغیسل ملائم	بولورسن شاد و خرم لک ده دایم
غضب اوتدور یا قادور جسم و جاننگ	غضب بر باد ایثار دور خانماننگ
غضب لک اونی بوش سویت قیلک	غضبی جنی یا که مست قیلغای

شہوت

شہوت: نفس ننگ تعیشندن، تعدیسنن حاصل بولادور گان
برقوت دور، حکمت طبیعیہ قانننگ احکام ازلیہ سنہ قانانگاندہ حیات
شہوانیہ بقای حیاتنگ مخصوص بر قوہ فطرہ دور، شہوت انساننگ خزینه
ذی قیمتی اولدینی اوچون صورت مشرومده صرف قیلنسه وجودنگ زکاتی
بلکہ بنی بشر نسلینگ مدار حیاتی دور، ہر اشدہ افراط و تفریط مقبول بولگانگی
کسی بخصومده ہم حبس لک ایله اسرافدن ساقلانگ لازم دور، اگر شہوتی
غیر مشروع بر بولده سو استعمال قیلنسه امانت کہ خیانت قیلگان بولادور
زیرایمک اوچون یارانلگان بر نعمت ننگ قدر و قیمتی نی بلماسدن خارلاب
اور نشوید لار کہ تا شلاماق آلیغ آستی قیلماق زور کفران نعمت دور، بخشی
خلق لارنگ ایچیدہ فرشته لارنگ غبطہ قیلادور گانلاری شہوت ننگ
مشروع بیدر لار کہ صرف قیلکنی رعایت دن عبارت دور، شہوت انسان

اشلائمکدن نهایتده احتیاط بولمک لازمدور. نفس ننگ غرور بدن پیدا
 بولگان غضب انسانی ننگ المک غذا بلار که گرفتار قیلا دور. چونکه بو-
 شدت و حرارت ننگ تأثیری وجودده گی قاننی بوزوب، حرکت قیلده و رب
 دماغیکه مجوم قیلوب عقلنی پریشان قیلورده کشینی اختیارینی قولیدن
 آتور. و بوسایده اوزینی یا خودباشقه بر کشینی حسرت و ندامت که دوچار
 قیلور. غضب لک کشیلار فانیچه عقل و ادراک صاحبی بولسه هم غضب
 قانی توزغا لگان (مانیده اوزینی) توختالماس. عقل و ادراکیدن آیریلوب
 بر یامان هشی قیلوب قویارده صونکیدن پشیمان بولور. سقراط حکیم به غضب
 ننگ اولی جنون، آخری ندامت دور، دیمش. امام شافعی حضرتلاری
 به قلع و نیزه ایله حاصل بولماگان کوب اشلار یومشاقلق و ملائم لک ایله حاصل
 بولور. غضب ننگ ضرری ایگاسیکه فایزور، دیمشلار. افلاطون بیجان
 ایله پیدا بولغان بر حال البته پشیمانلک ایله تمام بولور. غضب، غضب
 قیلنوجیدن کوبراق غضب قیلوجیغیه ضرر قیلور. عقلنی غضبگه سالوجی
 انسان نفسینی حرارت تک او تکه یا قمش اولور. ندامتدن اول متاقنی
 اختیار قیلوجیلار سیج بر مهلمکه و غذا بکه دوچار اولماسلار، دیمش.
 سیوطی، غضب و شدت وجود اقلیمی نی دهمشلی بر آفتی دور. بونگ دخی
 و چارده سی تا پالماسه او اقلیم ننگ خراب قیلور. غضب بر علت مهلمکه دور که

آفتلاب خذرتیک لازل دور . زیرا که انسانک عَزَنی ، دنیا تک لذتی بخشی سوز
 لارنی اشتوب و کور و حصه المک ، یامان و ضرر کلارینی اوقوب بلوب
 و زینی تیمک . قولدن کیلکونچه خلق و ملت فائده سیگه تریشمک و یوفنا دنیا
 دن بخشیملک آتینی آلوب کیتمکه و دور .

چونکه : هر زسه فی حد دن آرتو قچه سی اسراف دور . لیکن بخشیملک و بخشی
 صفت قانچه کوب بولسه شو نچه مدوح و مقبول دور . رسول اکرم نبی محترم صلی الله
 علیه وسلم افند نیز « بنده لار تک بخشی راغنی بنده لار که فائده لی بولگانید دور ،
 و میشلار .

<p>بخشیک بازارید و دارالامان مکتب دنیاده کسب ایت بخشی خلق قیلده مکره حرام کبر و غرور من لغت بخشیک ، عدل و سخا و تارینی یارک اسم</p>	<p>بخشیک قیل ، بخشیک قیلما س زین فرض واجب سنت استجابدن بریزمکن چاقمه انسان حبیبینی یا ماریا مثل چین غبطه ایلار لار سنگه انس و ملک حورجنان</p>
--	--

غَضَب

عَضَب : دیب برکشی ایکنچی ایله شدت و حدت ایله معامله قیلشک فی
 ایتلور . عَضَب انسانکه مخصوص بر قوه مدافعه دور که طبیعتده موجود اولان
 غضب طریغوسی ایله باشقه لار طرفیدن کیلا دور گان ضرر و هلاکت دن
 اوز نفسینی فقط شوسایه دد سا قتلار . لیکن غضب تک جبر و ظلم طرفیله

قباحتیکہ محمود عفو مکافاتینی بیرسہ ایکسی ہم شاد و مسرور دلور، ہمدہ جنت
 حق عفو قیلو جیلارنگ سوار، اوزیم عفو و مغفرت قیلو چیدور، نوشیروان
 یرگناہ کارنی عفو قیلما کدن قاندای لذت الگائمنی ہیچکیمگہ تمیمین ۔۔
 دیشس .

او لو غلارنگ اشی عفو ایلا مکدور	لچیک لار عذر او چون بیل با ایلا مکدور
مسلمانلیغده یوق کین عداوت	دلہ عفو عدالت جا ایلا مکدور
بزم اشلا حسد، بعض و خصومت	حدوددن چیب چقوب حیت با ایلا مکدور
بو تون افعا لیمز بربرگہ چندکک	اوروب ناروب آغزنی مایلا مکدور

ایمان خلقار

انسانلارنگ سعادت ابدیدن محروم قیلادور گان، جناب حق قاشیده
 و خلق نظریه مذوم، حیات جاودہ نیمز او چون مسموم بولگان اخلاق ذمیمہ لار
 غضب، شہوت، جہالت، سفاهت، حماقت، عظالت،
 حساست، رعات، آنانیت، عداوت، نسیمت، غیبت،
 حقارت، جہانت، حسد، یفاق، ظلم دور .

بوساناکان ایمان خلق لارنگ فائق لارینی، یوقاریده ساناکان
 بخشی خلق لارنگ کوزل کینی انصاف موازنہ سی ایله او لچاب، وجدان
 محاکمہ سی ایله تحقیق لاب، بخشیلارینی تنکلاب عمل قیلک، ایمانلارینی

حماکت کسب نثر امسی عالی ہمت لار سایہ سیدہ دور .. دیشلار .

عبرت کوز گزنی اچیز .. لا افعا الا نصار ..

ہمتلہ تکیماش شوگوزل مسجد دلدار

جرئتله مزین اولور عالم یاشار انسان

ہمتلی قلک شوگوسی ہریرہ خریدار

عفو

عفو: دیب کیچورکمنی ایتلور . برکشی قیلکان کچیلک لارینی بوینیگه آلوب .
اوکونوب کیچورکمنی سوراره عفو قیلک لازم دور . چونکہ عفو یا خوشی خلق لارکنک
افضلی انسانیت نکت املی دور .

جناب حق قرآن کریمده عفو فی ما قتاب .. مدح قیلمشدور . عالیجناب
کشیلا عذر فی قبول قیلور . برکشی قصور دقا حینی بوینیگه آلوب عذر -
ایتسه عفو قیلور کیچورور . کانتہ لک و اولوغ لکنک لذتی برادون اوچ -
آلمکده ایماس بیکه عفو قیلما کده دور .

مثلاً: احمد، محمود که بریامان اش قیلوب دینی آغزندی . محمود
احمد دن اوچینی آلدی . بس احمد ایله محمود نکت آراسیده گی یا مانکده گی
فرق نہ اولدی . حال بولکه ہر ایکسی ہم بریریکه یا مانک قیلدی . ہر ایکسی ہم
غملک و پریشان بولدی . بریامانک ایکی بولدی . اگرده احمد نکت -

عالی همت: دیب دین و ملت که فائده لک اشلا را فی مال و جهان ایله انشلا کنی
 ابتلور. همت شونلا ای برعای جناب فضیلت دور که انسانیت ننگ کافی
 یا خشی خلق لار ننگ پاسانی دیمک جایز دور. همت صاحب لاری کریم صفت
 لک رحیم طبیعت لک بولور. اوز جنسینک اولادیدن هر وقت یارد مینی
 آیاماس، خیر و سخاوت لک اشلا ردن اوزینی تار تماس. پول و مالینی ملت -
 یولیده صرف ایتکدن نوز خاناس. عالی همت کشی سایه سی لطیف ایوه سی
 لذیذ درخت کچی دور که بوسایه گدقین بولگان کشیلار هر وقت فائده لالور
 لار. همت لک انسان لطف و رحمتی ایله دنیا یوزیده جلوه گراولور. عالم ننگ
 روشن قیلک کوچی کونش ننگ قوت و فضیله ضرر بیتا کافی کسی همت اربانی -
 ننگ هم صرف و خراجات ایله شان و مالنه ذره چه خلل بیتماس. انسان ننگ
 ماهیتی وجدانیدن بلنور. وجدان ایسه فقط عالی همت کشیلار دن تا پیلور
 ایصل همت انسان ننگ کمالاتی، ترقی و مدنیت ننگ آلاقی دور. هر ایش
 همت سایه سیده یوزده چقار. عالی همت و خالص نیت ایام ایش
 اشلا گان کشیلار یوفیق ربانی که رفیق، رحمت رحمانیکه شعیع بولور لار .
 رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم افندیمیز عَلُوا اَهْمَةً مِنَ الْاِيْمَانِ .. -
 دیشلار. لوزیردان انسان عالی همت و طیفه سی ایله مکاف دور. عالی
 جناب اولان بر حکیم کورگان بیمارینی دوا سی همت ایله در مان لایور .

کشی بیچ برہنی اشلاک نہ فریت و جسارت قیالما س . دنیا بعتیدن
 لذت الالما س . اگر بر شاگرد علم و معلمی سویا سہ ، اثنہمالیہ او قوما سہ
 مقصود کہ بیتالما س . بیروزیدگی انسانارنی اور شمشہ تلا شمشہ لارگہ فادوشد
 گان ، سینہ لارینی دشمن او قیغہ نشانہ قیلدورگان نرسہ ، دین و ملت
 لارنگ ، وطن و دولت لارنگ محبت تیدور . کشنگ کیچہ و کوندوز بندور
 ماسدن قل کبی محبت و شفقت لارگہ کو کراک بیروب اشلاتا دورگان نرسہ
 وطن و بالا حصہ لارینگ مہر و محبتی ایما سہی ؟ قوش چینی کورگان دانہ سیگہ
 قویقوب نوز اقغہ ایلنوب قالغانی کبی انسان سویو کلی نرسہ سیگہ بایلا نوب
 اسیر بولوب قالما غی طبعی دور . رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندہ نیر
 . اوز نفسک او چون قایسی نرسہ فی سوار ایساک شول نرسہ فی باشقہ شیگہ
 ہم سوی . ینہ . آتا محبتی فی ساقلاا اگر سن آتاغہ بولغان محبت فی اوز ساک
 اللہ تعالی سنی ہر توری فیض لاردن محروم قیلور . دیشلار .

محبت لک بہارک کوز حصولی بیچ آزادلما س
 محبت سز کشینگ کو نگلی قشدور صل بازا دلما س
 سویوب علم و فنون تحصیل ایدن اوچکای ہوا لارگہ
 قابو بختی قرا جاہل فالور دستی درازا دلما س

عالی ہمت

کشیدار هیچ بر کشیکه جبر و ظلم نی خواها ما س. و جانک نرسه لار نی بیگار که
 آزار بیر ما س. عقل و شریعتکه موافق روشده حرکت قبولور. جبر و ظلم ایله
 باشقه لار نی دینی آزار قیلگان کشیدار ننگ یا قه لاری جزا قولیدن قوتیلا لار
 زیر اجناب حق ننگ عدالتی ظالم لار ننگ جزا و سزا سیسی بیر مکه ده دور .
 رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیز: «اندر ضا سینی استار ایسا کنز بالا لار کنز
 حقنده هم عدالت قیلکنز!.. ینه مظلوم کشینک دعاسندن کافر هم بولسه
 سا قلا کنز! چونکه مظلوم ننگ دعاسی دایما مقبول دور»، دیشلار. هر بر
 ملت ننگ ترقی و تعالیسی، دولت و حکومتلار ننگ اوزون یا شامغی عدالتک
 با غلیبه دور. عدالتدن آیر لگان پادشاهلار ننگ دولتلاری یوق بولوب -
 تاریخ صحیفه لار یده فقط اسملاری قالگانلکی همه که بیگولیدور.

عدل اولسه پادشاهت آلیغ استیده بئلا س

باشکده بولغوسیدور آنک تا جی برقرار

غالب بولور که چشمه اگر بینکیدن قیل

بولغای نصیب گردنیغه حیلدن طوما

محبت

محبت: دیب بر نرسه نی سوکمنی ایتلور. دنیا ده گی انسانلار مهر و محبت
 سایه سیده یا شارلار، هر بر آشنی محبت آرقا سیده اشلار لار. محبت سز

صداقت بر فیض محضی دور که او فیض دن حصه سینی الیک هر کوشینک
 مقدس و طیفه سیدور. حضرت امام حسین که حضرت علی، سوزگده توغری
 بول ایالغابچی لاکبی منافق اولنماس سن، دیب نصیحت قیلمشلا .
 رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیخیز، توغریلکینی ختیار قیلکنزگرچه
 هلاکت کبی کورنسه هم نجات توغریلکده دور. هر فانیچه نجات کبی کورنسه هم -
 یالغاندن ساقلاکنز ازیرا که ماقبتی هلاکت دور، دیمشلا .

صدق صفای استیغ اولسه سربانتک

شولدو جهمانده راحت فیض سعادتک

عالمده توغریلک چه یوق آدمنی ازینتی

قلبک الفدیک اولدیجی ۹ عین شرافتک

عدالت

عدالت: دیب باشقه لارنی مال ناموسینک، عایه قیلکینی ایتلور. عدالت
 بخشی خلقلا رنک فاعلی، ظلمنک مقابلی دور. عدالت و درستی کشیلار
 اوزیکه لایق کورماگان بر شنی اوزگه لارگه روا کورماس، بخشی عدالت
 و انسانیت و طیفه سینی یا لغوز اوزی بوزوق اشلا ردن ساقلا تانک ایله
 ادا قیلالماس. بلکه اوزی ایله برابر جنسدا اشلا رینی خطا و فنا لقلارینی
 اوزانک و بخشی یوگه سعی قیلک ایله ادا قیلر بلور. عدالتنی رعایه قیلگان

یا که اوز باشیکه کیلگان ضرر فی قایتارمک او چون منافقانه دوستلک
قیلور. سرکنشی نا اهل کشیلار که سوزلاب قدر و اعتبار کنشی پامال قیلور.
بوندای کشیلار که دوست بو مکدن دوست سز چاشیر اقدور.

یاششی دوست عیب یار دوستینی	کوز گودیک روبر و سیده سوزلار
یامان اور باغ مارا غچه منگ تل ایله	آرقه دن برمه لاب تیریپ سوزلار

صداقت

صداقت: دیب کشی اوز وظیفه سینی توغریک ایله اشلاکنشی ایتلور. صداقت
کشی دین و ملتیکه، وطن و دولتیکه توغریک ایله خدمت قیلوب آبرو-
و مکافاتلار آور. صداقت گلشن سلامت، بوستان نجاتدور. صدقن
زخم، ایلانن زهر حاصل بولدوغی کبی راستلکدن فائده، خیانتدن ضرر
حاصل بولور. جناب حق صادقلارنی سویار. یالغانچی لارنی سویماز.
توغریکدن بوتالگان کشی یوقی، خیانتدن بوتالگانلار چوقدور. راستلک
ایله خیانت ایکسی جمع کیلماس. اگر کوشینک دلیکه توغریک تخمی-
ایکیلسه مر قانچه آج دوسمن بولسه هم توغریک اوسار، خیانت کو کارماس
اخلاق یوزه سیدن توغری فقیر یالغانچی بایدن اعتبار لیدور. چونکه صادق
کشی عهده یقه و فاقیلور. یالغانچی ایسه و عهده سیده تورمای اوزینی حجت
باشقلارنی اداره قیلور.

خبرخواه لک خالصانه بولماسه بیکار دور

منفعت یوق ایلاگان نذر دنیا زدن سنی

برکونگلی شاد قیلک نعت لحيان ایله

چیشیدور مردمه منگ کعت نمازگدن سنی

مونیس لک

مونیس لک: دیب هرکم اوزنگی مسلک دشینی تا یوب الفت بولمکنی -

ایتلور. دنیا ننگ لذتی صادق دوست لاز ایله صحبت قیلکدن عبارت دور

علم اخلاق یوزه سپدن چین دوست یار صادق ایله الفت قیلکمک -

لاز دور. چونکه بعضی کسل لار ننگ پوشی بولگانگه اخشناس نادان و حق

کشیلار ننگ عرف و عادت لاری دیامان خلفلارینگ تاثیر سی، سیرایی پوشی

مقرر دور. بعضی دوست صورتیده کونمش ایکی یوزلامه، منافق -

دشمنلار هم کوب بولور لار. شو ننگ اوجون هر برکشیکه سنا ماسدن بلماسدن

دوستلک قیلکم سیراییک زور عقل منر لک دور. چین دوست بولگان

کشی باشنگه کلفت وقایع کویگان وقت لارده سن ایله برابر قیغور دور.

فاطر گده گی قابونی بولوشوب آلور. سرکشی نا اهل دنادان کشیلار گه

ایتناس. عیبکنی آرقاگدن سو یلاماسدن یوزنگه ایتور. شاد لک -

وقتکنده سن ایله برابر شاد لالوز. یالغان دوست سندن بر فایده امید

خیرخواه لک: در بی نیمه ایله بولسه بولسون بر بریزگر که فائده میتکو رکنی ایتلور.
 خیرخواه لک: بر بریزگر که قارشو اشلاتیلادوررگان بر وظیفه انانیه دور که
 کشی اوز نفسیگه لایق کور ماگان بر شنی باشقه بوسلمان قازند شیکه
 مناسب کور ماسدن ایگری بول لاردن، یامان اشلاردن کوچ میتکانیجه
 قایتارمک دیاردم قیلیمک لازمدور. جناب حق انسانلارنک بر مینک
 دیگرینک یارد میگه محتاج قیلوب یار اتمشدور. شوئنگ اوجون بیر
 یوزیده گی انسانلار زمانه ننگ تورگان نظام دقانونی اوزره بری ایکنی
 سینک یاردمی ایله عمر اوتکارور. بر کشی هر قانچه بای و عتسبارلی بولسه
 هیچ وقت محتاج لک بلا سین قوتو لالماس.

سما لک اغر بولسه بو کی محنتی آر نور | هر کم که اولوغ بولسه بولور کلفتی آسان
 بای فقیر که فقیر بایکه، معلم شاگرد که، شاکرد معلم که، آتا آنا فرزند که، فرزند
 آتا آنا که محتاج دور. شوئنگ اوجون هر کم اوز اوستیگه بوکلانگان وظیفه
 سیننی توغری لک خیرخواه لک ایله ادا قیلیمک لازمدور. شریعت ده ایمان لک
 کشیلار که دنیا راحتی و آخرت سعادت اوجون تولدن کیلگانچه ملی
 خدمت دیاردم قیلیمک واجب دور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افند بجز الله تعالی که ایمان کتور دکدن
 صوکره عمل لارنک افضل بنده لار بر بریزگر که محبت ایتکدور. دیشلار.

و کمائی حق شناسانکه و رکه بر او دن کورگان خیشیا کنی او نوتامای شوینک
 برا بریکه بزخم اوز وظیفه فزنی اواقیلک لازم ایکان بیج بولماسه تقدیر -
 قیلک ایله بهادرک و دستک حرسینی اواقیلما کیمز لازم دور . چونکه -
 مؤمن برادر مؤمن دور .

دلدن دل اوزره آچیده دور ایکی خیل یولی

مهرد مه یولی آچیلور کینه کین یولی -

معلوم دور که هر بر ملت نی ترمی و تعالی سی اوز ملتیکه جان ، مال ، قلم ایله -
 ایشلاگان کشیلارنک خدمت لارینی تقدیر قیلوب وظیفه لار ، میکلار قلم لار
 ایله یاد قیلوب اوتوب کیکنان بهادر ، عالم و شاعر لارینی روح لارینی شاد -
 قیلوب شلاوچی کشیلارنک غیرت و حسارتارینی زیاده قیلما که ه ایکان
 افسوس بزلار تقدیر قیلک بر طرفه نوسون تحقیر مسخره حتی تکذیب قیلک ایله
 قارشو آلمور .

یا حسی اشد و حقیقی تقدیر ایلاک هر خدمته

حق شناس اولک حقیقی بر قوت دور ملت

حق شناس اولک شهور ایزدیلا بیغیم

توغری یولنی تا شلاک اصلا یا شناس امته

خیر خواه لک

و نصیحت لارینی سنگلاب بوردن لارینی محکم تو تک لازماور. چونکه آنلار -
 دنیا که بزودن اینکاری کیلگانلار، بزودن کو براق سحره حاصل قیلگانلار، -
 وطن و ملت ننگ حالیکه آشنابولگانلار، طبیب لار درد لار که دو ا حاضر
 لاگان تک بولاریم توش و باشا مکنی آفتی بولگان فقیر کب، یا قالدک،
 نادانلک کبی وجودیمنی چورینادورگان مصلالار که دو ا حاضر لاگانلار، شوکت
 او چون بزرگه قیلگان خالصانه فی غرض نصیحت لاری حاضرده آغرو اوج
 کور نسیم آخری راحت و طاعتی بولوب چقار .

نصیحت بولسه خالی لر غرضندن	آجینج داروکسی ساقلا مرصدن
بره لازم ایرور بلماق ایشاق	ز یاندن باشته برشی بوق غرضندن

حق شناسلک

حق شناسلک: دیب برکشینک قیلگان بخشی لکینی او نوتما سلک فی
 ایتلور. بوتون عالمده کی انسانلار حق شناسلک دوستلک آرتا سیده -
 یا شارلار. قرص ایکی قولدن چقار. بشریعتده بخشیلک قیلگان کشیکه
 بخشیلک قیلک و اجهدور. حکمالار یا مانلک قیلغان کشیکه هم بخشیلک
 قیلک لازم دور دیرلار. حاصل بخشیلکدن ضرر کورگان، باشی یارلگان
 کشی یوقدور. بخشیلکدن دوستلک مهربانلک توفار ایکی کونگل آرتا سیده
 الفت و محبت چو چوقلاری یوکوریتور. قودوشولار. بودوستلکینی جمال.

دنیاده امیدن بخشی نرسه یوقدور. همه انسا نلار امید آرقا سیده یاشار
 لار. نا امید شیطان دور. امید نر کون کبچور مک ممکن ایما سدر. بایلار
 مال امیدیه شاگرد لار علم امیدیه کبچه کوندوز تر تشور لار. اگر بایک، عالم
 لک امیدیه بولماسه ایدی کبچه کوندوز جانلارینی فدا قیلوب کوزلارینی نور
 لارینی امید آرقا سیده توکماس ایدیلار.

امید کراولمسیدی صحیح حیانه قیمت اولمزوی

نظام و نظام او تربیت هم دولت اولمزوی
 جهان ایوانی بویله زینت آرا بولماغای اوردی

حکومت تحت و تحت سعی برلان غیرت اولمزوی

اطاعت

اطاعت: دیب بوین سونماکنی ایتلور. امدتعالی ننگ امریکه بوین سونما
 عبادت و اطاعت قیلک فرض عین دور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله
 علیه وسلم افندیمیز. الله تعالی ننگ امریکه مخالف بولگان حالده بیچکمنگ
 امریکه اطاعت قیلک واجب ایما سدر. دیشلار، آنا، آنا، اوستاد
 معلم کی اوزیدن اولوخ کشیلار که بوین سونوب اطاعت قیلک ایک
 بخشی صفت لاردن دور.

بوصفت که ایگه بولک اوچون هر وقت بولاننگ فائده لک کی کیش

انسانیت ننگ صافی اعتبار یابد . لیکن قارنگ حقیقی دره جبرسیکه
 آیتک او چون علم معرفت لازم دور به دیشلار .

افسوس بزمانده بزم اعتبار یوق	باشم فریده غیرت ناموس عار یوق
فسق و فجور ایله گرفتار بار چه جان	علم عملده بنزده ثبات و قار یوق
دوفاقه عمرهای هوس برله بره ترا	ملت عمینی اولوغوجی هوشیار یوق

خوف ورجا

خوف ورجا: دیب قورقاق دامید طربولما قنی ایلور . بنده هر اشده جناب
 حقدن قورقاق ایله برابر امیدینی هم اوزما سلک لازم دور . چونکه جناب
 حقدن قورقغان انسان هیچ نرسه دن قورقما س . هر وقت جناب حقنگ
 لطف و رحمتیکه امید کوز لارینی تیکوب تورار . خوف در جان شوندا ای بر یاشی
 صفت دور که بوخصلت نی اوزیکه همراه قیلگان کشی ایک فاضل هیچ -
 نرسه دن قورقید درگان شریطیعتلی . ارسلان یورکلی بولور . حضرت ابراهیم -
 علیه السلام نی نمود آتشکده تاشلی دیب تورگان زمانده دریا ابراهیم ! سز
 منی بو حرارتلی آتشدن قورقما ز منی ؟ .. دیش . حضرت ابراهیم ای ظالم
 آتشدن قورقغان کشی نمودنگ آتشدن قورقاری ؟ .. دیشلار .
 هیچ کشیدن قورقماغای سنگر سینگ قورقغان کشی

آتشدن یاندورسه لار بولغا ای امید برله نیشی

خلق آبخنده، قفس بر نرسد بوق دولت کبی

بولما فای دولت جهانده قوت و صحت کبی

اقتصاد انصاف زیندور وجود آدمه

چشی نعمت بوق کشیکه سعی ایله غیرت کبی

وقار

وقار: دیب کبر و غرور دن، من من لکدن اؤنفسینی سا قلامکنی ایتلور.

وقار: شرع و حکمت یوزه سیدن انسان اوچون ایک کیه کلی یخشی خلقلار ننگ

بریدور. وقار سز آدم اعتبار سز یایگه، کبی کشی صلت لک فقیر که اوخشا یدور.

مهکننگ قدر و اعتباری نفسی ننگ وقاری ایله اوچانا دور. وقور —

کشیلار کبر و غرور که اصلایقین یور ما سار. چونکه غرور من من لک تکبیر لک

شینی خوار، خلق آراسیده بی اعتبار قیلور. هر قانچه علم و دولت صاحبی

بولسرم بر یلچمه قدر و قیمتی بولماس. منی بلور سخی؟ موندای قیلور من —

اوندای سخاوت قیلور من، دیب اوزیننگ اوزی ماقتا مالکک ریاکار لک

زور عیب و وقار سز لک دور. وقار لک کشی یا مان خلقلار دن پاک، عدالت

لک، شهید، سوزیده توغری، شفقت و رحمتلی، اوز دیندا اشلار یکه خبر خواه،

ملت فائده سیگه تر تشوچی صاف قلبلی، ارسلان یور کلی بولور حضرت علی

ده وقور کشی کبر و غرور دن پاک بولور. وقار ادمگه چیلک ننگ مارا افتخاری

مال و بایلتلاری ایله اولچانادور. هر پوره بای ملت لارا آغر کیلوب -
 پلنه فی باسوب، خواجه اولگانیدیک فقیرلاری ییگئل کیلوب قل و اسبر
 بولوب سیلیب قالادور. مال تاپمک تک ایک بره کنتلی بوللاری: هنرچیلک
 ایکنچمک، چار و اچیلک، سوداگر لکدور. بولار تک هر بره یکه هم بوز ما نیمزده
 یلم لازم دور. بیا لایمزن تک «بولسه بولار، بولماسه غاولاب کینتار»، زمانلاری
 اوتوب اورنیکه «بلگان بیتار، بلماکان بیتار»، زمانلی کیلیدی. «وامیرکه»،
 لیلار بردانه بوغدای ایگوب یگره قداق بوغدای آلورلار. «پاوروپا» لیلار
 اوزیمزدون آلگان بیش تین لک پنجه زنی کیتوروب اوزیمزگه یکره بیش
 تین که ساتورلار. اما بز «آسیا» لیلار خصوصاً تورکستان لیلار دؤمبه ساتور
 چندر چاینیمز، قیماق بیروب سوت آشیمز، نان اورنیکه کساک شلیمیز.
 سوزنک قسه سی حاضرگی زمانگه موافق کشی بولمک اوجون علم و معرفت
 ایله برابر اقتصاد، انصاف، توکانهاس سعی، بیتهاس غیرت، لازم دور. بول
 اکرم نبی محرم صلی الله علیه وسلم افندیمیز، سوک زمانلارده دین فی ساقلامک
 مال ایله بولور. اقتصاد اوزره حرکت کشیلا فقیر بولماس، «دیشلار».
 ینه «هر نرسه ده اوزره اقتصاد بولینی توتمک لازم دور. افراط و تفریط دن
 احتراز قیلیمک کبراک، حتی دین امرنده هم برآمد آرتوق صوفی لک ساتسه -
 آخرنده اوزی مغلوب بولور»، دیشلار.

تل لارنگ ایگ یا خشیسی سوزگه اوستال، سوز لارنگ ایگ یا خشیسی
بلوب و آخرنی اویلاب سویلانگان سوز دور.

سوزی شیین کشی هرگه یا قر	گوزل لک یوزده ایرماس ای برادر
ایشگانار و لاغی دُرگه توسون	سوزگ آز بوسون معنالی بوسون
مسی چغغای سوزگ کوب بولسه کل	سوزگ بولسه کوش جم تورک آتون
شکرنگ کوبیدن آزی بولور ساز	کوپایگان سوزنی بولگای توغریسی آز

اقتصاد

اقتصاد: دیب بولون و مال کبی نعمت لارنگ قدرینی بلماکنی ایتلور. مال قدرینی
بلوچی شیلار اورنسریرگه برین صرف قیلماس. اورنی کیلگانه صومنی
آپاماس. سخاوتنگ ضدی بخیل لک اولدنی کبی اقتصادنگ ضدی
اسراف دور. الله تعالی اسراف قیلغوچیلارنی سویماز. اقتصادنی رعایه -
قیلگان کشیلار همه وقت نیج دراحته باشارلار. آریلار قش کوننده -
ریک اوچون بال یغکانی دیک، باشلار یکم کیلادورگان قاره کونلارنی اویلاب
آق پل یغورلار. "تامه - تامه کول بولور، دیشلار. هر زرسه آزدن کوپلور

کوبنی آزابورغوی خاتون کشی

آزنی کوپاتورک ایرور ایراشی

حاضرکی زمانده مقصود که تیمک، اوز ملتیکه خدمت قیلیمک، خلقغه مقبول
بولک اوچون علم و مال لازمدور. عاملده کی همه ملت لارنگ حال و قدر تلالاکی

قدیر ساک و آختر ساک بوقالگا نلارینی ہم تا پور منر . . . بوقالسد بوقالسون
 اوزی باشمکہ تارایدی . . . دیب یادرو پاقالپا عنینی کیوب کو لگی بولمک
 زور عیب دادا یادور . پیغمبریزور ایرلارده جمال لسان وئل دور . . . دیمشلار

التفات رحیم رحمانم
 اولگو نچه آیسلمه ای جانم
 چمن ادیب معلم شانم
 ایک مقدس کرہلی سلطانم

ای آنابل عزیز قدر دانم
 تو خدیغم کوندن ایلا دک اُلفت
 مینگه علم و ادب سن اور گاندک
 ملتک روحینی کو تار گوجی سن

عمومی ملی تلبنی سا فلماک ایله برابر خصوصی آغز آراسیده گی تلبنی هم
 سا فلماک لازمدور . چونکہ سوز انساننک درجه و کمالینی ، علم و فضلینی
 اولچاب کورسانا دورگان تراز و سیدور . عقل صاحب لاری کشینک
 دلیده گی فکر و نتی نی ، علم و قوتینی ، قدر و قیمتی نی سوز لاگان سوزیدن
 بلور لار . . . قوروق سوز قولاغنه یا قماس . . . دیمشلار .

اگر سوز عقل و حکمت که موافق بولوب اوز بیکه یا که ایستوجیکه بر فائده
 چقادورگان بولماسه غسل آری لاری آراسیده غوغور لاب بورگان .
 قاقاق آری کی قوروق غوغور لاماق فقط باش آغریغیدن باشه بر .
 نرسد اها سدور . باشمکه کیلا دورگان قاتبع کلفت لارنک کوئی بومشاق
 تلمیزدن کیلا دور . شونک اوچون کوب اوله آرسوبله . . . دیمشلار .

یرو باغلا رینی سا تما سلا ر . زمانه که موافق کنشی قیلک او چون بالا لارینی
او قو تک و ترییه قیلک توغری سیده آقچه لارینی اصلا قزخاندا سلا ر .

ادراک ایله عقل کلله آیور خشی یامانی	سوده که صرف ایتمه شو قیمتلی زانانی
سعی ایت جلد ایت علم فنونه حرکت قیل	باقی نیلا دیلا رکمت ایله او شبر جهاننی

حفظ لسان

حفظ لسان : دیب هر بر ملت اوز آنا تل و ادبیاتی نك سا قلا کمینی ایتلور .
هر بر ملت نك دنیا ده بار لغن کورسانا دورگان آینه حیاتی تل و ادبیاتی دور
ملی تلمنی یوقا تک ملت نك روحینی یوقا تک دور . مہمات ! بز تو کستا نلیلا
ملی تلمنی سا قلا مک بر طرفه تورسون کوزدن کون او تو تک دیوقا تکده دور
تلمنک یار میگه عربی ، فارسی اولانگانی کم لک قیلوب بر چتیکه روس
تلمینی ہم پاشدور مکده دور رمز . درست ، بزلا رکه حکومتیمز بولغان روس
لسانی بیلمک حیات و سعادتیمز او چون آتش دنان کبی کیر اکلک نرسه دور
لیکن اوزیرینده اشلا تک و سوز لامک لازم دور . زغیر یاغی سالوب ماش
کچیری کبی قیلوب آرا لاش قورالاش قیلک تلمنک روحینی بوزا دور .
یا هو ! بز که نه بولدی ؟ بابا لاریمز بولیدن چتوب کندوک . . . با خشی —
توشنلکن آگونچه یامان او یکنی قدیر . . . دیشلا ر . بابا لاریمز که توشغان
دیارا گان مقدس تل و ادبیات بز که هیچ کملک قیلما س . اوزا ویمزنی

باشکلدن باشلاب ذهن وادراکمنی قوتلاندورمک اوچون عزیز عمریمیزی
 اوپون، کوگی، سفسطه، مالا یعنی کبی، پهوده سوزلار ایله اونکارمای پرخیل
 کتاب، غزتیله وژورنال لارنی اوقوب، فکریمیزی آچماق، ذهنیمیزی
 قوتلاندورمک لازمدور. ذهنسز کشیلارنگ اوچاوسوز سوزلاری اوز -
 لارینگ اوپالتورگانی کبی ایشتیچینگ هم زیریکتوردر.

پرشینگ فکر ادرکن سوزی بلدورغوسی

بسته بی مغز اگر لب آچمه رسوا بولوغوسی

ادراک صاحبی اوزینی فصل واولوغ بولوب محبس لاریگه حقارت کوز ایله
 باقوب، «بله سخی؟ من قاندا ی بای و آبرولک کشی من» دیب ماقتا نوب
 اوزینی کاتته قیلوب کورساتماس. اوستیکه بولکلانگانی دینی، ملی و معیشتی
 وظیفه لارینی هر برینی اوزوقتمیده ادا قیلور. مننه: شوندا ی کشیلار ایکی -
 دنیا ده آبرولک بولوب اولگانلاریدن صوگت «فلانی خوب یشتی ذات
 ایدی. خدا رحمت قیلسون. ملنکه کوب خدمت قیلدی. خلقغه فایده
 بیتکوردی» دیب باشقه لار طرفیدن ماقتالورلار. هوشیار دوزیرک کشیلار
 کوچ و قوتلاری باروقتمیده کیلادورگان زمانلارینی توشونوب پیل و مال لارینی
 ادرنسیه یه لارگه، توی و معرکه لارگه حددن آرتونجه اسراف قیلما سلار . -
 اوزلارینگ رحمتی، بالاجقه لارینگ سعادتینی اوچون کیرک بولادورگان

دہم تو را دورگان حسن و لطافت جیا ایله عفت دور . جیا سنر یوز جانسنر
 جسده کی دورہ دیش . رسول اکرم نبی محترم افندیمیزہ الحیائین الایمان .
 جیا ایمانند ر . اذالمشغ کا مشغ ما شفت . جیا قیلماز ایساگ ایساگان
 اشکنی اشله دیشلار . محی الدین . انساننگ صورتیدہ گی قزیلک
 سکین سکین کینار ، جیا قزیلگی اصلا کتاس . یا شکلک حسنی کنگ
 قزیل رنگی کنگ جیا ایله زینت لطافتک ایگہ بولورلار . دیشلار .
 سقراط حکیم . قاتولار کنگ ایک کوزہ لی جیا و عفت پردہ سیگہ
 اورا لگانلار ی دور . دیش .

جیا ناموس ایمانہ دلیل دور	جیا سنر دایما خوار و دلیل دور
او یالہ معرفت حاصل قیلورن	معارف سنر کیشیلار مژدہ دل دور

ادراک و ذکا

ادراک و ذکا: دیب آچوق فکری، خوش طبیعت، زیرک بولمکنی ایتلور
 ادراک و ذکا بخشی خلق لار کنگ روشنه رضوانی، عبرت کوزلار کنگ نور
 رحمانی سیدور . چونکہ ادراکلی کیشیلار ہر ہر مقصد کنگ استیدہ
 باشرن اولغان ضمیر لار کنگ معنالاری نہ بیرون باریب چہشینی -
 بلور . علم معرفت صاحبی بولمک اوچون سعی و غیرت کیراک اولدیغی
 کبی ذہن و ادراک کنگ ہم سلامت بولماغی شرط دور . شوکت اوچون

بر صفت دور. خاتون عفتی آدب و ناموسینی سا قلا دور. ایرلار ننگ
عفتی بوتون انسانیت ادباریکه شامل دور بعفت سز انسان یا لانغاج
جسد کبی دور. دیشلار.

زانکه زینت اولان عفتی دلده سا قلا گیل

شهو نفس گ سنی بولوسید و عفت کتفه مثل

اگر شینک نیاده میر تلسه عفت برده سی

نفسی شیطان دیک انی بر کون سالور بونیک مثل

حیا

حیا: دیب اشده سوزده ادینی رعایه قیلا کنی ایتلور. حیا دینی روشن
قیلا دورگان بر نور دور که انسان هر وقت شول مغوی نور ننگ ضیا سیکه
محتاج دور. شریعت بوور ماگان، آدملار سویمماگان اشارنی اشلاک
غیبت، هجو، مسخره، سفسطه، سوکوبی، آدملار ننگ نفسیکه، عفت سیکه
تیکادورگان ادب سوزلارنی سوزلاک زور حیا ستر لک دور. عفت ننگ
برده سی، وجدان ننگ یقانی حیا دور. شو ننگ او چون هر بر حرکتیمزده،
سوزیمزده حیانی قولدن میر یا سلک لازم دور. حیا برده سی ایله اولمش
انسانلار ننگ عفت برده سی میر تلماس. دو چادر شوندا ی مبارک دور که
آنچه مونجه سو خطا لارنی بر کیتوب یوق قیلور. ابن سینا حکیم. انسانده

عفت

عفت: دیب نفسی گناه و بوزوق اشاردن سا قلامانی ایتلور. بزلافی گناه و محبتدن سا قلا گوجی، حرام خرشدن نفسی ابر گوجی فقط عفتیمز دور. اخلاق صاحبی عفت ایگاسی قلینی، وجدانینی پاکلاب تلمینی یا لغان، خبیث، بهتان و مالا یعنی کبی یا مان سوزلاردن سا قلا. چونکه انسانگه عفتیدن کو براق تل عفتی لازم دور. باشیمز که کیلا دورگان کلفت و عفت لارنگ اکثری یا مان تلمیزدن، اندازه دن آرتوق سویلا گانمزدن کیلور.

او یلامی سویلا گان اغرمهای اولار	فکر ایله سویلا گان یغلامای کولار.
----------------------------------	-----------------------------------

عفت: ایرلاردن کو براق خاتونلار اوچون آلماسدن قیمت اینچودن - قدرلی زینت و فضیلت دور. عفتلی کشی هر وقت نظر عبرت ایله حرکت قیلور. کچه و کوندوز فکری، ذکرری و طنداشلر گیکه، قارنداشلار گیکه یا شیلک خیره خواهلکدن عبارت بولور. سوزیده، فعلیده صادق بولوب وجدانگه تیرس، انسانیت که کیلشما گان معامله دن حد قیلور. حضرت علی رضی الله عنده عفت خاتونلارنگ ایک زینتلی لباسی، ایرلارنگ سرپایه علوی دور، دیشلار. حضرت لقمان عفت ناموسنگ ایک حکم - سویانچینی دور، نفسنگ هو میگه شول قوت ایله مقابله قیلور، دیشلار، افلاطون حکیم عفت خاتوندن کو براق ایرلار که باراشا دورگان

انظر عرت ایلد ماشا قیلنسه کوب حکمتلار کور بلور. چونکه حقیقت علمینک
 تعلیمی چشم عبرت دور. حق چشم عبرت ایلد ماشا ده قیلنور. دیشلار.

بر کور حضرت لقمان ننگ اگد یار یگه کیلوب. اگر کوز منی آجما کوز من
 سز که قل بلور من. دیش. حکیم کورنی معرفت صاحبی ایکان بلوب -
 جانم کوز کئی پرده سینی آجماق ممکن، لیکن نظر عبرتینی آجماق قولدن -
 کیلیدور. دیشلار. کور. یالقمان! سز ننگ شهر ننگ فقط پرده آجماق دن
 عبارت بولسه سزنی حکیم. دیمای طیب. دیک لازم ایکان، دیب
 حضرت لقمان ننگ عبرت کوزینی آجماق دور. جناب حق بز مسلمانلار ننگ
 کوز میزدن غفلت پرده سینی کوز تاروب عبرت کوز لار میز ننگ آجماق ایدی.

آج کوز لار کئی بس بو قدر غفلت ای کوزم!

عمرک غنیمت آج نظر عبرت ای کوزم!

عبرت کوز کئی آجماق طسرا ننگه باقوب

بر بر کیتار قولکدن اوچوب دولت ای کوزم!

مال اولسه بارجه همدم یار و برادرش

فاچگای اور و غلامک یوق ایسه ثروت کلک

حاصل نمانده علم ایلده دولتمده عتسما

سواپه سعادت هرولت ای کوزم!

نظر عبرت

نظر عبرت: دیب ہر روز سہ کہ سہیج کیلاب باقوب شوندن اوز یکہ برجعتہ
 عبرت، آلمانی ایتلور، خلقلارنگ ایک افضلی انسانلار اوچون ایک
 کی کلبسی نظر عبرت دور، انسان عبرت نظری ایلہ باقوب دنیا کتانبندن اوز
 قد حصہ سینی بلوب آلمک لازمدور، معرفت حاجی آوچون احوال عالمان
 خبردار بولمک کی راک، شونک اوچون عقل صاحبجاری، فطانت ایگالاری
 اوزلاریکہ فائدہ سی بولسه، بولماسہ سہیج کیلاب فاراگان نرسہ لاریدن برجعتہ
 آلمی قویاسلار، حاضرگی زماندگی ترقی قیلگان ملت لارنگ ہنر و صنعت
 لارینگ بارچہ سی علم و نظر عبرت سایہ سیدہ نمایان اولوب عالمی
 منور و سخن قیلشلار.

بزم شریعت اسلامیہ دہ ہر نرسہ فی اعتبار، کہ آوب شوندن عبرت
 حاصل قیلوب اخلاقینی توزاکمک واجبدور، حضرت علی رضی اللہ عنہ
 دنیادہ ایک منتظم دارالعلوم نظر عبرت دور، عبرت کوزلارینگ ہر دہ سی -
 آچیلماگان کشیلار دنیا کتانبیدہ یازلگان حقیقتنی کورالاسلار، کائنات
 لیبی کمل برجعتہ عبرتدن فائدہ لانا لاماگان کشی ہیج بر معلم حکمتدن بہرہ -
 مند بولماس، دیشلار.

مولانا رومی، جناب حضرت آثار قدر تارینی بصیرت کوز ایلہ، -

هر وقت کورگان، قیلکان و بلکانارنی حقیقتنی و توغریسینی سوزلار .
 شده توغریک : برادنی نغیگه، ماگیگه خیانت قیلاما . سوزده توغریک
 هر وقت راست سوزلانا کلکدور .

استیغ حقی و ناسینی تا پار | توغری یولده یوق بولورمو؟ هیچ چا پار

بزم شریعت اسلامیه ده اگر کشینک حقیگه بهتان قیلنوب قیلماگان آشنی
 قیلدی دیب سوز سولانسه بلکان کشی راستینی سوزلاب شول کشینی
 آقلامک واجب دور . رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیمه التجات
 فی الصلوة . نجات راستلکده دور دیمشلار . حضرت مولانا رومی . استیغ
 عین حقانیت دور . حقی قبول قیلور حقا حقوق شرعیه فی ساقلا مقغه بولور
 رلمشدر لار . چونکه شریعت حکم لارینک ایک اساسی ایلدیزی حقا
 نیتدن عبارت دور . دیمشلار .

حق شناس اولاق شرافندور جهانده آدمه

حقی اظهار ایلماک برلکدور وک دیر عالمه
 یا لاشورا نسانه صدق توغریک گر کور سه کره

توغریک یاردچسیدور حق تعالی عظم یمه
 توغریلارنک مسکنی فردوس اوانیده دور

ایگه یارایی جهانده عظم، اتم کانیده دور

وقت اوز وطن لارینگ توپراقلارینگ مهر و محبتی دور . رسول اکرم نبی محترم
صلی الله علیه وسلم افندخیزد حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ .. وطنی سویمک
ایماندور، دیمشمار .

وطن، وطن دینه جانم تمدن اولسه وان
بنگنه غنیم قالور اولدومه وی وطنم
غباره دونسه غنیم یوق وجود زیر دم
چراکه اوز وطنم خاکید و رگور و کفنیم
توغوب اوسان بیرم اوشو وطن وجودم خاک
اولور سه هیلنه راجع بولور می من غمناک ؟

حقانیت

حقانیت : دیب اشده توغریک، سوزده راست لکنی ایتلور . انسان
بوستان سلامتکه گلزار سعادته که حقانیت یولی ایله چقار . انسانیت
انگ ایلدیزی اولان ؛ رحم دل لک ، حق شناسلک ، عادل لک کبی -
ایک بخشی صفت لارنگ آناسی حقانیت دور . جناب حق ننگ -
شونا همبار کینی مقدس بلگان کنشی بیچ وقت حقانیتدن آیرلس
چونکه حقانیت نوری قایسی دلده جلوه گراولسه جناب حق ننگ توفیق
ربانی می شودلده نشوه ناقیلور . عقل ایگالاری وجدان صاحبزاری

وطنی سوویک

وطن: هر کشتی کت توغلوب اوسکان شهر و مملکت سینی شول کشتی کت
 وطنی دیلیور. هر کم توغولگان اوسکان سیرینی جانیدن آرتوق سویار جتی
 بو وطن (جستی) طویونسی حیوانلارده هم بار. اگر بر حیوان اوز وطنیدن اویویدن
 آیرلیسه اوز سیریده گی کبی راحت. راحت یا شاماس بمعیشتی تلخ بولوب
 هر وقت بلی کت بر گو سیده اوز وطنینک محبتی تورار. بز —
 توکستانلیلار اوز وطنیننی جانیمزدن آرتوق سوید بغیمز کبی عربلار: عربستان
 لارینی قو ملک ایسینچوللارینی. اسکیمولار: شمال طرفلارینی ایک سادو
 قار و موز لک سیرلارینی باشتمه سیرلاردن زیاده سویارلار. اگر سویا سه لار
 ایدی هواسی خشی تیریکلک آسان سیرلار که اوز وطنلارین ماشلاب
 هجرت قیلورلار ایدی. بابا لاریمز کشتی یور تیده سلطان بوگو نچه
 اوز یور تکده چوپان بول. دیشلار.

مین عیب لک یاس ای وطنم باغلام	ینی وقت ماشاب کیتیم آیا باغلام
هجران قیلادور مینی جسد الغ	دوندی غمه روز شب چاغلام

همه که معلوم دور که ایک مقدس دینی سیریمز اولان عربستانگه باغلامینی
 حویلارینی ساتوب هجرت قیلگان حاجی لاریمز کت اکثریینه اوز وطن
 لاریکه قایتوب کیلورلار. بونک سبی یعنی بولار کت تارتوب کیتورگان

دوست و آشنای لاریه یا شمرین بر غرض لاری دل‌دیغندن هر وقت -
حسرت و ندامت چیکوب و جدان عذایغه گرفتار بولورلار .

هر بر انسان کنگ حقیقی فاعلی و جدانیدور	میوهی بخشی عمل و در صلی و جدانیدور
--	------------------------------------

انسان دینی و ظلیفه لارینی علوتی سینی و جدانی سایه سیده تقدیر قیله بیلور .
چونکه و جدانی سلامت کشیلار ایمان و اعتقاد لارینی کماله تیکور مک و چون
جناب حق کنگ بویر و قدارینی دین ملتغه فائده مک ایشلارنی شاد و خرم مک
ایله ایشلار . الحاصل و جدان هر کنگ فعال و حرکاتی کنگ کورسانا دورگان
مصفا بر آینه دور که بوکوزگیکه جن نظر قیلغان کنشی اوز عیب و کچیلکلارینی -
توز آنمک حرکتیده بولوب باشقه لار کنگ عیب و تصور لارینی اختیار ماقعه قوی
بولاس . بزم سلامتیه ده و جدان اخلاقینی اصلاحی و چون سعی و حرکت
قیلک لازم اولدیغندن شول ائره ده حرکت قیلغان کشیلار کی جهانه
عزیز و مکرم بولورلار . ارسطو حکیم ، رومی و جیمزنی معنوی قوتی اولان و جدانیمز -

فکریمز که قوت بیر گوی بر واسطه ادراکیه دیلور . جنی حسابیمز کنگ و جیمز
تأثیریتده در غوی بر رابطه ایلکتریقیه سیدور ، دیمیش . ابن سینا -
حکیم و جدان : روح و فکریمز کنگ طویغون قیلماکنه برنگی واسطه دور ، دیمیش .

صاف و جدان کجی صبح کالمه میزان اولور	کنشی اوز عیسینی بیلک کی عرفان اولور
شاد و سر اولور انصاف اید و جدانلی کنشی	کجه و جدانزه ایسه توغری جن انسان اولور

دنیاده ایک حقیقی توغری اولچاؤ نفس اولچاؤی دور کہ بومیزانده ڈرہ۔
 نقصان یوقدور، دیمش، ابن سینا حکیم، انسان ننگ فضل و کمالی۔
 ننگ اولچاؤی نفس ننگ اولچاؤی ایله اولچاؤ نور، دیمش .

دنیاده ہر سہ ننگ مخصوص اولچاؤی اولار	بندہ افعلیننی جدنی ایله تازیب کومار
براشیکہ وزن کہ کیلسہ آغراؤنفسیکہ	اول اشیک قنداغ بولا کلار کہ والا این کومار

وِجْدَان

وِجْدَان: دیب و جیمز کہ فکر میز کہ تاثیر قیلا دور کان حیات، یعنی سنور
 طومقدن عبارت معنوی قوتنی ایتلور، بزہر وقت افعال و حرکاتیمزنی۔
 یاخشی و یامان لغینی، فائدہ و ضرر لغینی آنجی و جدا نیز ایله بیلور مز، وِجْدَان
 انسان ننگ عقل و فکرینی حقیقی میزانی دور کہ بوترا زو ایله اولچاؤ کھیا کلا رینی
 اولچاؤ بیلک ایله برابر باشقہ لار ننگ ہم افعال و حرکاتینی سنور، اگر۔
 اشلاکان اشی شریعت، عقل و حکمت کہ موافق بولسہ محبت قیلور،
 قباحت و یامان اشلا رینی قیلسہ نفرت قیلور، بزجناب حق ننگ امر۔
 ونبیننی فکر دور و جیمز ننگ معنوی قوتی اولان و جدا نیز ایله آپورہ بیلور مز،
 وِجْدَان یاخشی خلق لار ننگ منبعی اولد یغندن وِجْدَان صاحب لاری ہر ہر
 اشنی نی غرض خالص نیت ایله اشلا ر، شول سببی ہر کم نظریدہ مقبول
 و سو یو کلی بولور، اما وِجْدَان سنر کھیا لار ننگ اشلا ریدہ نیت و عمل لاریدہ

اطلاق سزایم سزایم سزایم سزایم ، یا القا و کشیدار که تا پیش و لاری ایله برابر اوز لارینگ
 زمانه موافق ترتیب و نظام دن خبر سزایم لارینگ میوشیدور .
 پیغمبر کسب لارینگ آرتوغراقی خیانت سزایم بالغان سزایم قیلغان سودا-
 و تجارت ایله بنده ننگ اوز قوی برلان ایشلاگان ایشیدور . دیشلار .

دولتنی کافی منبعی ترتیب استظام	ثروتنی پایداری ایر و اقتصاد تام
محتاج بلع یوزینی کورار دیک گمان قیلما	ترتیبی برله یورسه کشینگ ایشی دایم

مقیاس نفس

مقیاس نفس : دیب قیلادور گان عمل لار یزینی ، ایشلار یزینی شریعت
 انسانیت قانونیکه موافق اولوب ولد یغینی وجدانمز ایله اولچاب کورمکنی
 ایتلور . نفس اولچاوی حقیقی بر اولچا و دور که انساننگ اوز نفسیکه
 لایق کورما گان معامله نی باشقه لاجتیده اجرائیما قافه قویاس . فکر ایگاللا
 انصاف صاحب لاری هر وقت نفس اولچا ویدن تاشقاری حرکت قیلما
 اگرده بر سبب ایله شریعت حکمیدن انسانیت قانونیدن چیت کیتسه
 یوقبا صینی نفس اولچا و ایله سیلوب ایکنچی مرتبه قیلما سکه قصد و نیت
 قیلوب ، شریعت نظامیدن انسانیت جز یغیدن چتاسکلفه سعی -
 وغیرت قیلور . الحاصل نفس اولچا وی تعریفدن تاشقاری انسانلار -
 اوچون اینک قاندهلی هر کچه مقبول یوک بفضیلت دور . یوک اسکند

اوز وقتیده ترتیبی ایله قیلمکنی آیسور. اگر بیر یوزیده انتظام بولمسه ایدی
 انسانلار بر دقیقه یا شالماس ایدیلار. جناب حق سیر و آسمان لارنی، آی -
 و یولد و زلارنی، انسان و حیوان لارنی، قورت و قوشلارنی شوندا ای بر نظام ایله
 ترتیب بیریپ یاراتمشدور که بحصل بیلکدن قلم یا زکدن بل سوزلا مکن
 عاجز دور. دنیا که کیلگان پیغمبر لارنگ هس بر لاری مین و شریعت لارینی
 ترتیب و نظام ایله یور و تمشلار خصوصاً اسلام دینی مکمل و شده ترتیب
 و نظام نی رعایه قیلمشدور. و بوسایده از گنذ زمانده اسلام اور و نخلاری
 بوتون دنیا یوزیکه یاسیلمشدور. اسلام دولت لارینگ بر پاسی نظام و نظام
 ایله اولدینی کبی بر باد و نفراضی هم ترتیب و نظام منرکک ایله بولمشدور.
 خیر اوتکان ایشکه صلوات علیهم اجمعین هر بر ملت کنگ ترقی و تعالیسی -
 ایشلرینی وقتیده نظامدن چتقار مای ترتیبی ایله یور و مکلفه باغلیدور.
 شاگرد لار مکتب مدرسه لارده گی زمانگه موافق روشده قولمش نظام
 و ترتیب لارنی رعایه قیلمک لاری لازمدور. چونکه ترتیب و نظام نی -
 رعایه قیلمگان کیشیلارنی ایشلاری همه وقت نامم اوزلاری پریشان
 بولور لار. اما ایشلارینی ترتیب اوزره یور و مکان کیشیلارنگ ایشلاری
 سیریده اوزلاری تیخ و راحتده عمر اوتکار دور لار. حاضر گی زمانده بزنگ تورکستان
 بایلارینگ ایشلاری توختاب سینولارینگ برنجی سببی ایشلارینی

ذائقہ حکیمتی موصوف قبیلہ کبھی ایک عالم بولور راحت علاوہ ایشی
 رسول اکرم نبی محترم افندہ بجز الخلد سیدنا اخلان علم خلق لازنگ سید
 و میشلار . سقراط حکیم . شدت ایلہ معاملہ قیلگان کشیلار کہ من وقار
 و حلیم لک ایلہ مقابلہ قیلور من چونکہ علم شدنی و خصوصتی پست قیلور .
 لیکن کشینی عاجز و خوار لک درہ سیکہ توشور ادورگان حلیم لکدن
 من بیزار دیمش . بوسوز کہ قارا گاندہ سخاوت ننگ افراطی اسراف
 اولد یعنی کبی اور دنسیریدہ علم استعمال قیلک انسان ننگ وقار و اعتبار
 پایمال قیلور . شو ننگ اوچون حکیمت حد دیدن چیکارہ سیدن چہک
 غضب . حدت کبی سیرلار درہ علم استعمال قیلوب نفس ننگ حرارتینی
 پست قیلمالیدور . لیکن تپسہ تبرانمیدورگان . تور تنغ ایمیدورگان
 بولوب غیرت شجاعت اورونلاریکہ ہم تلامیم لک ایشلاتو . حلیم لک
 حد دیدن آشوب پوشلک انقا و لک دنیا سیکہ چمکدور . بوندای
 حلیم لکدن قاجمک . حد قیلک کیراک .

بولور خلق عالم سنگہ دوست با	حلیم لکنی قیل ساک اگر خشیار
حلیم اولغوسی عاقل ہوشیار	بولور میوہ لک شاخنی ہشی پست

انتظام

انتظام : دیب قیلادورگان عبادت لاریمزنی ایشلاریمزنی ہر برینی

صبر سزلا راوز آيا غيدن ييتار
ضرب قيساک غوره دن حلوا ييتار

حليم

حلم: ديب بولار، بولماس ايشکه آچغلا نميدورگان! رسلان يورکلی -
پومشاق طبيعت لی بولماقنی ايتلور. حليم: انسا نلار ننگ طبعيدن خصم
عمداوت، غغضب، جدت کبی يامان خلق لارنی يوق قيلادورگان
بهرکچ مقبول برصفت دور. حليم: علم اخلاق يوزه سيدن انسا ننگه ايشک
کير اکلې نرسه دور. نفس ننگ احتی، قلب ننگ متانتی، فکر ننگ سلامتی،
وجدان ننگ خللاوتی حليم طبيعت بولماق ايله حاصل بولور. چونکه حليم
کشيلار هر قانچه قوت و قدرت صاحبی بولسه مهم اوزيدن عاجز -
کشيلار که شدت ايله معامله قيلماس. فکری سلامت کشيلار ننگ
قلبی حليم، طبعی کریم اولور. زيرکه وجود ميزدن پيدا بولادورگان افعال
و حرکاتيمزنی منبعی هوس و آرزودور. بوهوس و آرزو که فقط حيم ايله -
غالب کيلورمز. و بوسيله ايله توغری يولگه کيروب چخشی خلق -
صاحبی دين ملت خادم لاريدن بولورمز. دنيا ده چن انسان بولگ -
اوچون هوس ننگ توگيکه نفس ننگ جلاوينی برسيميدورگان بولار بولماس
نرسه لاردن اچغلا نميدورگان سادوق قانلی پومشاق طبيعت لی،
ملايم سوزلی حليم و صبر لی بولگ لازم دور.

دور که جناب حق صابر لاری سویار، قرآن کریم بچمیده کوب سیرده
صبر ننگ، صابر لارنگ صبح قیلمشندور بشریعت اسلامیه ده جناب حق
طرفیدن کیلگان بلا و قضائمه صبر قیلماق، فرض همین دور.

انسان هر برایشنی صبر و متانت ایله یور تیسسه مقصود یعنی در احده
باروب بیتار، همیشه سعادتده یا شار.

سایکین بارگان کشی مقصوده بیتکا	شاشوب بی صبر لار کچ بولکه کیتکا
اگر صبرش بولسه ننگه بولدش	سنی توفیق ر بانیکه ایلتگای

نفسینی صبر ایله رام قیلگان کشی هر ایشده آشتمای آهسته حرکت قیلور
نفسینی هلاکت دن غروردن ساقلار جبر شوندا ی بر کوچلی نرسه دور که
شهووت نی عفت که، غضبینی، شجاعتکه، شدتینی، حلمکه، کاتته
لکنی، تواضعکه، ایمانکنی، بخشیلکنه ایلان دور مکنه قوتی بیتار بشول
خصوصده سویلانمش بر حدیث شریف ننگ معناسی، علم ایمانلی
کشیلار ننگ محبی، حلم حامیسی، عقل دلیللی، یخشی عمل سرمایسی، ملا
والدی، غفواخوانی، صبر حاکم وجدانی دور، دلیلمش، عرب لار -
الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَتْحِ، صبر شاد لغنی کلیدی دور دیور لار.

صبر ایله هر مشکل آیش زایل بولور	صبر ایله ن مقصودینه نائل بولور
هر کشیده بولسه صبر جمیل	نفس کو مینه یوروب سائل بولور

علم بولیدہ جانلارینی فدا قیلوب تو و شوب، یوگوریشوب کوزلاریمزنی
 قاماشدیروب تورگان بر زمانده بزلارہمان و یقودن، غفلت دن
 جہالت دن باشیمزنی کوتاریمیز! عبرت الیمیز! پیغمبریمز، عالم بول، علم
 طلب قیلوچی بول، یا کہ علمنی ایشترچی بول، بیچ بولسه شولا کہ محبت
 قیلوچی بول، بیشنچی سی بولمہ ہلاک بولورسن، دیما دیلارمو؟

تا پار علم ایلمہ آدم او علی کمال	نیورماس کمالہ جمال ایلمہ مال
کیرک اورتا نور علم او چون شمع دیک	مانوماق خدانی علمسنہ جمال
طلب کار اولور علمہ عاقل کیشی	ساتار علم بازاری مال خلال
طلب ایلامک فرض دور بزرگہ علم	بوامر وزرہ دور ایر خاتون یا شر حال

صبر

صبر: ویب باشیمز کہ کیلگان بلا و قضا لر کہ چدا طمی بولکنی ایتلور، مہرور۔
 ای شدہ صبر و ساوق قان ایلمہ حرکت قیلیمک لازم دور، چونکہ باشیمز کہ
 کیلادور فان بلا و قضا رحمت و مشقت لرننگ بار چہسی جناب حق۔
 ننگ ارادہ سی ایلمہ اولد یعنی او چون بولار نمہ صبر سنرک قیلگان کیشیلار
 آنجودن ابدن قوروق قالورلار، صبر انسانلار او چون، یوک برفضیلت

۲۵) غزالی بیشنچی عصر تک زور علم سندن دورلار، بولوس، شہریدہ برفقیر شیشک او علی اولار
 اکوب شہر لانی سیاحت قیلوب ۵۵ باش لارہ (۵۰، ۵۱) بیچی چہریدہ و نوات قیامت لار۔

علم: دینی و فنی قسم لرایله ایگی که بولنور. دینی کشی بولمک او چون علوم دینییه او فوک ایله برابر حساب، هندسه، تاریخ، حکمت، کیمیا، طب، زراعت علم لری کبی فنی علم لرنی هم بلک چین عالم بولمک لازم دور. چونکه بو علم لرنک ایگی سی هم دنیا و آخرتیمز حیات و سعادتیمز او چون اینک کیرکلی زسه لردور. اونکان زمانده گی اسلام علم لری هریر علم که تش و ترناق لاری ایله یاپشدیلار. (۱) او قودیلر او قومدیلار علوم و فنون سایه سیده اسلامیت ترقی قیلدی. مدنیت تارقاتدی. کتاب خانه لار، قرائتخانه لار، یتیم خانه لار، کسبل خانه لار، تحصیلدی. حاضرگی مسلمانلار تعصب و جهالت لاری ایله ماقنا نولری کبی او لکی زمان مسلمانلاری علم و معرفت، کتاب اثر لری ایله ماقنا نور لرایدی. الحاصل هریر ملت ننگ ترقی و تعالی سی یاشلار نینگ - علم و معرفتیکه، هنر و صنعتیکه باغلیدور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه و سلم افندیمز، علم او قومک هریر مؤمن ایرد خاتونگه فرض دور، ویشلار، عجب! قرآنیمز، پیغمبریمز او تککز دیب امر قیلغان حالده - بزار نه او چون حرکت قیلمایمز، قهر لایمایمز. باشقه ملت لار ننگ - و دخول لاری قزلاری کیمه دیجای، کوندوز دیجای، یاز دیجای، قش دیجای

(۱) اسلام علماسندن امام غزالی حضرت لاری نوز بوز که بنین کتاب تصنیف قیلشلار.

فائده تیکور یک بر طرف ده تورسون اوزاوستیکه لازم بولگان
 عبادت و طاعت نی هم لایقچه قیلا لاس . علم تک فایده سی -
 او قدر کوبدور که تعریف قیلغان برله ادا قیلک ممکن ایماسدور .
 بز لارنی جهالت قرانغولغیدن قوتقارور . مذنبیت . انسانیت .
 معرفت دنیا سیکه چیقارور . ایمان فعل لاردن بوزوغ ایشلاردن
 قیتارور . یخشی خلق و ادب صاحبی قیلور . الله تعالی که محبت
 و عقدا یمنی آرندیرور . جناب حق تک عظمت و قدرینی بیلدیرور
 ای اصل بون حیایمیز ، سلامیمیز ، سعادتیمیز ، شرفیمیز معیشتیمیز ،
 همتیمیز ، غیرتیمیز ، دنیا و آخرتیمیز علمه باعلیدور . بیغیمیزیمیز ، علم که -
 قیلکوجیلردن بولکمز . نقل در روایت قیلکوجیلاردن بولکمز ، همیشه
 علم بر در یا ایچی تولمش در گوهر بیلان

قیمت قدرن قاچان بیلغای آنی جاهل سیلان

عالمک شیلار هر بیرده عزیز و حرمتلودور . شریعتیمیزده قیسی علمکه -
 محتاج بولساک شونی بیلک بز که فرضدور . شوکت اوچون -
 ادو تک . بیلک زمان لارینی قولدن بیرامی وجودیمیزی دشمنی
 بولگان جهالتدن قوتیلک که جانیمز بار یچه سعی قیلا کیمیز لازم دور .

اقسام علم

بیور میشدور. لیکن بوسی بخت مشرعی هرگز است شده قناعتی قولدن
 بیور یا سلکدور. نالده قناعت کبی دلنی پاکلید درگان نرسه بو قدور بدجا
 حق بخت امریکه اطاعت فانلای سعادت ایسه تقدیریکه قناعت زیاده
 بختیار لکدور. حضرت علی افندیمیز دنیاده سعی جدلی ایله معیشت اوگارگان
 قناعت ایگاسی برچکمه محتاج بولماگان زور بایلا کبی راحتده سعادتده -
 یاشار دیشلار. افلاطون یکیم. اینک سعادتی قناعتینی قولده تو تمارده
 ثروت و معیشت توغری سیده جناب حقیقک تقدیریکه رضی بولما کده -
 دور دیشلار .

علم

علم: دیب او قومک. یا نمکنی بخشی بیلیمک هر بر کیه کلی زسه لارنی ادر
 ایگامکنی آیسیلور. علم دنیائی عزتی آخرتک شرافتیدور. علم
 انسان او چون غایت اعلیٰ مقدس بر فضیلتدور. زیرا که علم بزرگه اوز
 احوالیمزنی. حرکاتیمزنی آینه کبی کور ساتور. ذنیمزنی. فکریمزنی قیلچ کبی اذکوب
 قیلور. ثوابی گناهدن. حلالی حرامدن. تازه نی مُردار دن آیروب
 بیورور. توغری بولگه رهسناک قیلوب دنیا دا آخرتده مسعود بوشیمزگه -
 سنب بولور. علمسزبان میوه سز درخت کبی دور. چونکه علمسز
 کشیلار آتا آهسیگه. قرندش ادر دهیگه. یاردوستیگه دین مانگیگه

ایراد شده و کم تو را علم و هنر تک نیده حسین
 بزوبه جمال آلا دو در تینا ت حاجت حسین
 بزنی ایل آزار آریا ندن دلکان آتئی آتئی

بوزماند بیل ایله جنگ ایلک ایرک ایرک
 میثلاب اولاب صوم همیشه علم ایله غیار
 باشقدار صنعت تجارده ترقی ایلاسه

قناعت

قناعت: دیب جناب حق طرفین احسان بولگان احوالکله تیوشه بغیمیز
 نعمت و مالکله شکر، باشیمز که کیلیگان فقر، تعصیب، فلاکتلار که چه اب صبر
 قیلماقنی آتیلور.

قناعت: حسد طمع حرص خوارک کبی علتلار تک دو اسی
 نفسیمز تک غناسیدور.

قناعت: بر خزینه دور که نقدینه سی کوندن کون آرتار. بو خزینه که ایگه
 بولگان کشیلا عمر لابنی شوق و راحتده کچیرور لار. بو تک ایله برابر
 قناعتنر لکدن پیدا بولادور گان حسد دیکان جاننگ ایگ نور و شمنین
 قوتیلور لار. چن انسانلار کیشینگ مالنه، مُملکنه، سعادتینه معیشتنه
 حسد قیلماس. قناعتدن آیر یلماس. عمرینی راحتده اویکارور. انسان
 هر بر لیشکه کوچی بیتکونچمه چاشتم جناب حق تقدیر ده گی زسه سید
 نیمه نی برسه شو بگه قناعت قیلماق لازمدور. زیرا که انسان او معیشتینی
 اموستینی ساقلاک اوچون فدای جان زره سیگه بارگونچه سعی قیلماقده

شجاعت

شجاعت: دیب باطرو پورکی بولکنی اسپیلور. شجاع کشی بیج نرسه دن
 قورقما بدورگان باطرو پورکی بولور. سسی وغیرتنگ مندی دنگه ر یالقاولک
 اولدی یعنی کبی شجاعتنک مندی قورقاولک دور. قورقاق سوداگر فایده
 قیلمس. قورقاق کشی اوزینی سایه سیدن هور کار بیج برایش قیلمسکه
 یوره کی بولماس. کوب کشیلار داسه قورقاولک آرقه سیدن بالاریدن
 جانلاریدن وطنلاریدن آریلورلار. شوکت و چون بریشده شجاعتنی قولدن
 بیراسلک لازمدور. شجاعت انسانیتنگ صافی سینه سی بعفت.
 غیرت، استقامت کبی یاخشی خلقلارنگ فرانی سیدور. شجاعتنک
 حقیقتی قلبنگ متانتین دن روحنگ سلامتین دن عبارت دور. حاضرکی تم
 باطراک بایلکه قیسی دولت ملتنگ وستی بولسه شول اوستون بولمکه
 دور. چونکه حکومت اوچون خلق، خلق اوچون هنر، هنر اوچون علم، علم
 اوچون آقچه لازمدور. ثروتملی ملتلار ملیت لارینی یوقاتماس راحت و سعادت
 یاشار. بوکونده مدنی ملتلار اوروشلارینی تجارت و صناعتکده ایلان دور و ایلان
 و بوسایه ده بربرلاریکده غلبه و رقابت قیلمه باشلادیلار. بنهرگر و جادوگر
 لک ایلدایماس تجارت و صناعتکر لک ایله چالشقان یا اور و پا، افریقا
 داسیانی اوزیکه اسپرو منسخر قیلمک دور.

سوز لاکم، سمور لار لاره، کوچم لارده، عزیز غم منی بوشش، و تکار مک کبی -
 اشلار ننگ بهیسی ریاضتگه ضد عمر ننگ ایگادوسی، خدا ننگ غضبی دور، ائنه
 ننگ بو روحی، رسول اهد ننگ سنتلاری، بشریت قیل، دیگان اشلار ننگ
 برین برین، و زوق تیده قیلک عبادت هم ریاضت دور، رضتنی رعایه
 قیلگان کشیلا هیچ وقت شرعیته یولیدن آیرلماس، ائنه بویروغین
 چیتکجه قیما س بو بول ایله آخرت عذابیدن قوتیلور، راحت رحمت سر سیک
 کیرار، رضتنی رعایه قیلماگان کشیلا راسد تعالی ننگ ضامنینی تا پالاس
 خوار، اربوب آخزنده الگک غذا بگه گرفتار بولور، افلاطون حکیم، من
 ریاضتده کی لذتی هیچ زرده کور مادم، زیرا که وجود منگ سلامتی، روح منگ
 سعادتینی ریاضتده تا پدم، شو ننگ او چون ریاضت عین سعادت دور -
 دیرم، چونکه فکر ننگ تیلنک ملامی بدنک ریاضتیکه با عملیدور، بدیش
 ابن سینا حکیم تن ریاضتیدن کوبراق و ح رضتنی لازمدور، مرد کشی
 اوزینی ریاضت دلاب یله کور ساتسون، انسان ایله حیوان آرسیدگی
 فرق بالفیضه معیشتده ایماس، خشنی اخلاق کسب قیلماقده دور، دمیش .

یوزی قتیج دیکمیدور، شسته انعام
 ریاضتیشیش اولگای بی سر نجام
 پیشوب الگنه نوشکای میوه خام

ریاضت میوه سید و مثل بادام
 کشین مقصودینه ایستار ریاضت
 اگر ضرور ریاضت چیکساک ای جان

بولماگان خدمتدارنی قیلیمک عیب ایماسدور. اگر بونجه هم بوین قویما ی بو-
 لومو چیلک، بوتیمو چیلک منگه مناسب ایش ایماسدیب دنگه سه لک قیلوسا
 ایشنر بوسه زور عیب غیر تسنلکدور. غیر تلکنه ایمان قوتیلما س. دیگن
 مثل بار. بونجه فارا گانده دنیا داخرتیمیز اوچون غیرتنی قولدن بیر یاسلک -
 لازمدور. غیرت ایمانه، صلابت، جدانه دلالت ایدر. حضرت عمر اشیک
 آلدیده بیکار اوتورگان برکشینی کور و سب. غیرت کوشیلاردن خدا بیزار،
 اسلامیت غیرت ایله رواج ناپدی، سندک یالقا کوشیلاردن اسلامیت
 حذر قیلور. دمیشلار.

حق بووردی لیسین اللانسان لایه سی	غیرت ایله وندی عالمدن محمد مصطفی
بزده آتت فر قیلایوک سنی ایله خیر سخا	قیلسه لار شاید شفاعت صاحب دوز جزا

ریاضت

ریاضت: دیب صواب ایشلارنی قیلوب گناه ایشلاردن ساقلانماقنی
 ایتیلور. ریاضت: ادبنگ کافی، روحنگ درمانیدور. انسانلارنی -
 توغری یولگه سالوب ایگری بولدن قایتار گوجی ریاضت دور. شعل سبیلی
 ریاضت قیلکو چیلار عاقیل، فاضل بولور. ائند، هم خلق قاشمید، قبول
 و معتبر دور. یالقا اولک، کوب اولماک، یامان اولما ایله یورمک، و تعنی
 بیکار اولماک، کم، نفیس، عشرت قیلیمک، کوب آشامک، فایده سنر سوزلا

خلق عالم سوگند زانه لک کهنی پاکلک آرتور گو سید و فهم یله اور کهنی
 کهنی گو سید پاکلک نشانی بولانه مانه لک میدنیدن توغا بلار اول کهنی

سعی و غیرت

سعی و غیرت: دیب اوستیکه بولگانان عبادت و خدمتلارنی حرکت برله
 اودا قیلکهنی، سیلور بشریت هم عقل یوزه سیدن یا لقا و لک قیلوب
 ایشنر میکار یورک دُربست ایا سدر. زیرا که: قرآن کریم بزلارنی سعی -
 قیلماقغه تمیشتور. و گنگنه لک هر وقت انساننی خوار طمع بلا سیکه گرفتار
 قیلور. بر ایشک مشغول بولگان کشیلار وقتنی اوتکانینی بلماس، یا لقا و -
 کشیلار اوچون بر ساعت وقت اوتکارماک قیامتدن قیین دور. غیرت
 وجودیمز که قوت مسعود و خجستیار بولشونمزه سبب دور. شوونک اوچون هر بیریز
 سعی قیلوب اوز کوچیمز ایله همیشه تمز که کیراک بولگان نرسه لارنی تا پوپ
 باشقلار که محتاج بولمای راحت - راحت یا شاماق لازم دور.

صحتیمز، سعادتیمز، ثروتیمز، قناعتیمز، صبریمز، فضیلتیمز ایصل بوتون
 حیاتیتمز خرنیمز که با غلمیدور. حرکت لک کشیلار نرکزه مقصود لاریکجه تور لار.
 یا لقا و کشیلار هر نرسه دن محروم دایم باشقلار ننگ یارد میگه محتاج بولوب
 خوار لکده قالار لار کهنی یا ش و قنیده علم و معرفت همنر صنعتکده بوین توپا
 اتر د قیلماسه لبسته قاره ایشچی بولوب قالور بشریتکده نرس، فانونگه صد

ستمزدور . ییتوق . ایکی کیملار کیمک قعیب ایماس . گنجی کیملار نی
 لری قیلوب . یا نیشی چقاروب یورماک و قعیب گناه دور . چه تنکه بویش
 شریعتی تیریس . تربیت بدنگه فغد . جنیلا کوزیکه سلامتیت نی چرکن
 قیلوب کورساتاق بولادور . هم پرلیگه تیا دورگان کیملار آلتی ایگه ییتی
 قر قیلوب تمام بولادور . بوسراف ، مال تدرینی بلما سکلدور . پلاسکل
 بلا سیدن پاکلک ووسی ایله قوتولاق کیرک . بالقنک حیات سو ایله
 اولدنی کبی انسانک سلامتگی هو ایله دور . اگر تن پاک بولوب یومیلو
 تور ماسه قولاق کر ولسه شیتما کانی کبی بدن هم اوزیکه کیرک بولگان همانی
 ایچیکه آلاماس . ایچیدگی طوبت هم کردن اوتوب چیتوب کینا لاس چونکه
 بدن ایلاک کبی کوز لکدور . اگر کوزی کیرالسه دن توروب سو هم اوتماس .
 شوئنگ و چون تمیز بولگان کشلار قوقنچ کسل لار که نزنه گرفتار بولور لار .
 شادقلاری غمه آلتون دن قدر لی عملاری کسل خانه لارده اوتار . منه :
 شولانی رعایا قیلوب شیعینیز بزرگه پاککنی فرض قیلمشدور . پاکلک
 مسلمانلیغنگ ایلدیزیدور . شوئنگ و چون نخی کیسی . جای نمازی پاک
 بولگان کشینک عبادتی هم درست بولایدور . رسول اکرم نبی محترم
 صلی الله علیه وسلم اقلندیز . سلام دینی پاک دین دور . بس پاک بولکن
 پاک بولگان کشی جنتک کیرماس . دمی شلار .

اورنگیکه نخل، توضع اورنگیکه کبر، صداقت اورنگیکه افترا، شفقت اورنگیکه
 خند، حلم اورنگیکه حماقت، حرمت اورنگیکه خصومت، قناعت اورنگیکه طمع
 صبر اورنگیکه غرور، قصاص اورنگیکه سراف، عفو اورنگیکه دہشت، سستی اورنگیکه
 سفاقت غیرت اورنگیکه خرافات سیر لاشدی: مند، شول یا مان خلاقاری
 سبیدن عصر سعادت دن بویان، سلامت کین قاراب کیتدی، غریب
 ملتنگ چن خلفاسنی، علماسی، حکماسی تختندن، بمنصبندن، ندہبندن
 سور و لدی، محادل لاریرنیہ ظالار، عاللاریرنیہ اوجہل لار، بلبل لاریرنیہ
 قارغلار، قمر لاریرنیہ باقوشلار سلیم باکلار، سیرنیہ کلار دتوردی، شول
 سبلاہ منی اسلامیت، نیاسی انقضاض صحرا سینہ یوز لاندی اسلام
 حکومتلاریہ برین - برین کوزدن نہان اولدی

بیمہ نوبت اولتورار باقوش سلیمان نامیکه اور ماو جلاز این قویار فرسیاب اورنگیکه

نظافت

نظافت: دیب اعضا لاریرنی، کیملاریرنی، اسباب لاریرنی پاک و نازہ
 تو تاقنی آتیلور، پاکلک ذہن اور اشکی کیک و اونکو قیلور، خاق
 آرسیده اعتبار و شہرتک سب بولور، پاکلک ایلدہم خیل کسل لاردن
 قوتیلوب جانیزنگ قدرینی بیگان بولور، پاک بولک سلامت مز سعا
 دیمیز او چون ایک کیرکلی نرسه دور، پاک بولماگان کشی، اشدہم خلق کاشی

اسلامیت

اسلامیت: بوتون انسانیت دور، انسانیت ایسه بخشی خلقدن -
 عبارت دور. اسلامیت فی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افند کیزنک
 بالغوز اوزلاری بوتون دنیا یوزنیکه بخشی خلقلاری سایه سیدنا قادیلاً
 صحابه لارهم پیغمبرنک آرقه لاریدن ایرگاشوب محکم اعتقادلاری، بخشی
 اخلاقلاری، پاک قلبلاری، اذکوشجا عتقاری ایله بیر یوزینی تشراندیلار. کون
 کون اسلامیت ننگ شوکت قوتی آرتدی. عالمکه بد نیت، معرفت،
 مسافات، عدالت اور و غلاری عربستان یارم آله سیدن یایلدی
 بو ننگ سببی صحابه لارده گی متین اعتقاد، یوزدولاس اتفاق، صاف قلب،
 بخشی عمل، خالص نیت، توکاناس غیرت، گوزل اخلاق ایدی. مهر زنه -
 ننگ آفتی اولدی کی کسی زمانلارنک اوتودی ایله اسلامیتنک اتفاقنه کوزنیکه
 مسلمانلار آرسکیگه تفرقه توشدی. حکمت یگالاری، فنون صاحبیلاری
 اسلامیتدن قولاندی. علم و حکمت خزینه لاری قفلاندی. جهالت، عداوت
 حکم سوردی ده بویله اولدی.

فسوس ایکین زارینی سیلاب الیبده	دیمغانی فلاکت باسوا. اولقوده قالیبده
--------------------------------	--------------------------------------

مسلمانلارنک دلیگه اتفاق اورنیکه نفاق، عدالت اورنیکه ظلم، محبت اورنیکه
 عداوت، غیرت اورنیکه عظالت، مروت اورنیکه غضب، سخاوت

عبادت ایکی نورلی بولادور. بری تن عبادتی ایچینی روح عبادتی تن عبادتی
 طهارت، نماز، روزه، زکوة، حج کبی عمل لار دور که بولازنک هر یونسی اوز-
 وقتیده شریعتکه موافق روشده منت قیلاسدن، ریا قیلاسدن-
 دینی پاکلاب، نیستینی خالص قیلوب شوق ذوق ایله ادا قیلماک زمدور
 روح عبادتی قلب ایله ادا قیلننه دورگان عبادت دور که اعتقادنی محکم دینی
 پاک قیلوب قرآن، حدیث، فقه کبی دینی کتابلار ادا تولگانده جان تولاغنی
 ایله تکلاب اثر لاکمک دور. برکشی تن عبادتینی قیلوب روح عبادتینی قیلاسه
 یاروح عبادتینی قیلوب تن عبادتینی قیلاسه اوز وظیفه سیننی ادا قیلماگان
 بولادور. عقل دین ایله، دین عمل ایله، عمل تقوی ایله کمال تام پار. دین انسانلا
 ننگ دلیدن سخاوت، مرحمت، شفقت، اُلفت، مرّوت ایشیکلارنی
 آچوب سعادت سلامت بوستانیکه آلب بارور. رسول اکرم نبی محمد
 صلی الله علیه وسلم افندیمیز، اللهنی کوز آلدکده کوروب تورگاندیک عبادت
 قیل: زیرا که سن آنی کورماساک هم ایلته دل سنی کورادور. نفکشی
 اولگان حساب ایت اوردیمشلار.

بیت

<p>قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَا بِهِ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ</p>	<p>پاک قیلگیل دینیکی ایمانکنشی دینیکی یا قماسون هر س زنها</p>
--	--

افندمیزد ای انسانلار عقلکنر که تواضع قیلکنر سر جناب حق بو یورگان قایتار
 -گان زسه لارنی عقلکنر ایله بیور سر، دیشلار جکملاردن بری اگر عقلکننی
 قوی نفسکننی جلا دینی اولشلاسه سنی یامان یوللار که کیر ماقدن ساقلار. هر زوره
 کوب بولسه بهاسی ارزان بولور. عقل ایسه علم و تجربه سایه سیده فحشه کوبایسه
 شوخچه قیمت بها بولور، دیش .

<p>عقل دیکن بیفتنی کوردی حق انسانکه عقل نوری برله تولدی دنیا که علم و هنر عقلنلار بلها گایلدینخ دور دنیا دور؟</p>	<p>عقل انسانلار بیلان بری جهان عالمکه بره عقلنلار قچان بگلو سیدنی نفع و ضرر بولما عقلی بیلوری فرض ایله سنت دون</p>
---	--

دیانت

دیانت : امد حضور نبیه یقین فیلا دورگان مقدس اعتقاد دور که عالمده
 موندن سیمکلی زسه یوق دور. دین اعتقادی سلامت بولماگان کشیلار
 حقی باطلدن، فائده فی ضرردن آقنی قاره دن، خوشینی یاماندن
 آیره الماس. موندای کشیلاردن نه اوزیکه، دنه باشقه کشیلار که ونه -
 ملتکه تار نتیجه فائده یوق دور .

دین جناب حق طرفیدن بنده لاری اوچون قورلمیش توغری بولدی که
 بنده دنیا و آخرتده بویول ایله ساحل سلامتکه چیقار. دین عمللاری دینی
 کتابلارده مد تعالی که عبادت قیلشنی بول قاعده لارینی بیان قیلشلار .

بیت

یا خشی برله یورسه کیم تنخوسوی صجان بو او
 یورسه نادانلار ایله برکون باره قاتیل بو او
 کاتنه لاریلیکان نصیحتنی کچجیک لار آسه
 عاقبت غلطی بوزوق نبی ادب جان بو او

فطانت

فطانت: عقل ایگاسی بولودیکه ور.

عقل: انسانلار کیم کمالی، مُرشد گیگایه سیدور. روح اشلاو چی
 عقل باشلاو چی دور. انسان عقلی ایله دین اعتقادینک محکم قیلور.
 شریعت حکملار ایگه بو یون سونار عقلسه حتی کشیلار بولا رکه بو یون قویاس
 شریعتدن تاشقاری اشلانی هم قیلور. جناب حق انسانی حیوانلار دان
 سوزو عقل ایله آیریش دور. حیوانلار اوز لاریگه بولا کلا طرفیدن کیلادور.
 گان ظلم جبرانی شلخ تیشش، توشوق ترناقلاری ایله قیتارور لار.
 لکن نهان جناب حق طرفیدن بیریش عقل و ادراکی سایه سیده و زنگی
 کیلادور گان ضرر و ظلملاردن ساقلانور. بیر یوزیده گی حیوانلارنی آسیر
 قیلوب بو نیدن با بایلار نی او چینی قول لاریگه بیر گان انسانلار کیم
 عقلیه دور. علم نهانلار کیم نه حیوانی، نه پرنجاتیه دور. علم اور گان کیم
 عالم بولمک اوچون مکتبگه کیرمک، معلم دن تعلیم الگ لازم عتقاد کیشیلار
 مکتبگه کیرار. و نه معلملر سوار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه و سلم

یاختشی خقلار

یاختشی خلق: قسمی اونیفسرنگه قیسینی بربریمیزگه قارشو شلا تمک اوچون
 لیکی بولگان یاختشی خقلار: فطانت، دیانت، اسلامیت، نظافت،
 غیرت، ریاضت، قناعت، شجاعت، علم، صبر، حلم، نظام،
 میقاس نفس، وجدان، وطنی سویمک، حقانیت، نظر عبرت،
 عفت، حیا، ادراک و ذکا، حفظ لسان، اقتصاد، وقار، خوف درجا،
 اطاعت، حق شناسلک، خیر خواهلک، مونس لک، صداقت،
 محبت و عفو دور، مننه: بویازدیغیمز یاختشی خقلار عقل و شرع شریفکه
 موافق الله تعالی هم بنده لار کاشیده مقبول و معتبر دور. امید یو یاختشی -
 خقلارنی قولکه آنگ اوچون آنا آنا معلم استاد لاریمز حضرتلارینگ حکمتلی
 نصیحتلارینی جان قولاعنی برله نکلاب دایم خاطرده توماق اخلاقی یاختشی -
 کشیلار برله الفت بولمک، اخلاقی بوزوق یا مان کشیلار دن قاجمک
 لازمدور. بزیم شریعت اسلامیه ده.. اخلاق حسنه.. یاختشی خقلار ایله
 خقلاتمک، هر زرسه که عبرت کوز ایله باقوب خلقینی توز آتمک واجب دور.
 رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم.. اسلامیه بوزوق یوقدور
 بوزوق خلقی اوستیکه الوهم یوقدور.. اسلامیه ایک معتبر کشیلار
 یاختشی خلق ایگالاریدور، دمیشار .

فکر کن آینه سی لورسه زنگ | روح روشن ضمیر اولو فی نور

اخلاق تربیسی

اخلاق تربیسی: اینست که اگر یک ضمیم زیاد شرف بلند و ره جهیر گوچی
 اخلاق تربیسی سیدور. بزاولکی درسه تربیه ایله درس آراسیده فرق
 بار دیدک چونکه: درس آوچی بلوچی، تربیه آوچی عمل قیلوچی دیکه ور.

شوکت اوچون تربیه قیلوچی معلم لارنک اوزلاری علم لاریکه عمل بو تو
 شاگرد لار که هم بیرگان درسی عمل ایله چاقوشوروب اورگامک لاری
 لازم دور. بوره و شش تعلیم ایله بیر یلگان درس معلومات شاگرد لارنک -
 ولیکه تز تاثر قیلوب تلای باعمل بولور لار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه
 افندیمیز. ایک یامان کشیلا علیکه نکل قیلما یه رگان کشیلا... دیشلار.
 اگر تربیه قیلوچی معلم اوزی عالم بولوب عمل سز بولسه بو نکت هم شاگرد
 لارنک اخلاقیکه زور تاثریری بولادور. دایلمنک اوزی فلان جایده
 فلان اشنی قیلدی. اما بزار که قیلما کلا حرام دور دیب عطا ایتا دور،
 دیب فکر و خیال لاریکه بویله شک و شبهه تو شوب قالادور.

بیت

منبر اوزر جلوه ایلاب عطا ایتا لاقیده
 آچمیه حودیر لازمه آلتون کوش سبنا
 اوزلارین خلوت کوشگ آنی قیلما قده ایب
 بله مرقه تنولاری قول توقده اور ما قده ایب

معیشت تلخ اولوب حسرت چکیشد بودنیا عیش و عشرتدن کیمچشدور بو عالمین برش ایشلاب کیمیشد	کسل بولساک بولور دنیا قرانغو حرم و شبه دن پاک ایت اوزگنی همه عشرتیجی جسم انلکده کیندی
---	---

فکر تربیه سی

فکر تربیه سی ایک کیرکلی کوب زمانلاردن بری تقدیر قیلنوب کیلگان ،
معلم لارنک دقتلاریگه سویالگان ، وجدانلاریگه یوکلاانگان مقدس بر-
و نظیفه دور . فکر انانک شرافتکک ، غیر تلک بوشکیگه سبب -
بولادور . بوتربیه معلم لارنک یاردیمیکه سوک دره جرحتا جودور که فکر نک
قوتی ، زنتی ، کیشکلی معلم نک تربیه سگه باغلیدور .

درس ایله تربیه آرسیده برآز فرق بار بولسه هم کیسی بره یدن آیلیمیه
-گان ، برینک وجودی بریگه بایلانگان جان ایله تن کی دور . مثلاً : جای
سالنلار یاختی بر اوینک اچپیده او تور مک مکان اولادنی کی اچپیکه
چرخیل یاغنی ایشیلا تولدور و بنینلانگان اسکی عمارت هم اولتور
رونگه یارامیدور . بشرطی اولتور و لسه انلار .. ایسی اوگیکه یاغنی -
زالدیوار ، کرکویلاکله جون جیاک بس قازانغه لایق و واق .. دیب -
.. چو .. کوغنی قیلور لار .

خنجرالاسدن بولور اونکور	فکر اگر چشی تربیت تاپسه
-------------------------	-------------------------

عادتاً ایله چور و تمکن ساقلا نمکغیز لازم دور . بدن تربیه سینک فکر
 تربیه سیگه هم یارمی باردور جسم ایله روح آیهسی برچاپانتک اوک ایله
 تربیه سیگی دور . اگر جسم نازه کک ایله زینتلا نمانسه ، یا مان خلقلاردن ساقلا نمان
 چاپانسی اوستینی قویوب استرینی یوب آواره بولماق کبیدور که هر وقت
 اوستیدگی گیری ایگیگه اورادور . فکر تربیه سی اوچون محکم وصا غلام -
 بر وجود کیر اکر دور . شوکت اوچون آنا ، آنالار بالالاری کسل بولگان زمان
 بی پروا کک قیدمای تزکک ایله طبیب یاد و ختور که باقر تک کیر اکر .
 امام شافعی حضرتلاری بی علم کی خیل دور : بری بدن علمی ، کینچی دین علمی ،
 دیشلار . بونگه قارا گانده اینک اول حفظ صحت قاعده لارینی بلک
 سلا متلک گتیرس بولگان نرسه لاردن ساقلا نمک ایله بولادور .
 ایچلوک ، کوکنار ، نشه ، آفیون ، تریاک ، چلیم ، ناس ، پاپروس کبی
 بدنک سلا متلکیغه ضرری آخولک بعضیسی حرام بعضیسی مکروه بعضیسی
 اسراف بولگان نرسه لاردن قاجک ساقلا نمک شریعت عقل حکمت
 یوزه سیدن لازم دور . رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیز
 .. هر نرسه کوب ایچکانه مست قیلادور گان بولسه ، من منرنی اینک ازکنه
 سندن هم نبی قیلان من .. دیشلار .

سلا متلکنی ساقلا لازم اشد	کندهن ساقلا جسمک ناز و تشده
---------------------------	-----------------------------

حکومت مکتب لاریڈن ہم اوز حصہ لاریڈن فی آلیمیز دیر منہ: بوسوز بزلارنی
 تربیہ دن محروم حقوقک نہ ایکانن بلماگانلیغیزنی بلدورور. الحاصل تربیہ -
 بزلار اوچون یا حیات، یا مامت، یا نجات، یا ہلاکت، یا سعادت، یا -
 فحاکت منہ سیدور. رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیز
 ہ انسانلارنک کرمی دینیدہ وور، مرفوئی عقلمندہ دور، حسی خلاقندہ
 دور، دیشلار .

اگر بر قوشک پیش بالاسن آیب	بولور تربیت برله یولگه سالیب
آناسن آیب اسراغان لہ رام	قیلماس کشی سعی قیلنہ مدام
کیراک تربیت یا شلکدن یک	اولوغ بولسه لازم کیلور غم بیگ
ایگور بی مشقت کشی نودہ نی	توغونچی ایگور کو پدوروب کاودہ نی

بدن تربیسی

بدننک سلامت قوتلی بولغانی اینگه ایک کیرکلی نرسہ دور .
 چونکہ او قوماق، او قوماق، اور گاناق واور گاناق اوچون اینگه
 کوچک کسل سز حسد لازم دور. سلغ بدنگه ایگه بولماگان اینانلار عمل لازمه
 اشلانده، عبادت لارنده کمپلیک قیلور لار معیشتیمزنی راحتده بولغانی
 جسدیمزینک صانغلام بولماغیکه باغلیدور. بز صحتیمزنی ساقلامک ایله
 امر اولنگانمز. شوک اوچون وجودیمیزی حفظ صحتگه ضد بولماگان یا مان

برپوشی کوزلاری قیماگان زماندن خبر سنز آمالارنی ایتور سنرمی؟ اول اوز-
 لارینی اوقونمک، تربیه قیلیمک لازمدور، دیر. منه: بوسوزنی ایشیتگیج
 امید قول لاری قولتوقدا دریلور. خیر بولماسه معلمچی دیساک قیسی معلم
 مقصدی پون، مسلکی شهرت، یوقاری مکتبلارده اوقوماگان، مول تعلیم
 کورماگان معلم لارنی ایتور سنرمی؟ اول اوزلاری، دارالمعلمین، لارده-
 اوقونمک لاری، سوکره درس بیرک لاری لازمدور، دیر. منه: بوسوز-
 انسانی حیرت دریا سیکه غرق قیلور. مدرسلار گنه دیر سنزدیساک
 قیسی؟ مدرس: مطلب لاری آتش، مقصد لاری چاپان، درس لاری
 بی امتحان، اصلاح یقین سیدن یورماگان مدرسلارنی ایتور سنرمی؟
 بولار اوز وظیفه لارینی بیلوب نفس لاریدن کهمون ماگنه موافق روش
 درس لارینی اصلاح قیلوب امتحان برله اوقونمک لاری لازمدور، دیر. منه:
 بوسوز هر کسنی، اصلاح، دیماگنه مجبو قیلور. بولماسه حکومتچی دیساک-
 خیر: حکومت همه ننگ آتاسیدور. اوز فقر سینگ بالالارینی
 تربیه قیلیمک لازم. شو ننگ اوچون بزنگ وسیله حکومتی اوگامی بولسا
 هم هر بیرده بزله اوچون هم مکتبلار آچوب بالالاریمیزی تیکمین اوقوتور.
 لیکن اوز نیریش بیلماگان، یالقاد، اویده آنا تربیه سی، آتادن پول
 تربیه سی معلم دن اخلاق تربیه سی، مدرسدن فنون تربیه سی کورماگانی بولور

قالگان، بالالارینی تربیه قیلک فرض کغایه دور بیغیمیزرر بالالار کزنی
یستی یا شیده نماز که اور گانکز اگر اون یا شیده او قوما سه اور کز، دیمیشار .

<p>بلکه خرمی ده برور دارالامانی تربیت گردیسم اولماس خطبخت یکانی تربیت غیرت ایلانک او تاسود وقت زمانی تربیت بزده عنقا تمخیدک یق اشیشانی تربیت</p>	<p>هر کشینک نیاده آرم جانی تربیت تربیت همراه ایاده جور ایله ضوانلاز ای آتالار جانلار کزدن سوچوک فرزندز مایه نطل سعادو تربیتک سیسی</p>
--	---

تربیه ننگ زمانی

ایمکی آچوق معلوم بولدیکه تربیه نی توغولگان کوندن باشلامک موجودیمیزی
توملندور مک فکریمیزی نورلندور مک، اخلاقیمیزی گوزل لندور مک،
ذهنیمیزی روشن لندور مک لازم ایکان . تربیه نی کلار قیلور؟ قیده قیلنور؟
دیگان سوال کیلادور . بوسوا لگه بهنجی اوی تربیه سی . بو آنا وظیفه سیدور
اینجی مکتب مدرسه تربیه سی . بو آنا معلم، مدرس حکومت وظیفه -
سیدور . دیب جواب بیرساک برکشی دیبور که قیسی؟ آتالار نی ایور سز
بلسنز باشی پافماق، قولی توفماق آتالار می؟ اوزلار یده یوق تربیه نی قیلن
اییب برور لار، دیر . منه بوسوز کشینی یور کینی ایزار، بغرنی -
یاندورار . آتاسیگه نیمه دیر سز دیساک قیسی آنا؟ تو بچی، اولاجی .
بزچی . دو مبره چی، کرنا بچی . صورنا بچی . علم قدرینی بیلامگان، علم اوچون

دوانی اوستیدن بیروپ کاتنه قیلمک لازم دور. زیرا که: (حسبوا-
 اخلاککم) امر یعنی اوزره خلقیمزنی تونا تاکده امر اولینگانمز. لکن خلقیمز بک
 بخشی بوشینگ. اساسی پنجه سی تربیه دور. اخلاقی بک بناسینگ
 گوزل و چرایک بوشینگ تربیه بک زور تاثیر بار دور. بعضی لار تربیه بک
 اخلاکمه تاثیر یوق انسا نلاصل یاراتیلش وقتندای بولسه لار شوندا ی
 اوسار لار طبیعت اوزگار ماس

یا مان خو، تو زالا یکی در مان ایله باقک بوزخت میوه سیدور یا مان بیلور هر کشی هیلینی رنگیدن	ایپک اولاس ایپه رنگ لوان ایله بولور یا خشی بپوند پردا بیلان ویکم اولانگانه گی رنگیدن
--	--

دیشلار. لکن بوسوز توغری ایماس دور. چونکه تربیه بک اخلاکمه البته
 تاثیر بولادور. آرا منزه مثل بار که سوت ایله کیرگان. جان ایله.
 چیتار، منه؛ بوسوز، توغری دور. رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه وسلم
 افندیمز. بیشیکدن تامزار که بار گونچه علم اورگان. دیشلار. بو-
 حدیث شریفینک معناسی بزلار که دلیل دور. حکمالاردن بری-
 یه بر بکتک سعادتی ده لتلار کتینج ورجتی یا شلارینک بخشی تربیه
 سیکه باغلیدور. دیش. شریعت اسلامیه ده اوز بالا لارینی-
 بخشیلای بیه قیلمک آتالار که فرض همین. اوز ملتسینگ تیم

عمل قیلمایہ درگان، نصیحت نی قولاعیکہ آلمایہ درگان، ہرخیل بوزوق
 ایشلاننی قیلادورگان، نادان، جاہل برسوامی عالم بولوب قالور .
 رسول اکرم نبی محترم افندہ عزیز ایمانی کامل بولگان کشیلار بخشی خلقلی
 بولولار بمنزنگ ایک بخشی لارگز فاطونلار یکہ بخشیک قیلگانلارگز۔
 دور، دیشلار .

<p>خداک رحمت فیضی ہر انساگیکہ کیردو توغوش شہاد واید بولاسن بالابولگانلاگنر تیمورچیکٹ بالاسی تربیت تیرپہ بولورعلم یاغناگرہ قوشولکی فوج غلی لکی بی</p>	<p>ولیکن تم بیت برہ تو شکم شطراکبردو وجودی تربیت تاپیردول اول ہنسانگنر بوزول خلقی لقمان غلی بولسہ بولگوسی ظلم یوردی کہف ایسی خوبلاراید بولک لئی ہنسان</p>
---	--

(تربیہ)

تربیہ، پیداگوکیہ یعنی بالاتربییہ سینک فنی دیکدور . علم اخلاقک
 اساسی تربیہ اولدیغندن شول خصوصہ برآز سوز سولیمیز . بالانک سلاستی
 وسعادتی اوچون بخشی تربیہ قیلک تنبی پاک توتمک، یاش قوسیدن
 مسکینی توزاتمک، بخشی خلقلارنی اورگانمک، یامان خلقلاردن -
 ساقلاب اوسدورمکدور . تربیہ قیلکوچیلار طبیب کبی دورکہ طبیب -
 خستہ نک بدہ نیدرگی کسلیکہ دو قیلگاننی کبی تربیہ نی بالانک وجودیدرگی
 جہل مرضیکہ ، بخشی خلقی .. دیگان داننی آپمیدن .. پاکلک .. دیگان

اشانما گزرا، دیشلار .

یوز کوزلی خلقنی قیلماس کشود

خلقنی یامان یوز، کوزلیدن نه سود

سگ دوسین بیر یوز قسته ساک

خلق مریضیگه دوا هسته ساک

خلقگ اوزی بهشنگه کلنک ادرار

خلق یامانگ کیتورا رکوب ضرر

خوار زسپل لکده قالور در بدر

خلقنی فنا بولسه دیکسپل الحذر

یاخششی خلق، یامان خلق

اطلاق هلماسی نسا نلار بک خلق لارینی ایچیکه بولمشلار، اگر نفس

بیر سنا پیب یاخششی ایشلارنی قیلور که عادت قیلسه پیشیلکده قویف

بولوب، یاخششی خلق، اگر تربیت سزا و سوب یامان ایشلار ایشیلور کانا

براب کیتسه یامانلکده توصیف بولوب، یامان خلق، دیب آتالور .

سنا پیب نسا نلار بک اصل خلقته دستعدا و قابلیتلی یاخششی ایلر

بانا، فایده ایلر ضررنی، آق ایلر قاره نی آسیر ادررگان قیلوب یا تمشه

نکته بولسا، مدهگی قابلیت نی کمالکده مینکور مک تربیه ایلر بولادور .

نوش دیسنده کوکانن قیلادور، انسان جوهر قابلدور، اگر یاخششی

بر سنا پیب بوزوق خلقلار دن ساقلا نوب کوزل خلقلار که عادتلا نوب

تاتمه بولسه برکم محشیده مقبول بختیار بر انسان بولوب چیقار، اگر-

تربیت سزا خلقاتی بوز دلوب اوسه اشدن قور قایدوررگان بشر عیتکه

آغزانی یوقدور. مؤمن بنده یاخشی خلقی سبیلی کیچه سی اولاملارین
کوندوزلاری روزه توتوب عبادت قیلگان کیشیلار دوجهر سیکه میتار. بمیشلا

یوقسه جم تورماقک ایرور یاخشی

یوقسه گنگ بولماقک ایرور یاخشی

یوقسه بیکار لیقک ایرور یاخشی

سویلا ساک سویلا یاخشی سوزلارین

اویلا ساک یاخشی فکرلار اویلا

ایشلا ساک ایشلا یاخشی ایشلارنی

خلق

انسان ایکی نرسه دن فکر کیدور. بری جسده کیچیمی نفسدور. جسده
کوز ایله بار نرسه لارنی کورور. اما نفس ادراک ایله یاخشینی یا ماندن
آقنی قاره دن آیردور. جسده ننگ هم نفسنگ هم بر ا صورتی بار دور که
یا یاخشی و یا یامان بولادور. جسده ننگ صورتی همه که معلوم بر نرسه دور که
هر وقت کوز که کور و نوب تورادور. اما نفسنگ صورتی کوز که
کور نمیدور گان عقل ایله اولچا نادور گان، بر نرسه دور که بونی خلقی،
دیب آتالور. اگر برشی یا شاگمید نفسی بوز یلوب تربیه سنرا اخلاق سنرا
بولوب اوسدیگی؟ الله اکبر. بوندای کیشیلار دن یاخشیلک کونمک
بیردن توروب بولدوزلار که قول اوزاتمک کی دور. رسول اکرم نبی
محمد صلی الله علیه وسلم افسندیمیز. بر تاغمتک اوزنیدن کوجوب کیلگاتینگ
ایشیستار ایشاکنیز. اما بر آدمنگ خلقی باشقه بولدی دیب ایشیستار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اخلاق

ان انلازنگ خیشیکغه چاقر کوچی یا مانلکدن قایتار کوچی بر علم دور
خیشی خلق لارنگ خیشیکینی، یا مان خلق لارنگ یا مانلکینی دلیل
دمثل لارایله بیان قیلا دورگان کتابنی اخلاق دیلور. اخلاق علینی
او قوب بیلوب عمل قیلگان کشیلا اوزینگ کم ایکانین، جناب حق
نه او چون خلق قیلگانین، سیر یوز پدنه نیمه اش قیلک او چون دورگان
بیلور برکشی اوز بدن خبر وار بولمار علم نی، عملانی، خیشی کشیلارنی
یا خیشی نرسلارنی، خیشی ایشلارنی قدرینی قیبتینی بیلماس
او عیبینی بیلوب اقرار قیلوب تونز اما کغه سعی و کوشش قیلگان
کشی چمن بومادر پهلوان کشیدور. رسول اکرم تپی محترم فیه نیز
پهیزان ترانوسیکه قویلا دورگان عمل لارنگ اچمیده خیشی خلقدن

اثر عبدالصمد اولانی

تورکی

گلستان

یا خود

اخلاق

میں براثر ناچیز انجمنی برنجی مکتب لریزنگ لوقاری صنف لریہ تعلیم
بیرک الیہ برابر اولوغ ادبیات محب لری اخلاق ہو سکار لرینگ انظار

فائیلینہ نقدیم قیلدم

برکون اولوم شامدیچین عکله نرفنار ہرشب یا نام آتشد بردانہ کبی زار
ہیچ کسہ یاس پوینی احوالہ قف من خستہ نیم ملتم ایش نیکہ بیمار

ناشر و شاعری: عبدالصمد اولانی

نہجی طبعی

بی صمی صح سینہ نامہ دور

۱۳۳۶
۱۹۱۷

TASHKENT

Ташкент «Пап Соу Ресону»

1917 r